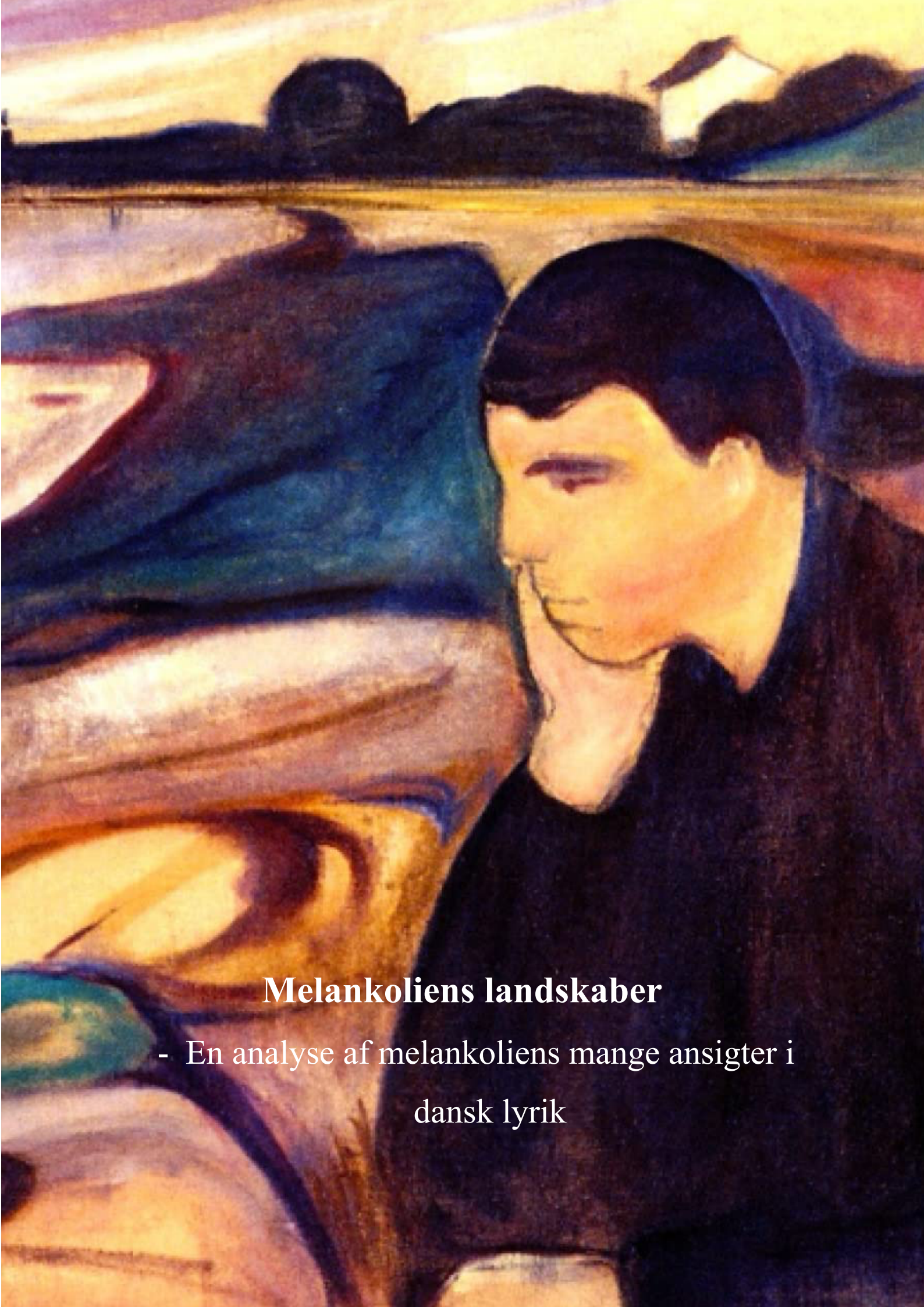

Melankoliens landskaber

- En analyse af melankoliens mange ansigter i
dansk lyrik

Titel: Melankoliens landskaber – en analyse af melankoliens mange ansigter i dansk lyrik

Semester: 11. semester

Projektperiode: 1.9.2025 – 5.1.2026

Vejleder: Peter Stein Larsen

ECTS: 30

Uddannelse:

Kandidatuddannelsen i Dansk

Aalborg Universitet

Institut for Kultur og Læring

Antal tegn: 191.620

Antal normalsider: 79,8

Antal bilag: 0

Gruppemedlemmer:

Alberte Marie Jørgensen (20204976)

Abstract

This Master's Thesis *Landscapes of melancholia* explores melancholy in Danish lyric, by examining how melancholy can be expressed, and which feelings, emotions and states of mind it can be related to. An interest created by the concept of melancholy, which can be difficult to define, due to the many things it can be related to. Based on a theoretical framework consisting of sorrow, melancholy, existentialism and mood, this thesis wishes to examine the many-sided concept of melancholy, and how it's related to feelings and conditions like sorrow, sadness, anxiety, loneliness, happiness, depression, longing and emptiness. This examination is based on a methodically foundation, where both psycho-analytic and existentialistic elements are present.

Based on four different poetry collections the analysis found that melancholy can be related to various feelings, emotions, moods and states of minds. Throughout the analysis, it became obvious that the human mind, the human body and the surrounding environment all had part in understanding the different aspects of melancholy, and how it can be related to more than just a subject. In the first two poetry collections *Tarkovskijs heste* (2006) by Pia Tafdrup and *Ormene ved himlens port* (1995) by Henrik Nordbrandt it was found that death, grief and sadness are deeply related to the feeling of melancholy, often due to the loss of a loved person or an object. In the third poetry collection *Pigesind* (1939) by Tove Ditlevsen, the collection's focus on anxiety, emotional development and vulnerability influenced both the environment, and especially the lyrical self. The meeting between the inner and the external created a feeling of melancholy, where the lyrical self's inner self, played a central part in the flourishing of melancholy. Last the poetry collection *City slang* (1981) by Søren Ulrik Thomsen showed how melancholy can be found in a mix of loneliness, emptiness and a search for meaning, in a chaotic and overwhelming world. Melancholy was found to be deeply related to the surrounding environment, and the limitations of living in a world where nothing never stands still, which challenges the connection to the outside world.

Through the discussion it became clear how multifaceted the concept of melancholy is, because all the feelings, emotions, states of minds and conditions related to melancholy throughout the analysis, have their own ranges. Anxiety is found in both the inner self and the surrounding environment, where it presents itself, both from a subjective and an objective point of view. The same applies to sorrow which can be related to both a person/subject but also a more unknown object. Sorrow can be found in the inner self, but also in the surrounding environment, moods and objects that surrounds the human. However, it was still found that all these different aspects of sorrow and anxiety can be related to melancholy, which suggests the massive width and depth there is to the concept of

melancholy. At the same time the concept of melancholy was considered in relation to the literary historical context, where it was found that the newest poetry collections were more likely to be about sorrow than the older ones. Therefore, melancholy will most likely be related to sorrow in newer poetry publications, rather than older poetry publications.

Furthermore, the discussion explored and reflected on how happiness and positivity is part of the concept of melancholy. An examination created by the interest of melancholy being present in happy memories and longing for better times. Through this discussion different theoretical positions were included as evidence to this allegation, where melancholy was described both in relation to reflexivity, creativity, happy memories and thoughts about the past and the future. This elaborated some aspects of melancholy, that wasn't based on only negative and depressed emotions and feelings, where also more joyful, positive and uplifting feelings and circumstances were present. An understanding one of the authors, Henrik Nordbrandt, agree on, through his description of melancholy as an uplifting state, where the experience of good mood can be a part of the feeling of melancholy.

Therefore, this thesis finds that melancholy can be related to numerous of different emotions, feelings and states of mind, both positive and negative. No emotion, feeling and state of mind is more relevant than any other, due to the depth of the concept of melancholy, where both positive and negative aspects can be related to it. Because melancholy that can carry both sorrow and happiness in its versatility.

Indholdsfortegnelse

INDLEDNING.....	1
DEN FASCINERENDE MELANKOLI	2
METODE.....	3
METODISKE VALG OG FRAVALG	6
TEORI.....	7
SORG OG MELANKOLI.....	7
EKSISTENTIALISME	11
STEMNING	15
ANALYSE.....	19
SORGEN OG DØDENS MELANKOLI	20
<i>Tarkovskijs heste (2006)</i>	20
”Mørkekammer i Immanuelkirchstrasse”	21
”En hund lukkes ind”	22
”Tabets tabel”	25
”Skyggepuls”	28
”Tarkovskijs heste”	30
Delkonklusion	32
<i>Ormene ved himlens port (1995)</i>	32
”Forhæng”	33
”Næstenhed”	36
”Du og De”	38
”Hjemvendt”	40
Delkonklusion	41
<i>Samlet delkonklusion.....</i>	<i>41</i>
ANGSTEN OG FØLELSERNES MELANKOLI	42
<i>Pigesind (1939)</i>	43
”Angst”	44
”Det tabte land”	46
”Den skønne maske”	49

Delkonklusion	51
DEN MELANKOLSKE TOMHED, ENSOMHED OG LÆNGSEL	52
<i>City slang (1981)</i>	52
”Levende”	53
”Angsten”	56
”Hver dag”	58
Delkonklusion	61
SAMLET ANALYTISK KONKLUSION	61
DISKUSSION	62
MELANKOLIENS MANGE ANSIGTER	62
DEN GLÆDELIGE MELANKOLI.....	66
KONKLUSION	71
LITTERATURLISTE	73

Indledning

Tomhed, sorg, fortvivelse, angst, ensomhed, længsel, magtesløshed mfl. Svære og negative følelser, tanker og fornemmelser. Sindstilstande er i forandringer. Tristheden og nedtryktheden breder sig som sorte skygger i et ellers glædeligt sind. Stemningen er ikke længere let, men tungsindig og dyb. Melankolien har gjort sit indtog som en opslugende kraft. Den kvæler lyset og erstatter det med sorte og grå toner. Sindet er ikke længere i farver. En tåge har spredt sig. En tåge som er kommet for at blive.

Melankoli er noget, som mange oplever på et tidspunkt i livet. Mødet kan være kortvarigt, og forsvinde igen lige så hurtigt som et vindpust, men det kan også være langvarigt, som en skygge der forfølger en, hvor end man går. Det kan være tanker om fortiden, overvejelser om det der er nu, eller frygten for fremtiden og det ukendte. Disse forskellige oplevelser af melankoli har betydning for historien bag begrebet. Litteratur om melankoli har eksisteret helt tilbage fra antikken og til nutiden, hvilket har haft betydning for ordets mening (Hornbek 1992: 17). Selve ordet melankoli kommer af det græske 'melas chlo'le, som betyder sort galde, hvilket de antikke og middelalderlige læger associerede med begrebet, der både kunne være en personlighedstype og en sygdom (Ibid.). Gennem tiden har ordet ændret betydning flere gange, hvor man er gået væk fra den meget lægelige forståelse, med kropsvæsker i centrum. Man begyndte blandt andet at se melankoli som tegn på kreativitet i tidlig moderne tid (1500 til slut 1700), mens man i 1800-tallet knyttede begrebet til vrangforestillinger, ud fra en mere psykisk forståelse af begrebet (Videbech 2024). I 1900-tallet vendte man sig mod en forståelse af melankoli som en nedtrykthed, hvor begrebet også opstod som et synonym for depression. Noget der stadig hænger ved i nutiden med tilkomsten af den medicinske term 'melankolsk depression', som en fungerende underkategori til depression (Ibid.).

Det er de mere nutidige forståelser af melankoli, som de fleste mennesker associerer med begrebet, da det traditionelt bliver forstået, hvordan melankoli er en nedstemt og trist sindsstemning, hvilket har påvirket manges syn på, hvad melankoli egentlig indebærer (Ibid.). Derfor sætter man ofte melankolien i forbindelse med sorg, da dette som regel vækker en række nedtrykte og negative følelser i mennesket (Freud 1917: 243). Der findes samtidig andre tunge og nedtrykte emner, som melankoli også kan sættes i forhold til, hvor blandt andet angst, tomhed, længsel og ensomhed kan nævnes. Det er netop forbindelsen mellem disse emner og melankolien, som dette speciale ønsker at undersøge. Undersøgelsen tager udgangspunkt i, hvordan melankolien kommer til udtryk i litteraturen, mere specifikt i lyrikken, og hvilke emner, stemninger og følelser der i så fald kan skabe melankoli. For selvom det bliver forventet, at det oftest er de svære og nedtrykte emner, som knyttes til melankolien, så åbner det også for at undersøge andre sider af melankolien. Kan positive tanker og

forestillinger om livet også skabe melankoli, selvom man sjældent knytter disse følelser og tanker til det melankolske? Disse tanker og overvejelser vil dette speciale undersøge yderligere.

Den fascinerende melankoli

Specialet udspringer af en personlig interesse og fascination af fænomenet melankoli. En sindstilstand, fornemmelse og stemning som på mange måder er meget unik men også utrolig alsidig, fordi den på en og samme gang kan rumme og blive relateret til flere lignende følelser og tilstande, uden helt at passe ind. Det er ikke en konkret følelse, men noget større i os, hvilket for mig åbner op for lysten til at udforske melankoliens udfald endnu mere. Den vanskelige definition af melankolibegrebet forstærker kun interessen for at dykke længere ned i ordets betydning. Mange forbinder ofte svære og tunge følelser som sorg, angst, ensomhed og depression frem for melankoli, fordi det er nogle mere konkretiserede og håndgribelige begreber. Samtidig er disse begrebers definitioner ofte forbundet med det at miste noget eller nogen. Denne observation styrker min lyst til at udforske melankolibegrebet, herunder dets relation med sorg, angst, depression og andre nærliggende tilstande, netop fordi det ikke er en konkret følelse. Men hvad er det så, der gør, at der er tale om melankoli frem for f.eks. sorg? Hvordan kan man definere melankolien, og skal den altid defineres i forbindelse med andre nærliggende begreber, eller kan man godt definere den som enestående? Hvornår er det egentlig melankolien, der er tydeligst?

Flere litterære genrer beskæftiger sig med melankoli, hvilket giver god mulighed for at finde forskellige måder, hvorpå melankolien kommer til udtryk. Det store korpus af litteratur, som på den ene eller anden måde kan blive knyttet til melankoli, betyder derfor et nødvendigt fravalg og tilvalg. For melankolien kan være til stede i alle litterære genrer, hvilket gør det nødvendigt at indsnævre, hvilken genre man ønsker at beskæftige sig med. Derfor vil dette speciale udelukkende tage udgangspunkt i den lyriske genre. Valget kommer fra en kærlighed til lyrikken og alt det, som den lyriske genre kan. Den fornemmelse et digt kan føre en igennem i kraft af både form og sproglige billeder, giver genren en helt særlig mulighed for at sige så meget mere end blot det skrevne. Lyrikkens komprimerede form, hvor både den indre og ydre komposition er af stor betydning, kan skabe nogle stemninger og fornemmelser, både i og uden for selve digtet. Det er nødvendigt at mærke efter, og fortolke hvad der egentlig står skrevet. Disse forskellige elementer giver stor mulighed for, at melankolien kan få lov at udtrykke sig på nogle måder, som andre litterære genrer ikke giver adgang til. På baggrund af disse tanker har jeg opstillet følgende problemformulering:

Hvordan kommer melankoli til udtryk i dansk lyrik, og hvilke emner bliver typisk sat i relation til det melankolske? Relateres sorgen oftest til det melankolske, eller forekommer der andre muligheder? Hvor alsidigt er melankolibegrebet, og kan melankoli have rod i mere opløftende begivenheder?

Metode

Fire forskellige digtsamlinger vil i specialet udgøre min primære litteratur og fungere som analysens omdrejningspunkt - *Tarkovskijs heste* (2006) af Pia Tafdrup, *Ormene ved himlens port* (1995) af Henrik Nordbrandt, *Pigesind* (1939) af Tove Ditlevsen og *City slang* (1981) af Søren Ulrik Thomsen. Anskuelsen af disse forskellige samlinger vil ske gennem en nykritisk læsning. Her vil en række udvalgte digte fra hver samling blive nærlæst og analyseret, med udgangspunkt i de tekstmæssige betragtninger. Samlingerne vil samtidig blive beskuet i deres helhed, hvor de enkelte analyser vil bidrage til et mere nuanceret billede. Dette muliggør en mere bred undersøgelse af, hvordan melankoli kommer til udtryk, da både helheder og detaljer bliver inkluderet. Alle analyserne vil blive foretaget gennem en lyrisk læsning, hvor specielt stemning, sproglige virkemidler og billedsprog er af stor interesse i læsningen. Til slut vil de fire samlinger blive anskuet komparativt, for at opnå et samlet billede af melankolibegrebet, ud fra de forskelle og ligheder som kommer til syne.

Den metodiske tilgang til dette speciale vil ske med en inkludering af både psykoanalysen og eksistentialismen som grundstenene for undersøgelsen. Valget om at inkludere både psykoanalysen og eksistentialismen sker med udgangspunkt i melankolien, som historisk set har været genstand for både psykologisk teoriudvikling, men også filosofisk refleksion (Peters 2014). Begrebet melankoli betegner mere end blot almindelig tristhed, da det også refererer til en vedvarende tilstand af tab og indre tomhed, samt refleksion over de grundvilkår, mennesket er underlagt. Psykoanalysen og eksistentialismen fremstår i denne kontekst som to af de mest indflydelsesrige forståelsesrammer, da de tilbyder forskellige men alligevel delvist komplementære perspektiver (Ibid.).

Hvis man starter med at anskue den eksistentialistiske tænkning, så er det personer som Jean-Paul Sartre, Søren Kierkegaard og Albert Camus der repræsenterer denne tradition (Klausen 2024). Melankolien i den eksistentialistiske tænkning fremstår som en konfrontation med de fundamentale vilkår, hvor frihedens byrde, den uafvendelige død og meningsløsheden er i centrum. Forståelsen af melankolien bliver ikke primært knyttet til patologi, men i stedet som en eksistentiel tilstand, hvilket muliggør en indsigt i mennesket, herunder dets mulighed for autenticitet. Dette har åbnet op for nyere traditioner, hvor den eksistentielle terapi blandt andet er kommet til, som psykiater Irvin D. Yalom senere har været med til at udvikle (Yalom 1998: 13-15). I denne tradition fremstår et formål om at

understøtte individets bestræbelser på at skabe mening. Essensen er, at mennesket skal finde sin retning i livet og være i stand til at træffe autentiske valg.

Hvis man anskuer psykoanalysen i forlængelse af den eksistentialistiske tænkning, så forstås melankolien i højere grad som en intrapsykisk proces (Olsen 2024). Sigmund Freud, psykoanalysens grundlægger, udgav i 1917 *Mourning and Melancholia*, hvori han etablerede en skelnen mellem sorg og melankoli. I denne skelnen er sorgen knyttet til et bevidst tab, mens melankolien anderledes bliver knyttet til en ubevidst identifikation med det tabte objekt, hvilket skaber en følgende selvbebrejdelse og selvkritik (Freud 1917: 245, 257). Det er ikke kun Freud, der har beskæftiget sig med den psykoanalytiske tilgang til melankoli. Andre psykoanalytikere, såsom Julia Kristeva, har også udfoldet melankolien, men med relation til sproget (Busk-Jensen & Gregersen 2025). Gennem en integration af psykoanalytiske teorier og den poststrukturalistiske tænkning beskriver hun, hvordan melankoli er mere end blot en psykopatologi, men også en form for sprogpatologi (Kristeva 1992: 26)

I en sammenligning af de to traditioner bliver det tydeliggjort, at de betoner forskellige aspekter af melankolien. I eksistentialemen bliver melankoliens rolle som en eksistentiel udfordring betonet, hvor muligheden for bevidst selvrealisering kommer til syne. Anderledes fokuserer psykoanalysen på melankoliens karakter, som en mere ubevidst bearbejdning af tab og relationelle konflikter. På trods af disse metodologiske forskelle, så deler de to traditioner alligevel en grundlæggende antagelse om, at melankolien ikke blot er en afvigelse, men en helt central dimension ved det menneskelige liv, som kan føre til dybere indsigt i både eksistensens vilkår men også i psykens strukturer.

Til trods for hvor omfangsrige psykoanalysen og eksistentialemen er, så er der alligevel aspekter, der ikke bliver belyst. For begge traditioner er meget objekt- og subjektrelateret, der konkret henviser til individet og det menneskelige liv. Der fremgår dog aspekter ved melankolien, som er mere ukonkrete og ikke på samme måde subjektrelateret. Derfor vil teori om stemning blive inkluderet, som en del af dette speciales metodiske tilgang, da dette giver mulighed for at studere de mere atmosfæriske og mellemliggende aspekter af melankolien. Her er det personer som Hans Ulrich Gumbrecht, der står centralt for denne dimension. I *Atmosphere, Mood, Stimmung: On a Hidden Potential of Literature* (2012), beskriver Gumbrecht hvordan begrebet ”Stimmung” kan anvendes til beskue et værks påvirkningskraft, stemning og atmosfære, hvor det er de ydre aspekter, omgivelserne og sansninger, som står central for melankolien (Gumbrecht 2012: 3). Gumbrecht er ikke alene om at beskæftige sig med stemningen og de rumlige aspekter, da lektor Frederik Tygstrups teori om det affektive rum også beskriver de mange påvirkninger, som finder sted mellem mennesket dets omgivelser (Tygstrup 2013: 23-27). Melankolien bliver knyttet til rummet, omgivelserne og atmosfæren,

som kroppen og individet møder, hvor en række fornemmelser, affekter, sindstilstande og følelser opstår. Sansning og følelser har stor del i melankolien. Derfor kan inkluderingen af stemningen, sammen med psykoanalysen og eksistentialismen, samle et korpus af metodiske og teoretiske udgangspunkter, der i samspil kan belyse forskellige sider af melankolien

På baggrund af de metodiske overvejelser vil følgende relevant teori blive knyttet dette speciales undersøgelse af melankoli. Med udgangspunkt i sorgen og melankolien vil Sigmund Freuds korrelation mellem sorg og melankoli fungere som teoretisk grundlag for specialets sorgforståelse. I et forsøg på at uddybe Freuds forståelse af melankoli, til et mere sprogligt udgangspunkt, vil filosof Julia Kristeva blive inkluderet, grundet hendes teoretiske udgangspunkt i Freuds ideer. Samtidig vil et mere positivt billede af melankoli også medtages, med et teoretisk afsæt i forholdet mellem melankoli og æstetisk kreativitet, som de to filosoffer Emily Brady og Arto Haapala står bag. Afslutningsvis vil Svend Brinkmann og John Archers forståelse af sorg inkluderes, for at få et mere nutidigt perspektiv på sorgteori. For at opnå en større forståelse af eksistensens betydning for melankolien vil både Søren Kierkegaard og Jean-Paul Sartres forståelse af eksistentialismen inkluderes, da begge tager udgangspunkt i den humanistiske eksistentialisme. Inkluderingen af begge teoretikere kommer af deres fælles beskæftigelse med den eksistentialistiske angst, som dog udspringer af forskellige teoretiske udgangspunkter. Her inkluderes også psykiater Irvin D. Yalom, grundet hans udvidelse af det angstbegreb, som anskues hos begge eksistentialister, hvor han tilføjer flere grunde til selve angsten. Som teoretisk grundlag for stemningen vil der tages et udgangspunkt i Hans Ulrich Gumbrechts beskrivelse af "Stimmung", som en grundlæggende forståelse for stemningsbegrebet. For at uddybe stemningens betydning, samt udvide det teoretiske grundlag, vil Frederik Tygstrups teori om affekt og rum også medtages. De to teorier vil samtidig blive sat i forbindelse med lyrikken som genre, for at opnå mere nuancerede og præcise nedslag vedrørende forbindelsen mellem stemning og melankoli.

Ved hjælp af disse metodiske og teoretiske udgangspunkter vil dette speciale afslutningsvis sætte melankolien i et større perspektiv. Med udgangspunkt i de fundne analytiske pointer vil det i en komparativ diskussion blive overvejet, hvor stort og alsidigt melankolibegrebet egentligt er, hvor også den litteraturhistoriske kontekst vil blive medtaget. Til slut vil melankolibegrebet blive udvidet yderligere, med udgangspunkt i om mere glædelige, lykkelige og positive elementer kan blive sat i forbindelse med melankolien. Flere teoretiske udgangspunkter vil blive inkluderet i den afsluttende diskussion/perspektivering, for at skabe belæg for de mere positive elementer i melankolien. Emily Brady og Arto Haapala vil inkluderes med udgangspunkt i deres sammenhæng af melankoli og æstetisk kreativitet, samt hvordan refleksivitet og (glædelige) minder kan skabe melankoli. I forlængelse af

dette perspektiv vil den norske professor Kjersti Bale også blive medtaget, med udgangspunkt i hendes læsning af melankoli som værende forbundet med kreativitet, samt hendes beskrivelse af en dobbelthed i melankolibegrebet. I en afsluttende perspektivering vil Henrik Nordbrandts opløftende syn på melankolien blive inkluderet, som et sidste perspektiv på denne syntese om melankolien.

Metodiske valg og fravalg

For at kunne opnå en fyldestgørende metodisk tilgang til dette speciale, ønsker jeg at redegøre for, hvordan jeg har udvalgt min primære litteratur i beskæftigelsen med melankoli. Melankoli er meget brugt i lyrikken, hvor flere forfattere har beskæftiget sig med begrebet. Valget af digtsamlinger falder derfor på baggrund af specialets interessefelt, nemlig de forskellige emner som melankolien kan sættes i relation til. Mit valg af digte er baseret på en repræsentativitet af en række forskellige emner, således at den interesse og undren, som jeg ønsker at udfolde gennem specialet, kan blive undersøgt fyldestgørende.

Jeg har inddelt de repræsenterede emner inden for tre forskellige kategorier. Første emne omhandler sorgen og døden, hvor jeg tager udgangspunkt Pia Tafdrups *Tarkovskijs heste* (2006) og Henrik Nordbrandts *Ormene ved himlens port* (1995) for at få et indblik i sorgen både før og efter selve døden. Hos Tafdrup vil den sanselige og kropslige melankoli være i centrum, hvor melankolien vil beskues som en bevægelse mellem helheder og fragmenter. Hos Nordbrandt vil stedløshed, længsel og fravær stå i centrum, samt sorgen efter tabet af en partner, hvor melankolien vil beskues som en poetisk længsel og æstetisk distance. Andet emne omhandler angst, sårbarhed og følelsesliv. Her vil Tove Ditlevsens *Pigesind* (1939) danne ramme for disse emners relation til melankoli. Hos Ditlevsen vil tab, erindring, angst og traume stå i centrum, hvor melankolien vil beskues som en smerte og et identitetsarbejde. Til sidst vil ensomhed, længsel og en søgen efter mening anskues med udgangspunkt i Søren Ulrik Thomsens *City Slang* (1981). Hos Thomsen vil den ironiske distance, de blå toner og storbyens fremmedgørelse stå i centrum, hvor melankolien beskues som en kulturkritik og nostalgi i individet, der fremmer en kølighed. Denne opdeling skaber et større genstandsfelt for analysen, hvilket muliggør, at flere perspektiver kan komme til udtryk, herunder hvilke emner der typisk bliver sat i relation til det melankolske, og hvordan de forskellige emner hver især kan forbindes til melankolien.

Valget af forfattere har selvfølgelig også været under overvejelse, da jeg finder dette punkt interessant for betydningen af det skrevne. Derfor har jeg udvalgt henholdsvis to mandlige og to kvindelige forfattere i analysen, således begge køn er repræsenteret, og undersøgelsen ikke bliver begrænset

grundet kønsstereotyper. Jeg har desuden udvalgt digtsamlinger med en betydelig litteraturhistorisk spredning, som i dette speciale dækker omkring 75 år. Betydningen af dette vil derfor medtages som et diskussionselement, med udgangspunkt i om det har indvirkning på hvilke emner, der bliver sat i forbindelse med melankolien.

Til sidst har mit sidefag i psykologi også haft indflydelse på valget af teori, da teori med psykologiske rødder kan anvendes metodisk intentionelt i en danskfaglig opgave. Det forholder sig relevant at anskue melankoli ud fra mere psykologiske udgangspunkter, hvor blandt andet en forståelse af sorg som følelse giver mening for dette speciale. Derfor er teoretikere som Sigmund Freud, John Archer, Svend Brinkmann og Irvin D. Yalom inkluderet som en del teoriafsnittet. I samspil med det litterære fokus kan psykologiske elementer frembringe flere relevante og spændende aspekter af et værk, specielt i beskæftigelsen med følelser, nedtrykte sindstilstande, eksistentialistiske spørgsmål, ensomhed og angst. Specialet vil derfor trække på psykologiske elementer, for at kunne opnå en endnu mere præcis og dybdegående undersøgelse af melankoli i dansk lyrik.

Som afsluttende bemærkning har jeg fravalgt brugen af generativ AI i dette speciale. Dette fravalg sker på baggrund af de mange fejlkilder, som AI kan bringe med sig, hvor jeg selv mener, at autenticiteten forstørres, hvis kunstig intelligens ikke bliver en central del af specialet.

Teori

Sorg og melankoli

I en undersøgelse af melankoli forholder det sig relevant at beskæftige sig med sorgen, der ofte bliver anset som en følelse/sindstilstand med tæt sammenhæng til melankoli. For at forstå hvilke situationer der kan skabe eller fremme melankoli, bliver man derfor nødt til at forstå sorg som grundfølelse og sindstilstand. Som følge der af vil dette afsnit tage udgangspunkt i, hvad der ligger i begrebet sorg, samt hvordan sorg kan opstå, og hvordan det teoretisk set bliver beskrevet. Dette sker med udgangspunkt i Sigmund Freuds forståelse af sorgen, som er relevant grundet de psykologiske aspekter, hvor Freud samtidig beskriver sammenhængen mellem sorg og melankoli. Der vil desuden blive refereret til nyere forståelser af sorg, med udgangspunkt i John Archer og Svend Brinkmanns mere nutidige beskrivelser af sorgen. For sorgen rummer mange aspekter:

Sorg, stærk nedtrykthed som følge af oplevelse af fortrædeligheder, onder eller ulykkelige begivenheder. Sorg skyldes således noget, der kommer udefra og opleves som en pålagt

byrde (man bærer på en sorg). At føle sorg er ofte at være i en tilstand af passivitet og er undertiden forbundet med følelsen af at være alene med sin sorg (Katzenelson et al. 2017)

Sådan beskriver Danmarks Leksikon sorg som begreb - en følelse, fornemmelse og oplevelse af nedtrykthed, som altid er genstandsrettet med en gennemgående negativ sindstilstand. Denne meget grundlæggende forståelse af sorg trækker tråde tilbage til Sigmund Freud, der var en af de første til at skabe et teoretisk fundament for forståelsen af sorg. I værket *Mourning and Melancholia* (1917) præsenterede han sit syn på sorgen som grundfølelse. Freud beskriver, at sorg ikke kun har en sammenhæng med tabet af en elsket person, men hvordan andre faktorer også kan skabe samme følelse: "Mourning is regularly the reaction to the loss of a loved person, or to the loss of some abstraction which has taken the place of one, such as one's country, liberty, an ideal, and so on" (Freud 1917: 243). Sorgen er en reaktion, som kommer af at have mistet noget, hvilket ikke behøver at være et individ. Det kan også være tabet af ens frihed, ens idealer, eller et andet objekt (Ibid.). Freuds syn på sorg har omdrejningspunkt i en proces, hvor et sorgarbejde er nødvendigt. Han beskriver, hvordan egoet er isoleret i sorgen, da sorgen fylder så meget, at al energi naturligt bliver dedikeret hertil. For at egoet igen kan blive frit, hvilket er målet, så må sorgen blive bearbejdet i en smertefuld, men nødvendig, proces (Ibid.: 244, 255). Denne proces kan sagtens foregå over lang tid, hvor personen, modvilligt eller frivilligt, forsøger at løsrive sig mere og mere fra det mistede, så muligheden for at elske kan opstå endnu engang (Ibid.: 255).

Udover sorg er Freud også optaget af melankoli. Freuds definition af melankoli bliver beskrevet ud fra de mentale træk, der fungerer som kendetegn for melankolien. Han fremhæver blandt andet nedtrykthed, mangel på interesse for verden omkring en og nedsat selvværd (Ibid.: 244):

The distinguishing mental features of melancholia are a profoundly painful dejection, cessation of interest in the outside world, loss of the capacity to love, inhibition of all activity, and a lowering of the self-regarding feelings to a degree that finds utterance in self-reproaches and self-revilings, and culminates in a delusional expectation of punishment (Ibid.)

Det fremgår heraf, hvordan Freud trækker på en traditionel beskrivelse af melankoli, som udgangspunkt for hans begrebsforståelse (Videbech 2024). Samme forståelse bliver anskuet hos filosof Julia Kristeva i bogen *Black Sun – Depression and Melancholia* (1992), hvori hendes teorier om depression og melankoli bliver beskrevet. Kristeva trækker af flere omgange på Freuds forståelse af melankoli,

men hendes undersøgelse af melankoli har et anderledes omdrejningspunkt, nemlig sproget. Kristeva beskæftiger sig med melankoli som en form for sprogpatologi, hvor sproget retarderes og forsinkelser og forvridninger kan opstå (Kristeva 1992: 26). Sproget bliver monotont, der slækkes på rytmen og der kan forekomme lange pauser og gentagelser, som alle fungerer som centrale kendetegn for melankoli (Ibid.). Kristevas teori er på den måde meget relevant, når man beskæftiger sig med litteratur, da melankoli kan manifestere sig sprogligt. Melankolien kan derfor blive undersøgt på en måde, hvor det konkret skrevne er essentielt, da den kan komme til udtryk i selve sproget og de skrevne sætninger.

Ikke alle tilhører den traditionelle forståelse af melankoli, som værende udelukkende forbundet med nedtrykthed. I artikel "Melancholy as an Aesthetic Emotion" (2003) beskriver de to filosoffer Emily Brady og Arto Haapala en anden fortolkning af melankolien, hvor de anskuer forholdet mellem melankoli og æstetisk kreativitet. De fremhæver refleksiviteten som melankoliens kendetegn, som de finder: "lies in the fact that its objects are often indirectly experienced through memories, thoughts or imaginings related to an absent object" (Mønster 2025: 432; Brady & Haapala 2003). De beskriver hertil, at glædelige minder og bestemte tanker kan være med til at vække melankolien (Brady & Haapala 2003). Brady og Haapala nævner som Freud også sorgen i forbindelse med melankolien, men med omdrejningspunkt i at melankolikeren er på distance af det tabte. Det er en forskel fra sorgen, som er en følelse, man befinder sig midt i. Denne distance undertrykker de negative følelser ifølge de to filosoffer, fordi melankoli anderledes er en mere raffineret følelse, med plads til både positive og negative elementer (Mønster 2025: 432): "It is a complex emotion with aspects of both pain and pleasure which draws on a range of emotions – sadness, love and longing – all of which are bound within a reflective, solitary state of mind" (Brady & Haapala 2003). De to filosoffer fremstiller samtidig en tydelig adskillelse mellem depression og melankoli og uddyber, hvordan melankolien nærmere involverer muligheden for at reflektere over, det vi elsker og længes efter: "rather it involves the pleasure of reflection and contemplation of things we love and long for" (Ibid.). Melankolien kan altså rumme mange forskellige følelser og sindstilstande, hvor også kærlighed, refleksivitet og glædelige minder kan blive sat i forbindelse med begrebet.

Hvis vi bevæger os tilbage til Freud og hans beskrivelse af sorg og melankoli, så finder Freud en korrelation mellem de to tilstande. Denne observation sker på baggrund af de mange ligheder mellem de to begreber, hvor blandt andet de ydre symptomer fremstår ens (Freud 1917: 243). Freud udvider denne påstand ved at beskrive, hvordan begge tilstande kan blive udløst af samme reaktion. At miste en elsket person/et objekt kan udløse begge tilstande, der på lige fod bærer samme smertefulde sindstilstand (Ibid.: 243-244). Samme ligheder finder Julia Kristeva også, gennem en beskrivelse af sorg

og melankoli som et sammensat fænomen, hvor grænserne mellem de to begreber fremstår udviskede (Kristeva 1992: 7). Ligesom Freud er det også objekttabet, hun anskuer som værende fælles for både sorgen og melankolien (Ibid.).

Freud finder dog også betydelige forskelle mellem sorg og melankoli, da selve årsagerne er af forskellig karakter. Forholdet til det/den mistede er mere komplicerede ved melankoli, modsat sorg, da grunden til melankoliens opståen har en langt større rækkevidde. Sorg opstår ofte ved tabet af et elsket objekt, grundet dets død, men det behøver ikke være tilfældet ved melankoli, hvor forholdet til objektet kan være mere ambivalent. Der kan både være tale om en kærlighedsrelation til et objekt eller en frygt/fare for at miste et objekt (Freud 1917: 245). Derfor kan tabet, der forårsager melankoli, fremstå mere abstrakt sammenlignet med sorg, og det kan fremstå utydeligt, hvad der reelt er mistet. Tabet kan endda være ubekendt, uden relation til hverken nogen eller noget, hvilket gør det mindre genstandsrettet, modsat sorg (Ibid.). Sorgarbejdet ved melankoli er derfor hellere ikke ens med sorg, da melankolikeren fastholder objekttabet, vender det indad og piner sig selv med det, uden at kunne slippe det (Ibid.: 257). Anderledes er sorgen på flere måder et ydre anliggende for den sorgramte, hvorimod melankolien nærmere kommer til udtryk som en sorg i det indre (Boysen 2004: 113). Ifølge Freud vil melankolikerens klager og anklager altid være rettet ind mod melankolikerens indre selv (Frantzen 2019: 31). Den melankolske tilstand kan derfor udløse en nedsat selvværdsfølelse, hvilket ikke forekommer i sorg (Freud 1917: 244).

Freuds forståelse af sorg er vigtig for dette speciale, da hans grundlæggende beskrivelse af sorg, som følelse og fænomen, skaber et teoretisk fundament for en videre undersøgelse af melankoli. Samtidig har Freuds korrelation mellem sorg og melankoli stor relevans for dette speciales genstandsfelt, nemlig hvilken sammenhæng der findes mellem disse to begreber. Freuds sorgforståelse har samtidig været af stor relevans for nyere sorgforståelser- og teorier, hvor blandt andet John Archer er særligt nævneværdig. Med bogen *The Nature of Grief* (1999) beskriver Archer, hvordan sorg er en naturlig og menneskelig reaktion til tab, som både kan fremstå aktivt og passivt hos mennesket (Archer 1999: 1). I nyere tid er der desuden opstået en større kulturel interesse for sorg som fænomen, hvilket Svend Brinkmann udfolder i *Det sørgende dyr* (2018) (Brinkmann 2018: 7). Brinkmann beskriver, hvordan en stigende åbenhed over for sorg er kommet til, der spænder sig ud over flere genrer, herunder også skønlitterære værker (Ibid.: 12-13). Denne interesse og åbenhed bliver også tydeliggjort i bogen *Lindrende ord lad os tale om døden* (2023), som har samlet en større mængde litteratur om netop sorgen og døden. Bogen behandler det stigma, der findes om sorg og død, hvilket den forsøger at åbne op

for, med udgangspunkt i hvordan nye perspektiver er med til at lindre sorgen (Jenny, Albek og Dorrens 2023: 5). Forfatterne sætter selv lidt ord på sorgen, gennem et par poetiske ord:

Sorgen er uretfærdig, ubærlig, ensom.

Sorgen er Almen og individuel på én og samme tid.

Sorgen er hjemløs kærlighed, men har bolig i dig og mig. (Ibid.: 4).

Mange mennesker må opleve sorgen i løbet af deres liv. Det er derfor af stor betydning, at man forstår sorgen og hvad den gør ved mennesket og dets omgivelser. For det er en proces, som kan trække mange andre følelser, sindstilstande og stemninger med sig. En af disse er melankolien, hvilket fremhæver dens relation til sorgen, men også hvordan sorg som følelse kan blive til melankoli. På baggrund af dette skaber inkluderingen af de forskellige teoretikere et bredt billede af sorgen, som teoretisk grundlag. Samtidig er teori om melankoli også inkluderet, hvor flere aspekter er beskrevet, der på forskellig vis belyser melankolien. For melankolien kan både blive anskuet som sprogpatologi, som en nedtrykt sindstilstand i tæt forbindelse til sorg og som en refleksiv og æstetisk tilstand.

Eksistentialisme

Når man beskæftiger sig med mennesket og melankoli, forholder det sig meget relevant at dykke ned spørgsmålet om selve eksistensen. For eksistensen, som grundlag for vores tilstedeværelse i verden, har stor indflydelse på, hvordan vi oplever os selv og verden omkring os. Derfor ligger mange spørgsmål, om menneskets oplevelse af livet, gemt i den måde mennesket føler, reagerer og ser verden på. I beskæftigelsen med melankoli er det især meget interessant at beskue de mere negative og dunkle sider af eksistensen, for at forstå hvad der kan skabe melankoli. Specielt angsten, ensomheden, tomheden og fortvivlelsen har stor relevans for at forstå melankolien, hvor også livets meningsløshed kan have indflydelse på, hvorfor mennesket oplever melankoli. I dette teoriafsnit vil jeg derfor have fokus på flere eksistentialistiske teorier, som netop beskæftiger sig med denne side af eksistensen. Et valg der er foretaget for at opnå et større og mere nuanceret blik på eksistentialismens betydning for menneskets oplevelse af melankolien. Dette sker med udgangspunkt i både Søren Kierkegaards og Jean-Paul Sartres eksistentialisme, og de dertilhørende ideer om den eksistentialistiske angst, hvor også Yalom D. Irvins eksistentielle udgangspunkt bliver inkluderet som et udvidet perspektiv.

En af de helt store tænkere inden for eksistentialismen er teolog og filosof Søren Kierkegaard (1813-1855), hvis forhold til betegnelsen eksistens indbefatter det konkrete menneskeliv, som stiller spørgsmål til sin egen mening og eksistens (Holm 2020: 496). For Kierkegaard indbefatter eksistensbegrebet, at mennesket opnår en totaloverskuelse af sit eget liv, hvor sammenhæng i livet er essentielt

for dette (Ibid.). Det udspringer af et grundlæggende tema hos Kierkegaard, nemlig spørgsmålet om: ”Hvem er jeg? Og hvordan skal jeg forholde mig til mig selv og verden” (Harbsmeier 2013). En meget vanskelig opgave, fyldt med benspænd, hvilket Kierkegaard også erkender (Holm 2020: 496). Derfor er det i Kierkegaards interesse, at man anskuer menneskelivet nede fra gulvniveau, med fokus på det enkelte menneskes konkrete liv. På den måde kan man nemmere se de uoverskueligheder og usammenhæng, som det enkelte menneske er underlagt i sin eksistens. (Ibid.: 497).

Kierkegaard anskuer tre stadier i eksistensen, som definerer tre forskellige måder at eksistere på i livet. Det er henholdsvis det æstetiske stadium, det etiske stadium og det religiøse stadium (Ibid.: 505). Det æstetiske stadium handler om nydelse, sanselighed og intellektuel pirring, hvor æstetikerens forhold til verden har omdrejningspunkt i, at det peger ud mod verden og ikke ind mod en selv. Det etiske stadium handler anderledes ikke om nydelse, men om at handle. Etikeren er ansvarshavende for at skabe mening og sammenhæng i sit eget liv, da det er essentielt at leve i overensstemmelse med de moralske og værdimæssige målestokke, som samfundet hævder. Etikeren vælger samtidig sig selv og tager ansvar for sine valg, hvor han/hun må tage stilling på både godt og ondt. Til sidst har det religiøse stadium et omdrejningspunkt i det at lide. Her må mennesket i en smertefuld erfaring opleve, at det er ude af stand til selv at skabe mening i livet. Mennesket kan opleve en erfaring af, at livet ikke giver mening og dermed opnå en længsel, hvor den eksistentielle lidelse kan opstå. Ifølge Kierkegaard er den transcendentale indgriben fra Gud en nødvendighed, for at mennesket kan overkomme dette stadie (Ibid.: 505-506). Disse tre stadier repræsenterer forskellige faser i menneskets udvikling, og forskellige valg som mennesket kan tage. Mennesket kan samtidig bevæge sig mellem disse stadier i dets udvikling gennem livet, og det er derved ikke fastlåst.

Kierkegaard beskæftiger sig med netop sådanne tanker om livet, da hans tilgang til eksistensen bærer præg af, hvilke grundvilkår han ser for mennesket. Nogle vilkår hvor fortvivlelsen og angsten er essentiel for, at vi som mennesker kan udvikle os i livet (Kierkegaard 2022: 119-120). Kierkegaard inddeler angsten i to dele, angsten mod det onde og angsten mod det gode. Angsten for det onde er en god angst, da den kommer som en reaktion på det onde i verden og i os selv: ”Den satte Synd er vel en ophævet ulighed, men den er tillige en uberettiget Virkelighed. Forsaavidt kan Angsten forholde sig til den. Da den er en uberettiget Virkelighed, skal den igjen negeres. Dette Arbejde vil Angsten paatage sig” (Ibid.: 121). Angsten har derfor en positiv funktion, da den fungerer som forsvaret. Samtidig er angsten for det onde også en naturlig og forståelig angst, der kan komme til udtryk som en angst for de mørke og dæmoniske sider af os selv. Angsten kan derfor fremme menneskets bevidsthed om dets egne negative handlinger, samt ydre farer, hvilket Kierkegaard anser som positivt

(Lübcke et al. 2025). Anderledes er angsten for det gode en mere ond angst, da den kommer af menneskets frihed til selv at vælge. Kierkegaard beskriver angsten for det gode som angsten for 'dæmoni': "Det Dæmoniske er Angest for det Gode" (Kierkegaard 2022: 132). Et begreb der karakteriseres af noget indesluttet, hvor mennesket bevidst udelukker og tager afstand fra de gode muligheder i livet, for at undgå konsekvenserne af dets frihed. Angsten er for selve friheden til at handle og vælge, der også er friheden til at kunne fejle (Ibid.: 132-134). Mennesket kan derfor fravælge gode muligheder, fordi de indebærer et ansvar, hvilket kan fremstå skræmmende og dermed skabe angst.

De eksistentielle kriser er en helt almindelig del af livet for Kierkegaard, som fremhæver deres rolle i menneskets udvikling, da de er med til at gøre mennesket stærkere. Uden disse vil mennesket ikke være i bevægelse og opleve den dybde, som livet tilbyder (Vandborg 2023). Angsten viser sig gennem hele livet, da den omgiver enhver handling og ethvert valg, som mennesket skal foretage sig. Det er angsten for det at kunne, angsten for den mulighed der kommer til syne og angsten for intetheden, som mennesket står over for, når det skal vælge (Sløk 2013: 79). Kierkegaards eksistentielle angst har altså grund i, hvordan angsten har stor betydning for menneskets beslutninger i dets eksistens, da det ikke kan undslippe selve angsten. Men angsten er ikke kun pinsler, men tilstande, hvor mennesket kommer videre til en ny erkendelse, hvilket fremhæver både negative og gode sider ved dens indblanding.

Søren Kierkegaard er dog ikke ene om at beskæftige sig med angsten. Andre eksistentister, herunder forfatter og filosof Jean-Paul Sartre (1905-1980), beskriver også menneskets angst. Sartre betragtes på flere måder som en af viderefølgerne til Kierkegaards tankegods, hvor hans nyere tanker og teorier beskrives som grundlæggende for den moderne eksistentisme (Harbsmeier 2013). Der findes dog flere store forskelle mellem Sartre og Kierkegaards eksistentisme, da Sartres ateistiske eksistentisme ikke anser Gud som en central del af eksistensen (Pedersen 2024). Sartre arbejder derimod ud fra, at eksistens går forud for essens, hvor Kierkegaard anderledes mener, at essens går forud for eksistens (Sartre 2002: 45-47). Sartres eksistentisme har dermed omdrejningspunkt i mennesket, der skaber sig selv, gennem netop de handlinger det foretager sig, hvor ingen, herunder Gud, forudbestemmer dets vej i livet eller valg (Pedersen 2024).

Sartres forståelse af angsten bunder i, at mennesket er angst, og hvordan det har rod i menneskets frihed: "Mennesket, som engagerer sig, og som gør sig klart, at han alene ikke er den, han vælger at være, men at han også er en lovgiver, der på samme tid vælger sig selv og hele menneskeheden, kan ikke undgå følelsen af sin totale og dybe forsvarlighed" (Sartre 2002: 51). Sartre beskriver altså, hvordan mennesket ikke kan undgå at opleve angsten, grundet dets kendskab til hvordan det selv

skaber deres eksistens, gennem deres frihed. Ifølge Sartre er mennesket dømt til frihed og dermed også til angst. For menneskets frihed betyder, at det må forholde sig til mange situationer, hvor det bliver nødt til at tage et valg og selv vælge dets vej. Et valg der udelukker andre mulige valg, hvilket fører et ansvar med sig og skaber angst hos mennesket (Pedersen 2024).

I et forsøg på at udvide både Kierkegaards og Sartres angstbegreb inkluderes også psykiater Irvin D. Yalom, som præsenterer en mere nutidig og psykologisk teori om eksistensen og angsten. Han beskriver fire eksistentielle grundvilkår for mennesket, hvilket han definerer som de fire fundamentale betingelser, som alle mennesker må forholde sig til i livet uundgåeligt (Yalom 1998: 16-17). Der er tale om henholdsvis døden, altså erkendelsen af at vi skal dø. Friheden, da mennesket er frit til at vælge deres egen vej i livet, hvilket medfører et stort ansvar. Isolationen, det at mennesket grundlæggende er alene, som en del af vores inderste væsen. Til sidst meningsløsheden, omhandlende det faktum at livet ikke har en forudbestemt mening, hvorfor vi som mennesker må skabe vores egen mening (Ibid.). Disse fire kilder kan ifølge Yalom give mulighed for en dybere forståelse af tilværelsen og derfor også for en personlig udvikling. Samtidig kan erkendelsen af disse grundvilkår også føre til angst (Ibid.: 18). Netop disse iagttagelser kan sætte Yaloms ideer i forlængelse af både Kierkegaard og Sartres beskrivelse af angsten, da de arbejder ud fra flere lignende ideer og forestillinger. Dog udvider Yalom begge teoretikeres ideer, angående hvilke elementer der ligger bag angsten, da han nævner andre elementer end blot friheden, som også kan skabe angst hos mennesket. Derfor kan Yaloms fire eksistentielle grundvilkår anvendes i tilfælde, hvor f.eks. døden og meningsløsheden kan være det, som fremmer en angst hos mennesket.

For afsluttende at samle op på Kierkegaards og Sartres eksistentialisme, så arbejder de to teoretikere ud fra meget forskellige grundlæggende forståelser, hvor Guds indblanding er altoverskyggende hos den ene og ikkeeksisterende hos den anden. Der foreligger dog en større lighed mellem de to teoretikeres syn på angst, da begge arbejder ud fra frihed som en væsentlig grund til, at mennesket oplever eksistentiel angst. De beskriver begge, hvordan angsten er uundgåelig, men nødvendigvis ikke negativ, fordi mennesket gennem angsten kommer videre i livet og oplever nye erkendelser. Inkluderingen af begge filosoffer kommer på baggrund af den store rolle, som Gud har i Kierkegaards eksistentialisme. En komponent som Sartre har fjernet i ligningen, gennem hans udlægning af eksistentialismen, hvilket gør den mere passende til et mere nutidigt brug, fordi Gud i dag fylder væsentligt mindre end i Kierkegaards tid. For at opnå et fyldestgørende teoretisk billede af eksistentialismen forekommer det derfor essentielt, at have begge aspekter med som teoretiske standpunkter.

I en undersøgelse af melankoli kan Kierkegaards stadier være med til at belyse, hvor mennesket befinder sig i livet, hvilket kan bidrage til en større forståelse af individets oplevelse af melankolien. Samtidig indeholder angsten hos Kierkegaard og Sartre både positive og negative elementer, hvilket er meget interessant, da angsten kan blive sat i forbindelse med melankolien med flere forskellige indgangsvinkler. Yaloms fire eksistentielle vilkår kan i forlængelse heraf være med til at konkretisere angsten, og hvad den kan blive knyttet til. Dette skaber et solidt fundament for en undersøgelse af, hvordan angsten kan skabe melankoli i mennesket, og hvilke følelser, fornemmelser og tilstande der ligger bag selve angsten, og dermed melankolien.

Stemning

Når man som læser møder et værk eller noget litteratur, kan der ske meget. Der kan forme sig særlige øjeblikke i dette møde, hvor intensitet og andre virkemidler kan fremme en forstærkning. Både i det der omgiver værket, men også i det der er i selve værket. For der er mange elementer til stede i et værk, hvor nogle af de meget virkningsfulde aspekter ikke er særligt iøjnefaldende. Det er elementer som stemme, tone, atmosfære og stemning, der på flere måder fungerer som både signaturer og virkemidler i litteraturen. For værker er ofte præget af en atmosfære og en stemthed, som netop udfolder sig i interaktionen med læseren (Mønster 2019: 1-2). Disse mere ukonkrete og flyvske fornemmelser vil blive undersøgt dybere i dette afsnit, med udgangspunkt i den stemning der er til stede. For både i selve litteraturen, i mødet mellem litteraturen og læseren og i selve læseren kan der opstå bestemte stemninger og fornemmelser. Stemninger som på flere måder er relevante at dykke ned i, når man beskæftiger sig med melankoli. For melankolien behøver nødvendigvis ikke at være rettet mod noget, da den også kan opstå i atmosfæriske og rumlige sammenhænge, hvor mødet mellem flere entiteter kan skabe noget særligt rumligt. Derfor kan stemningsbegrebet være med til at belyse de mere relationelle, sanselige, kropslige og situationelle aspekter af melankolien. Hvordan disse stemninger kan opstå, vil dette teoriafsnit, med Hans Ulrich Gumbrechts ”Stimmung” og Frederik Thystrups ”Affekt og rum” som de teoretiske holdepunkter, forsøge at konkretisere nærmere. Samtidig vil det også blive overvejet, hvad lyrikgenren specielt kan tilbyde, i forbindelse med at skabe en stemning, da lyrikkens komprimerede form giver adgang til, at mange fornemmelser, følelser og sindstilstande kan komme til udtryk. Herunder også melankoli.

I et forsøg på at forstå mødet med litteraturen vil teoretikeren Hans Ulrich Gumbrecht blive inkluderet, med fokus på hans stemningsbegreb. I bogen *Atmosphere, Mood, Stimmung: On a Hidden Potential of Literature* (2012) beskæftiger Gumbrecht sig med begrebet ”Stimmung”, der på engelsk

ikke har en korrekt oversættelse, da direkte oversættelser som "climate" og "mood" ikke indkapsler de betydninger, som ordet bærer (Gumbrecht 2012: 3). De er dog med til at vise, hvordan stemningsbegrebet er dobbeltsidigt, da der både relateres til de fysiske forhold, der omgiver os, såvel som indre følelser (Mønster 2019: 7). Gumbrecht argumenterer for en læsemetode, hvor både omgivelsernes subjektivitet samt de indre følelsers subjektivitet bliver omfavnet, hvilket begrebet "Stimmung" står for (Ibid.). I den forbindelse beskriver Gumbrecht, at begrebet har en forbindelse til ordet stemme, hvilket han sætter i forhold til musikken og det auditive område. Når instrumenter og musik høres af mennesket sætter det sig i hele kroppen, hvor både det indre og ydre bliver påvirket (Gumbrecht 2012: 4). Ligesom musik omgiver vejret også mennesket. Gumbrecht sætter derfor en fællesnævner mellem de to, da både vejret og musikken påvirker mennesket psykisk såvel som fysisk (Ibid.). Gumbrechts definition af stemningsbegrebet belyser derfor omgivelserne, og hvordan de kan være med til at fremme en melankolsk stemning. For i mødet mellem mennesket og verden sker der flere ting, hvor både kroppen, omgivelserne og atmosfæren bliver påvirket, hvilket kan skabe en særlig stemning. Derfor er disse udgangspunkter og aspekter meget relevante i en undersøgelse af melankoli.

I forlængelse af Gumbrechts "Stimmung" vil lektor Frederik Tygstrups "Affekt og rum" blive inkluderet, grundet hans beskrivelse af rummets indflydelse, hvortil han knytter affektbegrebet. Inkluderingen sker på baggrund af Tygstrups fokus på det relationelle og situationelle, som udgangspunkter for hvordan stemninger, affekter og emotionelle tilstande kan opstå (Tygstrup 2013: 23). Dette udgangspunkt lægger teoretisk grund for, at melankolien kan blive undersøgt som en mere rumlig og ydre komponent. Tygstrup beskriver affekter som værende et udtryk for emotionelle tilstande, som man enten passerer, dvæler ved eller befinder sig i. Hertil anskuer han dem som en form for kraftfelter (Mønster 2019: 2; Tygstrup 2013: 20). En sondering mellem følelse og affekt er derfor nødvendig i flere tilfælde, selvom der ikke findes nogen klar enighed om, hvordan dette præcis gøres. Tygstrup forsøger dog at formulere en differentiering mellem de to: "Følelser er noget, man har, affekt er noget, man er i" (Tygstrup 2013: 19). Det betyder, at følelsen altså tilhører et subjekt, mens affekten anderledes producerer subjektivitet (Ibid.). Der er dog flere overlappende felter, som gør denne differentiering noget uklar - herunder stemninger, sindstilstande og følelser. Tygstrup præsenterer derfor en definition af affektbegrebet, hvor fokuset er forskudt fra psyken til situationen, samt fra følelserne til atmosfæren, hvilket er meget ulig andre affektteoretikere (Ibid.: 20).

Tygstrup beskriver affekter ud fra en tredobbelt bestemmelse, nemlig som relationelle, situationelle og kropslige (Ibid.: 23). Det relationelle forhold, som Tygstrup anskuer ved affekten, tager udgangspunkt i Gilles Deleuzes kommentarer til Spinoza, hvilket omhandler begreberne *affectio* og

affectus (Ibid.: 21). To begreber der skal forstås i en relationel kontekst, hvor flere elementer er til stede, og affekt bliver udvekslet mellem dem. *Affectio* henviser mere præcist til det påvirkede legemes tilstand, mens *affectus* henviser til den påvirkning, der er fundet sted, herunder en ændring i emotioner (Ibid.). Det andet forhold, det situationelle, bestemmer i hvilken grad *affectus* optræder, og hvorvidt det faktisk optræder, samt hvilken *affectio* der kommer til udtryk (Ibid.). Situationen kommer af en kompleks sammensætning af flere ting, herunder materielle elementer og menneskekroppe, da en række forskellige proteser og remedier er knyttet til disse kroppe, sociale rutiner og handlingsprotokoller (Ibid.: 20). Mødet mellem noget kontekstuel og noget individuelt er med til at skabe en bestemt situation ifølge Tygstrup. Han kommer frem til, hvordan situationen kan anskues i overensstemmelse med to forskellige perspektiver, som diagram og som begivenhed (Ibid.: 21). Diagrammet henviser til en sammenvævning af de forskellige udgangspunkter og erfaringer, som medbringes i en given situation af forskellige individer. Begivenheden kan opstå, men forudsætter at der sker en udveksling af affektive værdier, hvor en *affectio* igangsætter en *affectus* (Ibid.). Det sidste forhold, det kropslige, omhandler det legeme, hvor den faktiske realisering af affekter finder sted: ”affekt begynder ved det enkelte legeme, ved hvordan det afficerer af sine omgivelser og hvordan det selv afficerer andre i overensstemmelse med det situationelle netværk af relationer, det indgår i” (Ibid.: 22). Legemet, som betegnelse for den faktiske krop, bliver betragtet ud fra flere elementer, da det både er modtager og giver af affekt. For når mennesket træder ind i en given situation, er det med kroppen som objekt, der efterfølgende formidler situationen videre. Her står det følende subjekt som modtager (Ibid.). Ud fra disse tre bestemmelser kan det derfor blive anskuet, at Tygstrups beskrivelse af affekter nærmere har noget med situationen at gøre end psykologiske personer.

I forbindelse med Tygstrups beskrivelse af affekt beskæftiger han sig med begrebet ”det affektive rum”, da hans definition af affekt på flere måder er meget rumorienteret. Hans teori er derfor også anvendelig, når det handler om stemning. For han er netop interesseret i, hvad der sker i et rum, mellem de forskellige relationer der er til stede, samt hvad disse møder skaber: ”Med begrebet ”affektive rum” er ærindet ikke at udskille endnu en særlig rumlig orden, men at betragte den menneskelige erfarings levede relationelle rumlighed i en særlig optik, der fokuserer på de affekter, der produceres i denne relationelle økonomi” (Ibid.: 27). Altså har han en interesse i at beskrive et arrangement, hvor flere kræfter er til stede, hvilket kan betyde noget for lokaliseringen af en bestemt følelse, som: ”skifter fra et individs indre tilstand til et mindre klart afgrænset felt, hvor der hersker en fælles atmosfære” (Ibid.: 20). Tygstrup anskuer derfor affekt som en ydre virkelighed, da det kan blive betegnet som noget ambient og atmosfærisk. Ud fra dette definerer han, hvordan affekt er noget

man ”er i” frem for noget man ”har”, hvilket former dette rumlige kendetegn for affekten (Ibid.: 24). Brugen af Tygstrups affektive rum som teoretiske grundlag kan derfor være med til at belyse, hvilke stemninger, følelser og sindstilstande der er at finde i selve konteksten. Noget der forholder sig relevant i forbindelse med melankolien, og hvordan den ikke nødvendigvis kun eksisterer inde i mennesket, men også kan blive fundet i en mere atmosfærisk stemning.

Et andet aspekt af stemning kommer til udtryk i selve lyrikken som genre. For den kompakte og ofte korte form, der anvendes i lyrik, kan på flere måder fremme en stemning eller følelse. Kompositionen, herunder opsætningen af vers og strofer, giver et fysisk overordnet billede af digtet som helhed, samtidig med at det giver et forhåndsindtryk. Fremstår digtet fragmenteret, kompakt, ensartet eller løst? Er digtet inddelt i strofer eller ikke? Osv. Formen kan også blive skabt gennem det subjektive element, som et digt kan bære præg af, hvor digtets meget komprimerede øjebliksbillede har stor indflydelse. Andre virkemidler kommer til udtryk i den mere sproglige del, da metaforer, billedsprog, rim, symboler og sammenligninger har indflydelse på digtets stemning (Rosengreen 2015). For særligt lyrikken kan bringe en særlig stemning til live gennem disse forskellige virkemidler. Det forholder sig derfor meget relevant og spændende, at netop stemningen er et af de teoretiske holdepunkter. Både i forbindelse med specialets udgangspunkt i lyrik, men også det faktum at hovedessensen af denne undersøgelse er melankoli, som på mange måder er en stemning, der ikke kan læses sort på hvidt. Den skal i stedet fornemmes og tolkes gennem en helhedsoplevelse med digtet.

For at lave en kort opsummering på Gumbrecht, Tygstrup og lyrikken, som teoretiske udgangspunkter, så formår de hver især at belyse forskellige sider og aspekter af stemningsbegrebet. Gumbrecht og Tygstrup skaber i samspil et solidt teoretisk grundlag, hvor de atmosfæriske og musikalske observationer fra Gumbrecht kan blive sat i forbindelse til de relationelle, situationelle og kropslige forhold hos Tygstrup. Tilsammen danner de således en større flade for brug af stemningsbegrebet. Gumbrechts beskrivelser af vejret og det auditive som en del af stemningen danner samtidig ramme for et samspil med den lyriske genre, hvis udtryksform og sproglige virkemidler giver anledning til, at sådanne beskrivelser kan komme til udtryk med en større kraft end hos andre genrer. Derfor kan alle teorierne anvendes i undersøgelsen af melankoli, da de hver især fokuserer på forskellige sider af stemningsbegrebet, som dermed kan belyse forskellige sider af melankolien. Det gælder både de positive og negative aspekter, men også de aspekter der ikke kun er inde i mennesket, men også i verden omkring det.

Analyse

Efter en præsentation af de teoretiske rammer vil dette speciale bevæge sig ind i en mere undersøgende kontekst, nemlig analysen. Analysen vil som tidligere nævnt tage udgangspunkt i fire digtsamlinger: Pia Tafdrups *Tarkovskijs heste* (2006), Henrik Nordbrandts *Ormene ved himlens port* (1995), Tove Ditlevsens *Pigesind* (1939) og Søren Ulrik Thomsens *City slang* (1981). De følgende analyser vil blive inddelt i tre, som tidligere beskrevet: For det første melankoliens relation til sorgen og døden, grundet den lighed der findes mellem de to begreber, som begge kan blive knyttet til en nedtrykthed og tristhed. Hvad er det egentligt, der sker i mødet mellem mennesket og sorgen, og hvilke andre tilstande vækker dette møde? Der eksisterer forskelle mellem sorgen og melankolien, som er af stor interesse at undersøge yderligere. For det andet melankoliens relation til angst og sårbarhed. Angsten og sårbarheden rummer en række følelsesmæssige tilstande, som overordnet er af negativ natur. Det er derfor interessant at anskue dem i lyset af melankolien, som også bærer en tyngde i sin definition. Kan angst og sårbarhed gøre mennesket mere modtagelig over for melankoli, og kan mennesket opleve angsten og melankolien samtidig? For det tredje melankoliens relation til ensomhed, længsel og en søgen efter mening, hvor et savn og et tomrum kan opstå i mennesket, hvilket er interessant at belyse. Giver dette tomrum anledning til, at andre emotionelle tilstande kan opstå? Sorgen, angsten, sårbarheden, ensomheden, tomheden og længslen har på flere måder en tæt sammenhæng til hinanden, og det kan være svært at adskille dem. Derfor arbejder denne analyse ud fra en forståelse, med grund i begrebernes relationelle forhold. Der vil gennem analysen blive forsøgt at sætte melankolien i forlængelse af disse begreber, hvor alle er af relevans for, at dette kan lade sig gøre.

Med udgangspunkt i denne inddeling vil det blive forsøgt at besvare følgende: Hvordan kommer melankoli til udtryk i dansk lyrik, og hvilke emner bliver typisk sat i relation til det melankolske? Relateres sorgen oftest til det melankolske, eller forekommer der andre muligheder? Som hjælp til at besvare disse spørgsmål vil viden om melankoli helt generelt blive inkluderet. Her vil de ovenstående teoretiske udgangspunkter blive anvendt i samspil med lyrikken. Analysen vil tage udgangspunkt i både helhed og nærlæsning, hvor alle digtsamlinger først vil blive præsenteret i deres helhed. Flere udvalgte digte fra samlingerne vil efterfølgende blive nærlæst og analyseret. Alle analyserne vil afslutte med en delkonklusion, som samler op på de enkelte digtsamlinger, men også de forskellige emner, der bliver undersøgt. Analysen afrundes med en samlet analytisk konklusion, som opsamling på fundene fra alle fire digtsamlinger.

Sorgen og dødens melankoli

I beskæftigelsen med melankoli knytter mange, inklusiv mig selv, begrebet sammen med død og sorg. For sorgen og døden er omgivet af negative følelser, triste sindstilstande og en generel dunkel og vemodig stemning. Det samme er melankolien i flere henseender. Hvorvidt denne påstand er korrekt, vil jeg undersøge med udgangspunkt i de to digtsamlinger *Tarkovskijs heste* (2006) af Pia Tafdrup (1952-) og *Ormene ved himlens port* (1995) af Henrik Nordbrandt (1945-2023). De to samlinger præsenterer aspekter af sorgen, både før og efter døden er indtruffet, hvilket betyder, at sorgforudsætningen som udgangspunkt fremstår forskellig. Det er nødvendigvis ikke tilfældet, da sorgbegrebet rummer så mange aspekter, at det er svært at sætte begrebet i en så fastlåst boks. Samtidig har sorg en tæt forbindelse til andre tilstande, som kan have betydning for, hvordan man reelt forstår begrebet. En af disse tilstande er melankolien. Derfor vil det blive undersøgt, hvordan forskellige former for sorg kan være med til, at melankoli kan opstå i dette møde. Det er samtidig af interesse at forstå melankolibegrebet i forbindelse med sorgbegrebet, herunder hvilke virkemidler som fremmer denne relation. For det kan være svært at adskille sorgen og melankolien, grundet den store lighed der er mellem de to begreber. Der findes dog flere nuancer, som muliggør, at de to begreber kan anskues som forskellige. Disse nuancer vil denne analyse belyse. Samtidig vil det blive overvejet, hvorvidt sorgen reelt fremstår forskellig, eller faktisk er meget ens, i de to digtsamlinger, samt hvordan det kan påvirke den melankoli, der kommer til udtryk. Disse overvejelser sker ud med udgangspunkt i, at der selvfølgelig er flere forskelle mellem Tafdrups og Nordbrandt lyrik, hvor Tafdrups kropslige og sanselige fokus fremstår anderledes end Nordbrandts poetiske længsel og æstetiske distance.

Tarkovskijs heste (2006)

Et tab er påbegyndt. Det samme er smerten. Det går langsomt fremad, men enden på det hele vides allerede. Nemlig døden. Et tema der udspiller sig i Pia Tafdrups *Tarkovskijs heste* (2006), som gennem 52 digte beskriver det langsomme tab af sin far. Gennem denne proces står døden og vejen dertil i centrum, da de forskellige digte repræsenterer forskellige vidnesbyrd, som kommer til syne i løbet af denne oplevelse. Faren har fået demens og mister langsomt mere og mere af sig selv. Et sygdomsforløb hvor glemsomhed bliver til plejehjemsindlæggelse, der efterfølgende bliver til hospitalsindlæggelse og til sidst døden. Mange følelser er til stede, herunder smerten og den svære accept. For alt ændrer sig. Familiedynamikken er i forandring og rollerne bliver omvendt proportionale. Et stærkt og sårbart billede som forfatter Pia Tafdrup formår at male gennem samlingen.

Digtsamlingen tager del i et større forfatterskab, der har spredt sig over mere end fire årtier, hvor Tafdrup igen og igen har inviteret læseren ind i sit fantastiske univers. Tafdrups forfatterskab har været af stor betydning for dansk litteratur, hvor hendes fremtrædende stemme har markeret hende, specielt blandt 1980'ers lyrikerne (Barlyng & Schmidt 2022: 7-8). Det kropslige og sanselige kendetegner Tafdrups lyrik, som hun inviterer læseren til at være en del af. Tafdrup behandler flere emner i sin litteratur, herunder sprog og tavshed, kærlighed og had, forholdet mellem liv og død, kroppen og dens væren i verden samt andre eksistentielle ærinder og spørgsmål (Olling 2017). Netop sorgen og de eksistentielle tematikker kommer til udtryk i *Tarkovskijs heste*, der vil fungere som genstand for denne analyse. Gennem hele samlingen hører vi fra et lyrisk jeg, som refererer til de dominerende figurer i digtet som 'min mor' og 'min far'.

Samlingen er inddelt i tre dele – "Intro" (Tafdrup 2006: 9), "Glemslens Grotesker" (Ibid.: 13-72) og "Outro" (Ibid.: 75). Selve introen indeholder kun et enkelt digt, det samme gør outroen, mens den midterste del, "Glemslens Grotesker", indeholder samlingens resterende digte. Denne inddeling skaber et sammenhængende udtryk, samtidig med at man får associationer til en musikalsk komposition, hvilket kun forstærker den rejse, som læseren bliver en del af gennem læsningen. Den ydre komposition afspejler det indre indhold, der har omdrejningspunkt i farens tiltagende demens, hvilket er gengivet kronologisk. Der kommer en sorg til syne hos det lyriske jeg, der gradvis intensiveres. Gennem hele samlingen anskues et stort brug af metaforik og billedsprog, hvilket fungerer kraftfuldt som virkemiddel, grundet de intensiverede følelsesmæssige udtryk, der kommer til syne (Pal 2013). Analysen starter med en kort analyse af introdigtet "Mørkekammer i Immanuelkirchstrasse", hvorefter tre mere dybdegående analyser af "En hund lukkes ind", "Tabets tabel" og "Skyggepuls" følger efter. Afslutningsvis kommer en kort analyse af outrodigtet "Tarkovskijs heste", for at digtets helhed bliver repræsenteret, da det er en essentiel del af, hvordan melankolien kommer til udtryk.

"Mørkekammer i Immanuelkirchstrasse"

Allerede fra samlingens første digt, i introen, fornemmer man, at noget er under opsejling. Det store brug af billedsprog fremmer en dyster stemning fra begyndelsen:

Jeg dvæler
i mørket. Tøver ...
Månen oplyser huden,
eller nødlander dens stråler,
koldt,

netop som jeg lukker alt andet ude (Tafdrup 2006: 9)¹

Det lyriske jeg står i mørket, hvor kun månens lys er til stede. Men strålerne er kolde. Selvom hun forsøger at lukke alt ude, tvinger denne kulde sig ind på hendes hud og oplyser hende. Hun er nu i centrum, selvom hun gerne vil blive i mørket, dvælende og tøvende. Hun virker nedtrykt og ønsker at lukke sig ude fra verden omkring hende. De melankolske undertoner kommer til syne, som en del af det lyriske jeks beskrivelser af hendes indelukkede sind og adfærd (Freud 1917: 244).

Digtets komposition opbygger en suspense allerede fra første strofe, da flere elementer af lyde er til stede på én gang. Der er stille, men et ekko bryder ud. En hvisken kommer til syne inden stormen, som voldsomt og larmende vil gøre sit indtog:

En storm kommer,
en stilhed,
hvis ekko
afspilles i hjernen.

Hviskende starter det her (Tafdrup 2006: 9)

Den metaforisk brug af naturen, hvor stormen gør klar til at blæse alt omkuld, anskues. Men inden da er der stille. Helt stille. Man kan kun stå og vente på, at det sker. Man fornemmer en stilstand, før noget slemt kommer til syne. Langsomt, men uundgåeligt. Kaosset er på vej. Lydene og natur- og vejrbeskrivelserne fremmer en tydelig ”Stimmung” i digtet, hvor disse tilstande gør sig gældende, både som fysiske forhold, men også i det indre, hos det lyriske jeg (Gumbrecht 2012: 4). For hun kan kun stå og vente på det uundgåelige, der kommer til at ske.

”En hund lukkes ind”

De svære overgange i livet. Sandheder kommer frem. Frygten bliver reel. Der er noget galt. Det bliver ægte og forbliver ikke i forhåbningens sind. En ny virkelighed må indtræffe. Bekymringer opstår, frygten kommer til syne. Bliver det aldrig som før igen? Flere af disse tanker kommer til udtryk hos den lyriske jeg i digtet ”En hund lukkes ind”. Efter begyndende ændringer i faren kommer flere sandheder til syne. Hans hukommelse er invaderet, og skygger i form af hvide pletter har gjort deres indtog i hans sind. Farens demens er opdaget og kommer til udtryk med voldsom styrke:

Min far slår døren op på vid gab, blæsten
invaderer hans liv, blæsten

¹Digtet er forsøgt gengivet i den form, som det reelt står skrevet i digtsamlingen, for at bibeholde det ydre udtryk. Dette er gældende for alle gengivelser af digte fra Pia Tafdrups *Tarkovskijs heste* gennem specialet.

hvirvler op i hans tanker,
afslører hvide pletter
på hukommelsens landkort (Tafdrup 2006: 16)

Det lyriske jeg beskriver sin fortolkning af farens demensdiagnose, hvor brugen af billedsprog skaber et levende billede af, hvad der foregår inde i farens sind. De hvide pletter der dækker hukommelsen, som et landkort der langsomt forstørres. Flere steder er forsvundet, ting der engang var vigtige, som nu er erstattet af en stor hvid plamage af ingenting. Digtets fragmenterede komposition afspejler denne beskrivelse, da flere huller og tomrum fremgår i de forskellige vers. Dette skaber et rodet ydre udtryk, som også afspejler den indre handling i digtet. Den flittige brug af metaforer afslører ligesom kompositionen noget om digtets indre handling. Læseren får et billede af den styrke, som demensen rammer faren med, gennem brugen af blæsten som metaforisk begreb. Den er kraftfuld, hurtig og voldsom, og den er i stand til at vælte selv den mest standhaftige. For den roder i de brikker, som udgør sindet, og efterlader et rod og kaos, som nu er den nye virkelighed.

Det lyriske jeg har mange tanker efter farens diagnose, som alle har rod i bekymringer og negative overvejelser:

Det er koldt og nat,
og hunden
har været ude alt for længe ... (Ibid.)

Man kan anskue, hvordan hunden fungerer som metafor for faren, der ikke har været sig selv alt for længe. Han har befundet sig i mørket og kulden, hvilket det lyriske jeg ikke ønsker for ham. Hun vil have ham tilbage i det trygge og varme, men frygter, at det ikke kan lade sig gøre. Man fornemmer en nedtrykthed i det lyriske jeg, over den længsel hun oplever efter farens normale jeg. Det er en tilstand, som ikke er præget af sorg, men nærmere af tristhed. Denne observation åbner op for, at det kan være melankolien, som er til stede i det lyriske jeg. En tilstand, der bliver formet gennem de sproglige virkemidler og digtets komposition, hvor både det indre og ydre indhold bliver påvirket (Rosengreen 2015). For det lyriske jeks indre er indkapslet af frygt, længsel og nedtrykthed, hvilket får de melankolske fornemmelser til at blomstre (Freud 1917: 244).

Melankolien kan samtidig anskues i forbindelse med det lyriske jeks eksistentielle tanker om farens liv og tilstedeværelse, som også emmer af en gennemgående nedtrykthed. For faren er ved at blive en anden, hvilket det lyriske jeg overvejer betydningen af:

Han står på dørtrinet, på kanten
af mørket (Tafdrup 2006: 16)

Man fornemmer, at faren står midt i en overgang i livet. Det lyriske jeg anskuer, at dette er negativt, grundet det mørke som faren står på kanten af, og snart bevæger sig ind i. Samtidig er mørket uden for dørrinet fyldt med så meget mere, nemlig af kaos, frygt og angst. For faren bevæger sig et nyt sted hen i livet, hvilket får det lyriske jeg til at overveje hans eksistens, og man fornemmer en frygt i hende over betydningen af dette. Hun er angst for, hvad der nu skal ske. For at forstå denne angst kan Søren Kierkegaards forestillinger om den eksistentielle angst blive knyttet til dette, hvor hans beskrivelser om angsten for det onde kan forbindes til det lyriske jeg (Kierkegaard 2022: 121). For hun ser alt det onde i verden, hvilket angsten er rettet mod:

Uden for hoveddøren
er verden katastrofal
og yderst kompliceret.
Krigen er forbi, men krigere
findes stadig
spredt
over hele kloden. (Tafdrup 2006: 16)

Verden emmer pludselig af ydre farer og forhindringer. Samtidig bliver det lyriske jeg konfronteret med nye eksistentielle grundvilkår, som følge af farens sygdom. Døden er kommet tættere på end før, og hun opnår den erkendelse, at faren nok skal dø tidligere end forventet (Yalom 1998: 16-17). Denne erkendelse er med til at fremme en eksistentiel angst hos det lyriske jeg. De begyndende tanker, om hvad skal ske med faren, kan samtidig blive anskuet som starten på en sorg for det lyriske jeg. For er hun langsomt ved at miste sin far?:

Forvandler min far sig
ikke mere til den,
jeg kender? (Tafdrup 2006: 16)

Man kan dog overveje, om det er sorgen eller frygten, som fylder mest i det lyriske jeg. Med udgangspunkt i Sigmund Freuds differentiering af sorgen og melankolien kan det anskues, hvordan en frygt for et objekttab kommer til syne hos det lyriske jeg (Freud 1917: 245). Objekttabet kan blive knyttet til både sorgen og melankolien, men fordi faren endnu ikke er død, så giver det anledning til at overveje, om melankolien er mest fremtrædende på dette tidspunkt (Ibid.). De overvejelser, som det lyriske jeg bærer rundt på, er samtidig mere indre anliggende end ydre anliggende, hvor tankerne er den primære kilde (Boysen 2004: 113). Dette taler for, at det lyriske jeg befinder sig i starten af en

sorgproces. Den melankolske sindstilstand er fremtrædende i denne startfase, hvilket udspringer af begyndelsen på et langsomt tab.

Det er ikke kun det lyriske jegs indre, som er præget af melankolien, da verden omkring hende bærer samme dunkelhed. For omgivelserne, som udgøres af verden og mørket der eksisterer uden for hoveddøren, bliver beskrevet som et rum dannet af kaos lignende tilstande:

Ordre, arrestationer,

undtagelsestilstand. (Tafdrup 2006: 16)

Der er mange følelser, oplevelser og tilstande forbundet med dette rum, som på mange måder er af negativ kontekst. Disse forskellige elementer skaber en affekt i rummet, der påvirker dem, som er en del af det (Tygstrup 2013: 27). Det lyriske jeg er en af dem, hvor dette rum er blevet hjemmet, for de emotionelle tilstande hun befinder sig i. Tilstande, der er præget af frygten for, hvad der kommer til at ske. For hun er fanget i en ny ydre virkelighed, ladet af farens demenssygdom, som er den situation, rummet er blevet skabt af. Dette giver anledning til, at melankolien kan blive sat i forbindelse med den sorg, længsel og angst som det lyriske jeg oplever, hvor rummet som ydre komponent afspejler disse indre følelsesmæssige tilstande.

”Tabets tabel”

En krop forsvinder. En person forsvinder. En person som er her, men alligevel ikke. Hvor er han blevet af? Minderne står på række. Minder der afspejler den person, som engang var til. Billeder, oplevelser, lyde og lugte fremstår stadig tydeligt i minderne, om en tid der engang var. En tid som aldrig kommer tilbage, men stadig er forbundet med en vis glæde. Det lyriske jeg mister mere og mere af faren, hvis sygdom gradvis forværres:

Min far forsvinder, som dage

flygter. (Tafdrup 2006: 39).

Der anskues en sorg hos det lyriske jeg gennem disse beskrivelser, selvom faren endnu ikke er død. Forfatterne i bogen *Lindrende ord lad os tale om døden* uddyber denne form for sorg, inden selve døden: ”Sorgen kan findes i den sidste afsked, men også i tiden inden, hvor blikket og bevidstheden falmer, og vores kære måske kigger på os uden rigtig at se” (Jenny, Albek og Dorrens 2023: 4). For det lyriske jeg ved godt, at hun er ved at miste faren. Hun er blevet konfronteret med det eksistentielle grundvilkår, at vi alle skal dø en dag, som hun nu uundgåeligt må forholde sig til (Yalom 1998: 16-17). Denne konfrontation kan igangsætte en række andre følelsesmæssige tilstande i mennesker, herunder angst og frygt, som kommer til udtryk i det lyriske jeg. For ordvalget og de billedlige

beskrivelser er med til at forme en situation, hvor intet rigtig går helt op, hvilket fremmer en utryghed og angst for det ukendte:

Jeg har opstillet regnestykker,
som ikke *vil* gå op – (Tafdrup 2006: 39)

Fortvivlelsen står centralt for det lyriske jeks angst, som er essentiel for, at mennesket kan udvikle sig gennem livet ifølge Søren Kierkegaard (Kierkegaard 2022: 119-120). Hendes angst kan derfor anskues som angsten for det onde, da den kommer som en reaktion på ydre farer og det onde i verden (Ibid.: 121). Angsten for onde er en meget forståelig angst, og den hænger tydeligt sammen med den ydre fare, det lyriske jeg forbinder med farens sygdom. Angsten optræder derfor i en positiv funktion, i et forsøg på at beskytte jegets indre (Lübcke et al. 2025). Men det lyriske jeg er for dybt fanget i fortvivlelsen, til at kunne se dette:

Selvom han lever,
leder jeg efter
min far i min far ... (Tafdrup 2006: 39)

Det langsomme tab af faren bærer mange følelser og sindstilstande med sig, hvor det lyriske jeg både oplever angst, frygt og en sorg over faren, der langsomt forsvinder. Man kan derfor overveje, hvilke følelser og sindstilstande der er mest dominerende hos det lyriske jeg. Med udgangspunkt i Sigmunds Freud korrelation af sorgen og melankolien anskues det, hvordan begge tilstande kan blive knyttet til det lyriske jeg (Freud 1917: 243). For de følelser og tilstande, hun oplever lige nu, er både indre og ydre anliggende. Samtidig fornemmer man, at det lyriske jeg føler en skyld og selvbefejdelse over farens sygdom. Hendes anklager er rettet mod hendes indre selv, og ikke noget ydre, hvilket taler for, at det ikke kun er sorgen, der er til stede, men også melankolien (Frantzen 2019: 31):

Jeg har opstillet regnestykker,
som ikke *vil* gå op – (Tafdrup 2006: 39)

For det lyriske jeg kan ikke få regnestykkerne til at gå op, hvilket kan blive tolket som en anklage mod hende selv. Hun oplever derfor både sorgen, angsten og melankolien i et forsøg på at forstå, hvad der reelt er ved at ske i hendes liv. Disse tre tilstande har stor relation til hinanden, hvilket gør det svært at adskille dem, da de samme negative komponenter, som nedtryktheden, frygten og vemo-digheden, er til stede i dem alle.

Det opståede savn til faren får det lyriske jeg til at tænke tilbage og genleve en række minder, som hun mærker et savn til. Det er minder om tider på gården, før farens sygdom overtog alt:

Der findes ingen cifre, der dækker

savn, ingen cifre
for smagen på tungen af sommer,
nyplukkede, sprængsøde kirsebær.
Og i snestorm
dampende varm kakao foran kaminen.
når alléen op til gården fæg til. (Ibid.)

Minderne er beskrevet med sansninger og billedsproget i højsædet, hvilket fremmer den varme, glæde og lykke, som er forbundet med dem. De gode minder bliver dog beskrevet i en kontekst, hvor savnet står centralt for det lyriske jeks behov for at kigge tilbage. Man kan overveje, hvorvidt melankolien kommer til udtryk i en sådan situation, grundet den længsel der udspiller sig (Brady og Haapala 2003). For minderne er glædelige, hvilket kan skabe melankoli ifølge de to filosoffer Emily Brady og Arto Haapala, da refleksiviteten og distancen lægger grund for deres opståen (Ibid.). Melankolien har dermed ikke kun grund i nedtrykthed og sorg, men også glæde og lykke, hvilket er yderst interessant, da det viser noget om begrebets rummelighed. Melankolien i minderne står her som et positivt element i en tid, hvor sorgen, nedtryktheden og tristheden er central. Minderne får samtidig det lyriske jeg til reagere følelsesmæssigt, da også en indre affektiv tilstand kommer til syne:

Vandet, lufte, jorden, ilden, min fars
opmærksomme blik
får mig til at kaste mig ud
over et indre gitter,
klatre højt i træer,
flyve
i drømme ... (Tafdrup 2006: 39)

Drømmene fungerer som et rum, hvor det lyriske jeg kan agere på alle de ting, der sker i verden omkring hende. I dette rum har hun plads til at bryde ud af den situation, som farens sygdom har underlagt hende. Man kan sætte dette i kontekst til Frederik Tygstrups beskrivelse af det situationelle og kropslige forhold, da farens sygdom (*affectus*) har skabt en sorg hos det lyriske jeg (*affectio*), hvilket også påvirker hendes krop (Tygstrup 2013: 21). Hun drømmer at om bryde ud af dette fængsel, klatre i træer og flyve væk. Men hendes krop er omkranset af sorgen, hvilket hun udviser en bevidsthed om. For hun vil ikke lade savnet og sorgen omslutte og diktere hende:

En ru tunge
slikker min hånd,

jeg skal ikke drukne

I en salt tåre, (Tafdrup 2006: 39)

Den sanselige oplevelse bringer hende tilbage til bevidstheden, hvor drømmene ikke længere er til. Sorgen og melankolien fylder igen hendes krop, men hun er bevidst om, at de ikke skal omslutte hele hendes eksistens. For hun vil ikke drukne i den sorg, som står centralt for dette digt.

”Skyggepuls”

Efterladt alene tilbage i en verden som man engang delte. Alt er nyt og gammelt på en gang. Såret er åbent og skal hele langsomt. Men alt minder om den mistede. Hvad skal der nu ske i denne verden? Bliver verden nogensinde den samme, som den var før? Det er sket, faren er død og ikke længere fysisk til stede på denne jord. Oplevelsen sætter tanker i gang hos det lyriske jeg, som nu befinder sig i en ny og anderledes virkelighed. For faren er væk, men verden bevæger sig stadig videre, på trods af dette:

Verden ligger tilbage,

selv efter

at min far har forladt den (Tafdrup 2006: 66).

Det lyriske jeg er kommet til et nyt stadie i sorgen, hvor hun bliver konfronteret med endnu et af de fire eksistentielle grundvilkår, som Irvin Yalom har beskrevet for mennesket; nemlig meningsløsheden (Yalom 1998: 16-17). For tilværelsen for det lyriske jeg er nu præget af det store hul, som farens eksistens har efterladt. Men verden går videre, hvilket virker meningsløst, når faren er blevet revet ud af den (Ibid.). Man kan sætte dette i kontekst til Søren Kierkegaards tre stadier i eksistensen, for at forstå hvor det lyriske jeg befinder sig. For hun har indset, at hun ikke selv kan ændre uretfærdigheden i farens død. Hun bevæger sig derfor fra det etiske stadie over mod det religiøse stadie, da lidelsen, meningsløsheden og længslen nu er det centrale i hendes eksistens (Holm 2020: 505-506). Nogle tilstande hun bliver nødt til at gennemleve, før hun kan komme videre i livet.

Det lyriske jeg har mange overvejelser om det, som faren har efterladt. For på en og samme gang er alting stadig det samme, selvom alt er forandret. Farens ting ligger hvor de plejer, selvom han ikke længere lever:

Møblerne står, hvor de plejer,

tingene

er stadig ”hans”:

tøjet (endnu med hans lugt),

skoene (med konturen af hans tæer),
manchetknapperne, uret,
bøgerne, papirkniven, brillerne
skrinet med rosen, skrinet med rosen (Tafdrup 2006: 66)

Farens fysiske liv er forsvundet fra jorden, men alligevel ikke. For hans liv og eksistens står stadig tilbage i alt det, han har efterladt. Gennem denne opremsning, med sansninger i centrum, kan læseren nærmest se, lugte og fornemme disse genstande. Tøjet med hans lugt, hans kropslige aftryk, hans skrift, hans interesser og hans kendetegn. Genstande der står tilbage og minder det lyriske jeg om alt det, der skabte farens liv og personlighed. Disse minder kan blive sat i forbindelse med melankoli, som en refleksivitet over farens liv, gennem alt det, han har efterladt (Brady & Haapala 2003). De melankolske fornemmelser vækkes i længslen, som minderne bringer med sig. Det er nødvendigvis ikke en tristhed, som står centralt for disse minder, der nærmere fremstår som en sanselig og kropslig oplevelse for det lyriske jeg. Ifølge Emily Brady og Arto Haapala kan glædelige minder være med til at vække melankoli, grundet den afstand der kommer til sorgen (Ibid.). Melankolien, som er en raffineret følelse, kan rumme både disse positive og negative elementer, hvilket gør den relevant at sætte i kontekst til det lyriske jeks tilbageblik på fortiden.

Alle disse levn fra faren danner et særligt rum, hvor en speciel atmosfære er til stede. Noget man kan anskue ud fra Frederik Tygstrups tredobbelte forhold², med udgangspunkt i det relationelle og situationelle (Tygstrup 2013: 21). Både *affectio* og *affectus* kommer til udtryk i denne sammenhæng, hvor omgivelserne, levnene fra faren og det lyriske jeks konfrontation med dem, skaber en situation (Ibid.). Situationen giver anledning til, at en række følelser og tilstande kan opstå, som kan være af både positiv og negativ karakter. For sorgen har skabt dette rum, men det ændrer nødvendigvis ikke på den varme og glæde, det lyriske jeg forbinder med tingene. Selvom de situationelle og relationelle forhold er ændret, fra hvad de tidligere var, så er genstandene stadig de samme, selvom deres mening kan have skiftet karakter. For i dette rum er de blevet til minder og ikke kun tilfældige genstande, uden nogen større betydning. Rummet får derfor en særlig mening for det lyriske jeg, da det rummer både længsel, savn, glæde og sorg. Nogle følelser og tilstande med tæt sammenhæng til melankolien, som især manifesterer sig i alle disse forandringer, som det lyriske jeg må gennemleve.

Farens død sætter flere tanker i gang hos det lyriske jeg, om hvordan døden har skabt en stor kløft mellem deres eksistens. For de befinder sig ikke længere det samme sted:

Døden

² Tygstrup tredobbelte forhold: det relationelle, det situationelle og det kropslige

deler vi ikke –
men min far
er i mine tanker

som altid, (Tafdrup 2006: 66)

De kan ikke dele døden, og det lyriske jeg er efterladt tilbage. En anden af Yaloms eksistentielle grundvilkår kan blive knyttet til denne oplevelse hos det lyriske jeg, nemlig isolationen (Yalom 1998: 16-17). Denne tilknytning bunder i den adskillelse, der nu findes mellem faren og det lyriske jeg, hvor døden er med til at fjerne faren fra jorden, hvilket efterlader det lyriske jeg alene tilbage i livet. Denne adskillelse manifesterer sig også fysisk, da farens legeme ikke længere er til på jorden, men borte og brændt:

Min fars legeme er væk,

Brændt og fjernet

Fra jordens overflade (Tafdrup 2006: 66)

Denne isolation og adskillelse kan ifølge Yalom være med til at skabe en angst i mennesket (Yalom 1998: 16-17). Det lyriske jeg forhindrer dog angstens opstandelse, gennem minderne om faren. For døden kan kun tvinge en ydre adskillelse, men ikke en indre, da faren stadig er til stede i tanker hos det lyriske jeg.

Sorgen er på flere måder i højsædet i dette digt. Det lyriske jeg har mistet sin far, et elsket objekt, som sorgen er rettet imod (Freud 1917: 243). Man fornemmer, at det lyriske jeg er i en proces, hvor hun forsøger at forstå farens død. En proces, der trækker hendes tanker hen på både hans forsvundne legeme, døden og dens betydning, samt livet uden ham. De melankolske undertoner kan fortolkes som en del af dette. For selvom det primært er sorgen, som det lyriske jeg oplever, så har hun flere tanker og overvejelser, der kan sættes i kontekst til melankolien. Minderne og alt det faren har efterladt er en af disse, som bringer en mere æstetisk dimension til digtet, hvor melankolien ikke kun er omringet af sorg (Brady & Haapala 2003).

”Tarkovskijs heste”

I digtsamlingens sidste del, outroen, findes det afsluttende digt ”Tarkovskijs heste”. Selve titlen refererer til Andrej Tarkovskijs film ”Den yderste dom”, hvor hestene bliver brugt som et symbol på livet (Olling 2017). Det er en symbolik, som forfatteren Pia Tafdrup selv anvender, med udgangspunkt i faren og vejen til hans død:

Med samme ophøjede ro

som i Tarkovskijs heste
i *Den yderste dom*
udstråler

i filmens sidste billeder,
er min far til stede,
hvilende i sig selv (Tafdrup 2006: 75)

For den samme ro, som betragtes hos hestene i filmen, anskuer det lyriske jeg også hos hendes far i døden. Han hviler i fred, og døden er fuldendt. Men sorgen er stadig til stede hos det lyriske jeg:

Væren er ikke
at være
uden smerte. (Ibid.)

Hun mærker smerten af farens død, som nu er en del af hendes væren i verden. Man kan fornemme den sorgproces som det lyriske jeg har været igennem, der er rettet mod faren som dens objekt (Freud 1917: 243). For faren har fået en ny rolle efter sin død, og det lyriske jeg har måttet finde en måde, hvorpå han stadig kan være en del af hende:

Jeg bærer ham
i mit indre
som en ny autoritet. (Tafdrup 2006: 75)

Man kan fornemme, hvordan en ro begynder at indtage det lyriske jeg, hvor sorgen før har været altoverskyggende. Andre følelser og sindstilstande er endnu engang til stede. Man fornemmer samtidig, at rummet og atmosfæren har fået en mere smuk og rolig karakter. Frem for mørke og kaos er det solen og roen, som nu kommer til syne:

I den skønhed en hest
opviser,
stående i sol
på en græsmark, (Ibid.)

Solen og græsset som ydre komponenter relateres nemlig til det lyriske jeks indre, der er begyndt at kunne se skønheden igen (Gumbrecht 2012: 4). Sorgen tynger hende ikke på samme måde længere, og verden beskrives igen som æstetisk. Glæden og roen er endnu engang begyndt at blomstre. Hun har overlevet sorgen, og hun er kommet videre fra døden. Men hun har oplevet melankolien, som en del af denne proces, hvor hun stadig ikke er helt ude af dens klør. Melankolien har dog ændret karakter, og den fremstår nu mere positiv og glædelig, end da den første gang manifesterede sig i det lyriske

jeg. Her var det anderledes sorgen, tristheden og frygten, som var med til, at melankolien kom til udtryk. For sammenhængen mellem sorgen og melankolien viser sig også i den proces, der er knyttet til begge begreber.

Delkonklusion

Efter at have analyseret et udpluk af de digte som er at finde i Pia Tafdrups *Tarkovskijs heste*, fremgår det tydeligt, at læseren bliver taget med i en proces, hvor det lyriske jeg gradvist mister faren mere og mere. Denne proces tydeliggør flere følelser og sindstilstande hos hende, da både sorgen, angsten, længslen og melankolien er dominerende i hendes indre. Dette kommer af alle de både indre og ydre situationer, samt kropslige oplevelser, det lyriske jeg må gennemleve, hvor både frygten for fremtiden, tilbageblikket på gode minder og konfrontationen med verden efter farens død har en rolle. En særlig atmosfære er til stede i denne proces, da flere følelsesmæssige og affektive rum åbner sig for det lyriske jeg. Her er der plads til glæde, frustration, sorg og ikke mindst melankoli. Sorgen og melankolien ændrer dog karakter gennem samlingen, i forbindelse med hvor det lyriske jeg befinder sig i sin sorgproces. For den altopslugende tristhed, nedtrykthed og frygt, som blev knyttet til begreberne i starten af digtsamlingen, har ændret sig til, at det også er roen, glæden og varmen, der nu fylder hos det lyriske jeg.

Ormene ved himlens port (1995)

En elsket er død, forsvundet, væk for altid. Fraværet er ikke kun periodisk, men for evigt. Smerten indtræffer, sorgen kommer til syne. Døden har gjort sit indtog og trukket et menneskeliv med sig ned i mørket. Netop dette møde med døden udspiller sig i Henrik Nordbrandts *Ormene ved himlens port* (1995). Det lyriske jeg står tilbage efter døden af en elsket kvinde og oplever, hvordan alt minder ham om den afdøde (Svendsen 2007: 389). Henrik Nordbrandt har siden sin debut i 1966 udgivet et stort antal digtsamlinger, som også er det, hans forfatterskab er mest kendt for. Her er flere temaer blevet udfoldet, hvor både det modernistiske og klassiske er kommet udtryk, samtidig med at både det almenmenneskelige og det personlige også er blevet berørt (Kraft 2015).

Det personlige tema hos Nordbrandt kommer til syne i *Ormene ved himlens port*, som på subjektiv vis bærer præg af et tab og et efterfølgende sorgarbejde (ibid.). Samlingen indtager en fremtrædende plads blandt Nordbrandts andre litterære værker og i det samlede forfatterskab (Mønster 2025: 282). Dette kommer af den kraft, som synliggøres gennem samlingen, hvis fokus bliver lagt på, hvordan sorgen kommer til at fungere som en uundgåelig ledsager, når en elsket dør. Derfor

anskues et dobbelt tema i Nordbrandts digtsamling, da både sorgen og døden er i fokus (Ibid.). Samlingens kendetegn kommer til udtryk gennem den længsel og stedløshed, som det lyriske jeg gennemgår, hvor fraværet efter tabet af en elsket skaber en poetisk længsel og æstetisk distance (Bredsdorff 2024). Det er disse fokuspunkter, som lægger grund for valget af præcis denne digtsamling, da flere af disse emner kan anskues som tæt forbundne med melankoli.

Digtsamlingen fungerer som et langt sorgarbejde, der udvikler sig i takt med det lyriske jeg. Hertil er samlingen inddelt i tre forskellige dele – afsnit et (Nordbrandt 1995: 11-25), afsnit to (Ibid.: 29-39) og afsnit tre (Ibid.: 43-61). De to første dele indeholder hver elleve digte, mens den tredje del anderledes er en del længere og indeholder sytten digte. Analysen vil tage udgangspunkt i tre forskellige digte, som udvælges således, at et digt fra hver af de tre dele er med, for at få det bedst mulige helhedsbillede af samlingen hvis komposition er kronologisk. De tre udvalgte digte er: ”Forhæng”, ”Næstenhed” og ”Du og De”, der hver især vil blive nærlæst og analyseret. Til sidst inkluderes også en kort analyse af digtet ”Hjemvendt”, da Nordbrandt selv nævner melankolien i digtet, hvilket er yderst interessant. Denne sidste, og lidt mindre, analyse vil blive anskuet i samspil med de tre andre analyser, for at opnå et mere nuanceret billede af hvordan melankolien kommer til udtryk i samlingen.

”Forhæng”

En elsket er død. Verden er fuld af den sorg, som står tilbage. Den er indkapslet af et mørke, man gerne vil undslippe. Drømmene kommer til syne, som et sted hvor alt kan ske. Her er lyset stærkere end mørket. Her kan fantasien overkomme den barske realitet. Der udspiller sig en kamp mellem de to verdener. Et usynligt slør skiller de to ad. Overgange mellem forskellige tilstande og følelser kommer til syne. Overgange der er af stor betydning. Disse oplevelser er blevet en realitet for det lyriske jeg, som har mistet en elsket. Han er ramt af en sorg, som han gerne vil undslippe.

Sorgen kommer til udtryk i sonetten ”Fravær” - en lyrisk form der kan blive defineret ud fra flere forskellige grundlag. Sonetten består af 14 urimede vers, hvor inddelingen følger den klassiske, engelske sonetforms ydre komposition, med tre kvartetter og en kuplet (Mønster 2025: 322). På trods af de manglende rim, som andre sonetter gør brug af, så fremstår stadig en tydelig helhedsform. Den faste ydre struktur, og den korthed som sonetten er opbygget efter, skaber en fortættet fyldighed i indholdet, hvor stærke følelser og reflekteret dybsindighed kan komme til udtryk (Larsen 2009: 19; Viëtor 1997: 31). Noget der muliggør, at sonetten kan rumme al den sorg og savn, som det lyriske jeg mærker, der tydeligt er rettet mod et objekt (Freud 1917: 243-244). Der kommer en sorg til udtryk gennem det lyriske jeks dybe refleksioner over, hvordan han kan undslippe verdens mørke. Dette

tema bliver udviklet gennem sonetten, hvor det lyriske jeg til sidst kommer til den erkendelse, at drømmene er det frirum, han længes efter:

Om end det ikke et øjeblik tillades mig
at glemme, at du er død. (Nordbrandt 1995: 17)

Det lyriske jeg bruger drømmene som et fristed fra den dybe sorg. Der bliver skabt en distance til virkeligheden, og den tristhed som den indebærer. For han har brug for et rum, hvor mindet om hans elskede kan manifestere sig. Hun eksisterer ikke længere fysisk og er langsomt er ved at blive glemt i verden:

Vågen har jeg ingen forestilling om dig
og husker ikke længere dit ansigt.
I mine drømme er du så levende
at jeg kan røre ved dig (Ibid.)

I drømmene mærker det lyriske jeg en tættere forbindelse med den døde end i verden. For døden behøver ikke være en realitet i drømmene, da den døde stadig kan fremstå levende. Hendes krop er ikke længere begravet, men til stede i en sådan grad, at det lyriske jeg nærmest kan mærke hendes berøring. Man kan knytte Frederik Tygstrups begreb om det affektive rum til denne situation, hvor både de relationelle, situationelle og kropslige forhold kommer til syne (Tygstrup 2013: 23-27). Døden af den elskede har skabt en sorg i det lyriske jeg, og derfor er både *affectus* og *affectio* til stede, hvor en affekt udveksles mellem de to (Ibid.: 21). Selvom dette affektive rum åbner for udfoldelsen af en række kropslige og affektive tilstande, så fremstår sorgen alligevel som den mest fremtrædende hos det lyriske jeg. Men samtidig eksisterer der en form for mellemstadie mellem drømmene og verden. Et utydeligt og ukonkret rum som udgøres af et forhæng mellem de to steder:

Mellem Verden og drømmene skimtede jeg
et tyndt forhæng, der blev mørkere
jo tættere man kom på Verden
men lysere, jo nærmere drømmen synes. (Nordbrandt 1995: 17)

Man kan overveje, hvorvidt forhænget mellem disse to rum giver anledning til, at melankolske tilstande kan opstå i forbindelse med sorgen. For drømmene giver plads til, at det lyriske jeg nemmere kan glemme og styre sorgen, da også andre nærliggende tilstande kan opstå, herunder melankoli. Ordvalget bakker op om denne observation, gennem brugen af mørkere og lysere som de to kontraster, der er til stede for det lyriske jeg. Forhænget kommer derfor til at være en gråzone mellem lyset

og mørket, hvilket forstærker følelsen af, at der er tale om en form for overgang mellem de to steder. Det bliver beskrevet, at overgangen fungerer som et sted, hvor der er plads til ingenting:

og om overgangen fra det ene til det andet
erindrede man intet (Ibid.)

For i denne overgang erindrer det lyriske jeg ingenting, hvilket også fjerner sorgen fra dette sted, da heller ikke objektet, som sorgen er rettet mod, er til stede (Freud 1917: 243-244). Denne intethed kan dog stadig rumme andre følelser og sindstilstande, som er mere flygtige, flyvske og ukonkrete. Det bliver et sted, hvor melankoli kan komme til udtryk, grundet intethedens rolle som en stedløshed, men også som et fravær af alt det negative. Der fremkommer en tomhed, som nødvendigvis ikke er en dårlig ting, da den ikke er fuld af sorg, men intethed, hvilket kan være at foretrække, når man er i stor sorg. Disse elementer står i tæt sammenhæng med melankolien, og man kan derfor knytte disse forskellige oplevelser af stedløshed, intethed og tomhed til begrebets rummelighed.

Hvis man anskuer drømmene ud fra et mere eksistentielt vilkår, så forekommer der også flere forståelser for, hvorfor det lyriske jeg ønsker sig at hengive sig til dem. For i drømmene kan han undslippe livets forgængelighed og i stedet være omkredset af nydelse og sanselighed. Han føler, at det igen er muligt at røre den døde, som i drømmene fremstår levende. For han kan ikke længere huske den døde, når han er vågen i verden:

Vågen har jeg ingen forestilling om dig
og husker ikke længere dit ansigt.
I mine drømme er du så levende
at jeg kan røre ved dit ansigt (Nordbrandt 1995: 17)

Drømmene skærmer samtidig for den eksistentielle angst, som ifølge både Kierkegaard og Jean-Paul Sartre uundgåeligt er til stede i livet (Sløk 2013: 79). Angsten manifesterer sig i det lyriske jeg, fordi han ikke længere kan huske den døde, hvilket alene er hans ansvar, grundet hans frihed og forsvarlighed (Sartre 2002: 51). Derfor forholder det sig forståeligt, hvorfor det lyriske jeg vil bruge drømmene som en æstetisk distance til virkeligheden. Det er samtidig med til at forstærke den observation, at den melankoli som er til stede i digtet, ikke udelukkende er en negativ og nedtrykt melankoli. Melankolien fremstår nærmere i forbindelse med at finde et sted, hvor man kan glemme den smerte, som sorgen bærer med sig (Brady & Haapala 2003). For minderne giver anledning til refleksivitet og længsel, hvilket ikke behøver at være tilstande, der kun er præget af nedtrykthed og tristhed. For længslen og minderne kan også være glædelige, hvilket har indvirkning på den melankoli, som kan blive sat i forbindelse med dem (Ibid.).

”Næstenhed”

Noget er tydeligt, men alligevel ikke. Noget er tæt på, men alligevel ikke. Noget skaber næsten et fuldkomment minde, men alligevel ikke. Intet kommer helt i mål. Det er hele tiden kun næsten ved at ske. Den manglende forløsning, da intet rigtigt kommer til en afslutning. Det lyriske jeg oplever flere af disse tilstande, hvor en næstenhed danner ramme for den virkelighed, som han befinder sig i. Intet er fuldkommet. Intet er helt væk. Det hele er der næsten som en stilstand fyldt med blandede minder, sindstilstande, følelser og oplevelser.

Det lyriske jeg oplever stadig sorgen over døden af sin elskede, som en opslugende kraft i hans liv. Han befinder sig endnu i en sorgproces, men der er sket en udvikling siden det foregående digt, da nye tanker og oplevelser er kommet til. For sorgarbejdet er nødvendigt for at komme videre, hvilket Sigmund Freud beskriver i *Mourning and Melancholia*, sådan at det lyriske jeks ego igen kan blive frit (Freud 1917: 244, 255). Det lyriske jeg er endnu isoleret i sorgen, hvilket påvirker hans oplevelse af verden. Digtets komposition bakker op om dette, og dets faste form skaber et statisk og stillestående billede af digtet som helhed, hvor bevægelse og kraft ikke er fremtrædende ved første øjekast. Det ydre afspejler sig i digtets indre, der fremstår som en lang indre tankestrøm om alt det, der næsten er der:

Det er netop denne næstenhed der er så virkelig:

Selve havet ligger næsten kun et hav fra havet

og stenen kun et stenkast fra den søndag

hvor vi drev ned ad floden i en rådden pram. (Nordbrandt 1995: 29)

Denne næstenhed inkluderer flere minder om den afdøde, hvor et minde former et nyt, som former et nyt, osv. Tilstedeværelsen af en sådan tankestrøm kan på flere måder blive relateret til det melankolske, grundet dens fokus på de oplevelser som det lyriske jeg og den døde engang delte, som han nu tænker tilbage på. Refleksiviteten, minderne og længsel står centralt for denne tankestrøm, hvilket vækker en række følelser og fornemmelser hos det lyriske jeg (Brady & Haapala 2003). Tankestrømmen fremstår overvejende monoton på baggrund af de sproglige gentagelser, da havet og stenen bliver nævnt flere gange. Dette kan tolkes som et punkt, hvor det lyriske jeg bevæger sig ind i et tankemønster, der er gået i hak, ligesom en ridset CD. Han kan ikke komme videre derfra, og der fremstår en fastlåshed. Julia Kristeva beskriver, at netop sproget og melankolien har en sammenhæng, da det monotone og gentagelser i sproget er med til at kendetegne det melankolske (Kristeva 1992: 26). Derfor kan man anskue, at melankolien manifesterer sig sprogligt i dette digt, hvilket har betydning for læsningen og det overordnede indtryk. Men melankolien rummer nødvendigvis ikke udelukkende

nedtrykthed, men nærmere et ønske om at forblive i disse minder, for at undslippe sorgen (Brady og Haapala 2003). For minderne er lykkeligere end den sorg, som det lyriske jeg befinder sig i. Derfor kan de være medvirkende til, at mere opløftende tanker kan opstå i hans indre.

Det fremgår, hvordan der er et rumligt aspekt i sorgen og melankolien for det lyriske jeg. For mange af minderne om den afdøde har forbindelse til forskellige steder og genstande i verden:

Og bogstaverne på stenen staver næsten navnet

på én der lagde min skjorter sammen

og gik langs havet i en blomstret bomuldskjole (Nordbrandt 1995: 29)

Tidligere i digtet var det havet, floden, stenen, prammen og søndagen, der udgjorde rummet i minderne. Nu er det bogstaverne, stenen, skjorterne, havet og den afdødes blomstrede bomuldskjole. Genstande der ikke umiddelbart emmer af tung sorg og nedtrykthed. Man kan derfor overveje, om mere opløftende og positive associationer kan tillægges disse genstande, da de lægger grund for flere minder om den døde, da hun endnu var i live (Brady og Haapala 2003). Ifølge Frederik Tygstrup er alle disse genstande og tidslige begivenheder med til at skabe en stemning, hvor de relationelle og situationelle forhold kreerer et affektivt rum (Tygstrup 2013: 27). Rummet er skabt af alle de følelser og sindstilstande, som er vævet ind i disse minder, hvilket betyder, at både nedtrykte og opløftende tanker er til stede (Ibid.). Det lyriske jeg kan derfor være i tilstande af både sorg, glæde og melankoli, gennem de minder han har om hans elskede.

Men er disse tilstande egentlig mest relateret til sorg eller melankoli? Freud beskriver en korrelation mellem de to begreber, hvor begge tilstande bliver udløst af et objekttab, som kan være tabet/døden af en elsket, hvilket er tilfældet her (Freud 1917: 243-244). Men sorgen hos det lyriske jeg er på flere måder en mere ydre sorg, frem for en sorg i det indre (Boysen 2004: 113). Dette peger nærmere mod sorg end melankoli ifølge Freud, fordi der sker en ændring i det ydre virkelighedsbillede, frem for anklager og selvpineri mod jegets indre (Freud 1917: 257). Man kan alligevel overveje, hvorvidt melankolien stadig kan komme til udtryk gennem denne næstenhed. For det lyriske jeg er fanget i en næstenhed, som sorgen har skabt. Det er blevet hans nye virkelighed, hvilket han selv definerer:

Det er denne næstenhed, der er det virkelige

sted, hvor lyset fejler, når det stråler klarest:

Som at forlade, når man ved, man næsten var dér

Det er netop denne næstenhed, der bliver. (Nordbrandt 1995: 29)

Her er der ingen glæde til stede. Lyset fejler, selv når det stråler allerklarest, og endestationen bliver forladt, inden man ankommer til den. Man når aldrig i mål, kun næsten. Denne manglende forløsning kan bidrage til en tilstand af melankoli, da oplevelsen fremstår meget nedtrykkende og indadrettet, hvor man kan anskue, at det lyriske jeg anklager sig selv for at være fanget her. Derfor kan det blive udledt, hvordan både sorgen og melankolien er til stede hos det lyriske jeg i dette stadie af sorgprocessen. Sorgen fremstår overvejende negativt hele digtet igennem, men melankolien skifter karakter flere gange, da både det nedtrykte og det opløftende kan blive sat i forbindelse med begrebet.

"Du og De"

Relationer udvikles, når mennesker mødes. De vokser, blomstrer og nærheden bliver større. Det samme gør kendskabet. Man er ikke længere blot en fremmed, men unik. Man forsvinder ikke længere i mængden, men skiller sig ud. Men hvad sker der, når denne relation bliver brudt? Når den ene er borte og efterlader den anden tilbage. Er man stadig forbundne? Forsvinder den forhenværende nærhed? Disse spørgsmål står centralt i digtet "Du og De", som findes i digtsamlingens tredje del.

Digtet har omdrejningspunkt i en tankestrøm hos det lyriske jeg, hvor refleksionerne fylder sammen med sorgen. Refleksionerne er dog begrænsede af den sorg, det lyriske jeg endnu befinder sig i, hvilket kompositionen og det ydre udtryk bakker op om. Digtet fremstår kort og kompakt, med de varierende verslinjer og mange punktummer der skaber et abrupt indtryk. Samme abrupte mønster anskues også i det indre indhold, da sproget er præget af både korthed, formindskelser og pauser. Disse observationer kan anskues i forbindelse med Julia Kristevas sprogpædagogik, hvor sproget har stor betydning for digtets udtryk. For netop disse formindskelser og abrupte indtryk kan ifølge Kristeva sættes i forbindelse med det depressive og melankolske, som kan manifestere sig sprogligt (Kristeva 1992: 26). Denne pointe giver anledning til at anskue digtets indre indhold yderligere, hvor det lyriske jeg når frem til mange erkendelser i løbet af digtet. Man får derfor en fornemmelse af de mange tanker og refleksioner, der finder sted i hans indre. Tanker der omhandler den elskede, og hvordan deres forhold har udviklet sig. Denne længsel og refleksivitet kan være med til at melankolske tilstande kan opstå (Brady og Haapala 2003). For det lyriske jeg oplever savnet til den elskede, hvilket bringer både sorg, erkendelse, men også glædelige minder med sig. For der er både negative og positive komponenter til stede i refleksionerne, hvilket manifesterer sig i de erkendelser, som det lyriske jeg kommer frem til.

Relationen mellem det lyriske jeg og hans elskede er i forandring. Den startede overfladisk, men udviklede sig, og et kendskab blev opbygget. Et objekt blev til et subjekt. En ubekendt blev til en bekendt. Hun var ikke længere ”De” men et ”du”:

Vi sagde først ”De” til hinanden
og blev siden dus. (Nordbrandt 1995: 49)

Men den opbyggede nærhed mellem de to forsvinder sammen med døden af den elskede. Der sker en forandring i deres relation, og det lyriske jeg er i tvivl om, hvordan han skal omtale den døde, nu hvor hun er borte:

I lang ting tænkte jeg på hende som ”hende”
så som ”den” eller ”det”
og til sidst bare som ”borte”. (Ibid.)

Det fremgår, at den elskede ikke længere er det subjekt, som hun var før hendes død. Hun er igen det samme objekt som i begyndelsen af deres relation. Denne forandring i deres relation kan knyttes til det lyriske jeks eksistens, og hvilken betydning den bærer for ham, da en fortvivlelse kommer til udtryk. Søren Kierkegaard beskriver, hvordan angsten og fortvivlelsen er essentiel for, at mennesket kan udvikle sig i livet (Kierkegaard 2022: 119-120). Det lyriske jeg befinder sig i en krise, med omdrejningspunkt i de valg han nu skal tage i livet, efter hans elskede er død, hvor angsten og fortvivlelsen står centralt. Han er angst for intetheden og han er angst for at glemme den afdøde (Sløk 2013: 79). Kierkegaard beskriver, at denne form for angst har en positiv funktion, fordi det er en angst for det onde (Kierkegaard 2022: 121). Det er sorgens dybde og de negative handlinger, som det lyriske jeg er angst for, hvilket han bliver bevidst om at undgå gennem angsten (Lübcke et al. 2025). Selve tilstedeværelsen af angsten indikerer derfor, at han er kommet et bedre sted hen i sin sorgproces, fordi han nu kan mærke andet end blot den altopslugende sorg (Freud 1917: 243). Samtidig har angsten en række ligheder med melankolien, hvor den ene tilstand kan udløse den anden. Derfor kan man beskrive, hvordan angsten er medvirkende til, at det lyriske jeg bevæger længere væk fra sorgen og nærmere mod melankolien, jo længere han kommer i sin sorgproces.

Ved hjælp af disse betragtninger fremgår sorgen stadig centralt for det lyriske jeg. Men han er alligevel kommet et nyt sted hen i sin sorgproces. For gennem sorgen er han nu begyndt at komme til nye erkendelser, hvilket er en vigtig del af processen for at komme videre i livet (Ibid.). Det lyriske jeg har erkendt, hvordan den elskede er blevet så fjern, at hun nu kun er et ”borte”. Han ønsker dog ikke at huske hende sådan og vil tilbage til navnet før hendes død:

Disse hårde solskinsdage midt i februar

der intet ord frifinder
så ingen sommer kan leve op
til lyset i den vandpyt, der indvarsler den
øver jeg mig på at sige ”De” igen. (Nordbrandt 1995: 49)

Denne erkendelse kan beskrives som en vigtig del af sorgprocessen, da egoet igen begynder at blive frigjort (Freud 1917: 255). Dette gør det muligt for det lyriske jeg at komme videre fra sorgen, hvilket fremhæver en positiv forandring i sorgprocessen (ibid.). Brugen af vejret i digtet er med til at lægge belæg for dette. For solen fremstår som metafor for det lys, der igen er begyndt at blive en del af det lyriske jeks tilværelse, hvilket er med til at skabe en stemning, hvor de ydre beskrivelser påvirker det lyriske jeg (Gumbrecht 2012: 4). Der males smukke sproglige billeder gennem digtets beskrivelser, med solens kraftige stråler, der oplyser verden, selv i en kold og trist måned som februar. Det kan sættes i relation til den sorg, som det lyriske jeg gennemgår, hvor lyset igen kan formå at bryde igennem, selv i den mørkeste tid. Det kan udledes, at det er de melankolske elementer, der sammen med minderne og refleksiviteten er med til at dette lys kommer tættere på. For melankolien kan bidrage positivt til sorgprocessen, da den muliggør at det lyriske jeg kan reflektere over og erkende, at der er mere i livet end blot den dybe og smertefulde sorg.

”Hjemvendt”

I digtet ”Hjemvendt”, som er det sidste digt i samlingens første del, bliver melankolien nævnt ved navn, hvor den allerede fra digtets første vers står i centrum:

Melankolien efter sol: Den sære
stilhed i et hus, hvis indvånere
vi undrer os over at være (Nordbrandt 1995: 25)

Melankolien bliver nævnt i forbindelse med en positiv længsel, da den bliver beskrevet som melankoli efter sol, varme og lys (Brady & Haapala 2003). Alt det, som solen bringer med sig. Digtet har fra start formet en stemning angående, hvilken indre handling der udspiller sig, hvor vejret, solen, lyden og stilheden danner ramme om dette (Gumbrecht 2012: 4). Den sære stilhed og manglen på sol er en del af melankolien, som kommer til udtryk i en form for stilstand. Men det er nødvendigvis ikke en nedtrykt melankoli, men nærmere atmosfærisk, hvilket forfatteren Nordbrandt formår at frembringe gennem sine beskrivelser af, det der omringer ham, herunder naturen og rummet (Mønster 2025: 431-433). For rumbeskrivelserne er en stor del af digtet:

Hjemvendt sent en søndag: vi lånere

af rum, af disse støvede spejle

som skumringen nu får til at gløde (Nordbrandt 1995: 25)

De detaljerede beskrivelser maler et billede af et rum, som læseren selv kan visualisere. Vejret og tiden er en del af disse beskrivelser, som er med til at danne et billede for det indre øje:

Suppegryden bobler på komfuret.

Fedtet porcelæn på hylden.

Der er mørkt, men aftenen er gylden (Ibid.)

De støvede spejle fremstår gamle og grimme, men de bliver sat i forbindelse med skumringen, der får dem til at gløde. Selvom det er mørkt, så er der alligevel en gyldenhed, der toner frem. Det mørke, triste og nedtrykte sættes gang på gang i forhold til lyset, det smukke og det mere opløftende. Denne observation hænger på flere måder sammen med den måde, hvorpå forfatteren Nordbrandt anvender melankolibegrebet, der beskrives som en længsel, som en kontrastfyldt tilstand og som et sted, hvor glædelige minder kan blomstre (Brady & Haapala 2003).

Delkonklusion

Efter at have analyseret fire digte fra *Ormene ved himlens port* kan det blive beskrevet, hvordan flere følelser og sindstilstande kommer til syne gennem samlingen. Sorgen og melankolien er nogle af disse tilstande, som knytter sig både til lyriske jeg og rummet omkring ham, men også de minder og den længsel han oplever i forbindelse med den døde. Det er dog ikke kun sorg, han oplever i forbindelse med denne længsel, men også lykke og refleksivitet, gennem en række glædelige minder om den døde. Det lyriske jeg opsøger en distance til døden og sorgen i sorgprocessen, hvor en række affektive rum bliver skabt. Her oplever det lyriske jeg, at han befinder sig i en række følelsesmæssige tilstande, hvor melankolien er en af disse. Selvom sorgen og sorgarbejdet står centralt som samlingens overordnede tema, så fører disse følelser også andre tilstande, stemninger og fornemmelser med sig. Der kommer blandt andet en længsel og stedløshed til syne, som bliver sat i forbindelse med melankolien gennem lyrikken, hvor den faste form, de atmosfæriske beskrivelser, de personlige beretninger og det malende sprog muliggør dette.

Samlet delkonklusion

Med udgangspunkt i de ovenstående analyser kan det blive udledt, hvordan de to samlinger behandler sorgen og døden ud fra to forskellige synspunkter. For sorgen og sorgprocessen fremstår forskelligt i de to samlinger, da det ene udgangspunkt er før selve døden, mens det andet er efter døden.

Melankolien bliver derfor relateret til forskellige elementer. Forud for døden er det de eksistentielle tanker om livet, frygten og minderne, som lægger grund for melankolien. Efter døden indtræffer, anskues det, hvordan sorgen bliver så overvældende, at melankolien manifesterer sig i en kamp med sorgen, med længslen, minderne og stedløsheden som centrale komponenter. Hos Tafdrup er det de sanselige og kropslige beskrivelser, som melankolien kan blive sat i forbindelse med, hvor overvejelser om eksistensen, rummet samt minderne er med til at fremme de melankolske stemninger og fornemmelser. Hos Nordbrandt er det anderledes fraværet og længslen, som fremmer de melankolske toner, hvor rummet og minderne står centralt som virkemiddel. Melankolien findes i en poetisk længsel, som disse virkemidler fremmer, hvor en æstetisk distance til verden gennem minderne får melankolien til at blomstre. På trods af disse forskelle kommer melankolien og de melankolske tilstande stadig tydeligt til udtryk i både *Tarkovskijs heste* og *Ormene ved himlens port*. Derfor er begge digtsamlinger eksempler på, hvordan melankolien kan blive relateret til sorgen og døden.

Angsten og følelsernes melankoli

Vi bevæger os nu videre til nogle af de andre emner, tilstande og begreber, der ligesom sorgen også kan blive relateret til melankolien. For den bredde, som betegnelsen melankoli dækker over, rummer meget mere end blot døden og sorgen. Andre tilstande bærer også præg af samme tristhed og nedtrykthed, hvilket gør dem lige så relevante at undersøge i forbindelse med melankoli. Med udgangspunkt i Tove Ditlevsens *Pigesind* (1939) vil denne del af analysen undersøge sårbarheden, det indre følelsesliv og angsten, samt deres relation til melankolien. Undersøgelsen vil danne ramme om, hvordan angsten og sårbarheden kan komme til udtryk på en række forskellige måder, hvor både friheden, frygten, mørket, valget, overgange og eksistensen kan være med til at fremme en angst i mennesket. Disse komponenter kan samtidig blive knyttet til melankolien, hvilket gør det interessant at undersøge de to begreber i samspil. Kan angsten være med til at skabe melankoli, eller er det lige omvendt? Er korrelationen mellem begreberne så fremtrædende, at det ene begreb ikke kan være til stede uden det andet? Tove Ditlevsen (1917-1976) danner ramme for angsten i denne analyse, da hendes fokus på det rige følelsesliv, og både de svære og negative følelser, skaber et spændende udgangspunkt. Angsten, sårbarheden og afsøgning af identitet står derfor centralt i denne undersøgelse, hvor melankoliens relation til disse følelser og tilstande vil blive bragt i fokus.

Pigesind (1939)

Tove Ditlevsen har siden sin debut i 1939 inviteret læseren ind i et litterært univers, der har været præget af en række følelser og erindringer, som hun har kanaliseret ud i sin litteratur. Et litteraturkorpus der både rummer digtsamlinger, romaner, noveller, erindringer og børnebøger, hvor også artikler og ugebladsnoveller har været en del af Ditlevsens omfangsrige forfatterskab (Vindum 2022). Som forfatter var Ditlevsen utrolig ærlig og bestemt ikke nærig, hvor skillelinjen mellem hendes private og offentlige liv ofte var svær at finde. Essensen i hendes forfatterskab fremstår derfor som hendes eget liv, hvilket gør hendes litteratur meget selvudleverende og biografisk (Ibid.). Det var dog ikke ren lykke hos Ditlevsen, som ofte lagde vægt på de smertelige oplevelser, besværet i at skulle leve i samtidens kvinderoller og ulykkelig kærlighed i hendes litteratur. Derfor er det også temaer som barndommen, moderskabet, kvinden i ægteskabet, kærligheden samt frygten for at miste, der stod centralt i hendes forfatterskab (Svendsen & Busk-Jensen 2025). Nogle temaer som på flere måder er meget genkendelige, hvilket også gjorde hen til en rollemodel for mange, især for andre kvinder (Skyum-Nielsen 2023: 218).

Det var med digtsamlingen *Pigesind*, at Ditlevsen i 1939 inviterede læseren ind i et univers med omdrejningspunkt i en ung piges sind. I samlingens 32 digte kommer en række emner til udtryk, som spænder bredt over de utallige følelser og oplevelser, der forekommer i et ungt pigesind. Det er emner som tab, angst, kærlighed, længsel, ensomhed, erkendelse og mange flere. Man fornemmer et flakkende og sårbart sind gennem hele samlingen, som forsøger at navigere i livet, hvor både gammelklog erfaring og ungdommelig naivitet er en del af denne rejse (Vindum 2022). Samlingens digte fremstår forskellige kompositionelt, hvor både længde og form varierer, mens der sprogligt fremstår flere ligheder. Brugen af mørket og lyset som to kontrastfulde elementer anvendes flere gange gennem samlingen, der også bygger op om de kontrastfyldte oplevelser, som samlingens lyriske jeg oplever (Ibid.). Dette har indvirkning på den overordnede tone, som på en og samme gang fremstår alvorlig og trist, men også sjov og munter, hvilket er af betydning for det overordnede indtryk.

Det fremstår dog klart, hvordan det er angsten, ensomheden og længslen, der står centralt for samlingens overordnede motiver, hvilke bliver knyttet til et lyriske jeg. Derfor forholder det sig både interessant og relevant at anskue denne digtsamling i forbindelse med melankolien. For er det angsten, længslen eller ensomheden, der fremmer denne sindstilstand? Eller er der andre komponenter til stede, som i højere grad skaber en stemning af nedtrykthed og tristhed? Disse overvejelser vil denne analyse forsøge at finde svar på med udgangspunkt i tre udvalgte digte fra samlingen som

repræsentative. Det drejer sig om digtene ”Angst”, ”Det tabte land” og ”Den skønne maske”, som vil blive nærlæst og analyseret med udgangspunkt i tilstedeværelsen af melankoli.

”Angst”

Nattens ro og mørke. Men noget er under opsejling. Noget som skaber en uro, der ikke lige er til at slippe af med. Det skyller over sindet som bølger i et hav. Fortvivlelsen og frygten står i centrum for de kropslige reaktioner, som følger med. Angsten er ankommet som en altopslugende kraft. Den sætter sig fast som en ondhed i det indre. Den vokser og blomstrer sammen med mørket. Søvnens er ikke længere fredfyldt, men overtaget af angsten. Hvad sker der med mig? Hvorfor oplever jeg det her? Hvordan kommer jeg fri igen? Sådanne tanker og oplevelser kommer til udtryk i digtet ”Angst”, hvor det lyriske jeg vågner i natten, da noget har vækket hende. Men hun er i tvivl om, hvad det reelt er:

Jeg er vaagnet i Natten og har tændt Lys,
hvorfor – det aner jeg næppe, (Ditlevsen 1939: 16)

Det står hurtigt klart, at det er angsten, der har vækket hende og taget hendes krop og sind til fange. For den optræder som en tilstand, der har taget kontrollen fra hende og tvunget hende et sted hen, hun ikke ønsker:

Men selv er jeg tvunget og slæbt af Sted
over dybe, angstfulde Vande
fordi noget iskoldt og skæbnebestemt
har lagt sig over min Pande. (Ibid.)

Hun har ikke selv valgt angsten, men er blevet indtaget af den som en kold kraft. Ordvalget bakker op om den negative fremstilling af angsten, der bliver beskrevet som dyb, iskold og skæbnebestemt. Metaforer og billedsprog er med til at definere angsten, og hvordan den kommer til udtryk:

Er der da Oceaner af Angst,
hvor hver eneste lille Bølge
er bestemt til at skylle hen over mig
med Graad og Gru i sit Følge (Ibid.)

For angsten rammer det lyriske jeg som en bølge i havet, der skyller over hende gang på gang. Læseren kan se dette billede for sig, hvilket den lyriske form og de sproglige virkemidler muliggør (Rosengreen 2015). Samtidig bliver det beskrevet, hvordan angsten trækker gråd og gru med sig, hvilket bakker op om dens negative og kolde side, da ingen glæde får lov til at blomstre i dens nærvær. Disse

observationer er med til at danne en overordnet fornemmelse, hvor nedtryktheden og frygten danner ramme for det lyriske jeks tilværelse.

Man kan anskue angsten i forbindelse med eksistentialismen, og hvilken betydning den bærer for det lyriske jeks eksistens. Det er uklart, hvorvidt det lyriske jeg oplever en angst for det onde eller det gode, men det fremgår alligevel tydeligt, at den påvirker hende i voldsom grad (Kierkegaard 2022: 121, 132). Ifølge Søren Kierkegaard er angsten essentiel for, at man kan udvikle sig i livet (Ibid.: 119-120). Angsten i det lyriske jeg fremstår dog meget skadelig for hende, og hun beskriver den selv som gift i hendes sind:

Er der mon Verdenshave af Angst,
hvor hver eneste lille Draabe
er bestemt til at dyppe sin Gift i mit Sind,
til det glemmer at elske og haabe. (Ditlevsen 1939: 16)

Man kan udlede, at det lyriske jeg befinder sig et sted i livet, der er præget af mange ændringer. For overgangen mellem barn og voksen er en udvikling, hvor man på flere måder befinder sig mellem to faser i livet. Denne fortolkning kan bidrage til forståelsen af, hvorfor angsten har indtaget det lyriske jeks krop og sind. Angsten er i dette tilfælde ikke positiv, men muligvis nødvendig, da den bevidner om det mellemstadium, det lyriske jeg befinder sig i. For de overgange, som sker i løbet af livet, herunder fra barn til voksen, kan være fyldt med mange følelser og oplevelser. Angsten kan være en af disse, hvilket det lyriske jeg oplever i en smertefuld erkendelse af, at livet ikke altid er nemt.

Med udgangspunkt i disse overvejelser kan man beskrive, hvordan melankoli kan komme til udtryk i det lyriske jeks oplevelse med angsten. For hun længes efter at undslippe angsten:

Kunde jeg ønske i denne Stund.
jeg ønsked mig fri for den Gave,
for skal det koste mit Liv og Forstand,
vil jeg ikke være dens Slave. (Ibid.)

Længslen bunder i frygten for, hvad angsten vil gøre ved hende, hvis den får lov til det. For rodløsheden og fortvivlelsen står centralt for hende: ”saa rodløs, saa angst og fortvivlet som jeg” (Ibid.). Disse forskellige følelser og tilstande giver anledning til, at det lyriske jeg oplever melankolien som en konsekvens af angsten, fordi hun længtes efter en tid, før angsten fik sine klør i hende. For i fortiden var sindet mere frit og ikke angstens slave, hvilket tillægger en positivitet til tankerne og længsel om denne tid. Men længslen er stadig skabt af angsten, hvilket fremhæver dens negative sider, hvor

den tungsindige melankoli opstår i dette møde. Det er ikke kun det lyriske jeks indre, men også hendes ydre, som er fanget af angsten:

fordi noget ondt har sat sig
fast ved mit hjerte og vokser dér
til alt smukt og godt har forladt mig. (Ibid.)

Angsten har sat sig fast ved det lyriske jeks hjerte, hvilket sætter fokus på de kropslige aspekter af den. Frederik Tygstrup beskriver, at kroppen har en tæt sammenhæng med omgivelserne, da de to komponenter påvirker hinanden. For kroppen har været ude for en påvirkning (*affectus*), hvilket har igangsat angsten i den, som er den tilstand (*affectio*) kroppen nu befinder sig i (Tygstrup 2013: 21-23). Påvirkningen kan komme fra både mørket, de eksistentialistiske tanker eller livets foranderlighed. Kroppen modtager derfor en række følelser, tilstande og affekter, hvilket er med til, at angsten kan opstå. Samtidig er kroppen også giver af en række tilstande og følelser, som smitter af på omgivelserne (Ibid.). Dette skaber en situation og stemning i digtet, som er præget af den tyngde, voldsomhed og frygt, som kroppen gennemlever i en overvældende oplevelse af angsten. Disse følelser og tilstande giver anledning til at melankolien kommer til udtryk, da oplevelsen af dem medfører et behov for refleksion og længsel i det lyriske jeg digtet. (Brady og Haapala 2003). Konfrontationen med angsten tvinger derfor det lyriske jeg ud i melankolien, for at slippe væk fra den voldsomhed, som angsten bringer med sig.

Digtets fokus på angsten står i centrum for, hvordan melankolien kan blive anskuet flere steder gennem digtet. Angsten manifesterer sig i både det indre, da den påvirker det lyriske jeks følelsesliv og igangsætter en længsel, og i det ydre, hvor kroppen står i centrum for dens voldsomme udfoldelse. Denne sammensætning skaber en negativ, nedtrykkende og kaosbetynget stemning i digtet, hvor de melankolske toner kommer til udtryk i al den frygt og dunkelhed, som udspiller sig.

”Det tabte land”

Livet går sin gang. Man bliver ældre. Man gennemgår forandringer og bliver en anden, end man tidligere var. En længsel kan opstå mod det, som tidligere var. Minder kommer til syne. Minder der omhandler en lykkeligere tid, hvor lethed, tankeløshed og tryghed sejrede. Dengang mørket ikke var til. Dengang dagen ikke var overtaget af natten. Dengang livet var nemmere og blidere, end det er nu. Disse forskellige tanker og overvejelser danner ramme for det lyriske jeg i dette digt, hvis følelsesliv rummer mange tanker om livet.

Digtets komposition og ydre udtryk skaber et overskueligt billede af digtets indre indhold, som har mange stemningsskift i løbet af dets handling. Kompositionen udgøres af fire strofer, som alle indeholder fire vers, hvilket skaber et meget ensartet udtryk og en klar opdeling af de forskellige tanker, minder og overvejelser, som digtet danner ramme om. For de skiftende minder bryder med den tidslige kronologi, men fremstår alligevel klare gennem kompositionen. Det lyriske jeg tænker tilbage på fortiden, med udgangspunkt i nutiden. For i nutiden fylder mørket, angsten og tristheden:

Ak, denne dybe Nat er uden Ende,
og dette Mørke ingen Trøst,
saa tung af Graad staar tiden næsten stille,
og Hjertet flakker bange i mit Bryst (Ditlevsen 1939: 33)

Allerede fra digtets første strofe lægger der sig en tung fornemmelse over digtet. Man fornemmer noget sorgfuldt og angstfyldt hos det lyriske jeg, der nødvendigvis ikke er rettet mod noget bestemt objekt (Freud 1917: 244). Det manifesterer sig nærmere i omgivelserne, hvor den dybe uendelige nat omringer det lyriske jeks krop og sind. Frederik Tygstrup beskriver, hvordan et affektivt rum kan komme til syne, når omgivelserne og kroppen påvirker hinanden og skaber en række følelser og tilstande i rummet (Tygstrup 2013: 20-27). Den dybe uendelige nat lægger grund for rummet, som er formet af utallige nedtrykte følelser og tilstande. Det er følelser af angst, frygt og sorg. Kroppen, som er til stede i dette rum, reagerer på dette med gråd, og et hjerte der flakker, hvilket det lyriske jeg mærker i sit bryst. Beskrivelser der er med til at fremme en stemning i digtet, hvor tyngden og en overordnet nedtrykthed er central. Denne iagttagelse giver anledning til, at også melankolske fornemmelser kan blive knyttet til stemningen. For nedtryktheden står centralt for det lyriske jeg, hvilket også kendetegner melankolien (Freud 1917: 244).

Der sker et skift mellem det første og andet vers, hvor det lyriske jeg bevæger sig væk fra nutiden og tilbage til fortiden. Hun mindes en tid, der engang var, og længes efter den:

Aah, lad mig blive Barn igen og sove
hel tryk og tankeløs hos Mor og Far,
før angst var til, og Natten blev min Fjende,
den stærkeste og bitreste jeg har (Ditlevsen 1939: 33)

Hun ønsker at blive barn igen og længes efter at sove hos sin mor og far. For det var en situation, hvor hun kunne være helt tryk og tankeløs. Denne længsel er på flere måder både negativ og positiv, da den kommer til syne i en kontekst, hvor den tilkomne angst er grunden til, at hun længes efter fortiden. Samtidig er det også et lykkeligt minde, som det lyriske jeg kan se tilbage på, da

refleksiviteten over hendes nutid genskaber mindet. Denne form for minder kan ifølge Emily Brady og Arto Haapala være med til at vække melankoli i mennesket (Brady & Haapala 2003). Det er dog en anden form for melankoli, end i den forrige strofe. For denne melankoli er ikke kun negativ, men rummer også glædelige elementer, hvilket skaber dobbeltheden i melankolibegrebet, og hvordan det skal tolkes i dette digt. I digtets tredje strofe skifter tiden igen, og et nyt minde kommer til syne:

For hundrede Aar tilbage har jeg leget
med Stjerner ved en solbeskinnet Kyst,
hvor ingen Nat var til og intet Mørke,
men alt var ungt og levende og lyst. (Ditlevsen 1939: 33)

Det lyriske jeg tænker igen tilbage, men på et andet minde end før. Det nye minde fremstår glædesfuldt i sin helhed, hvilket ordvalget og brugen af billedsprog understøtter. De smukke beskrivelser af stjernerne ved en solbeskinnet kyst, omringet af lys og levende elementer, danner rammer for nogle omgivelser, hvor stemningen er varm og munter (Gumbrecht 2012: 3-4). Mindet fremstår lykkeligt for det lyriske jeg, men så alligevel ikke. For det danner ramme for en længsel mod et liv i ungdommen, hvor alt er levende, håbefuldt og fuld af leg. Man kan overveje de eksistentielle sider af denne længsel, med udgangspunkt i Irvin Yalom eksistentielle grundvilkår (Yalom 1998: 16-17). For det lyriske jeg er blevet konfronteret med meningsløsheden i livet, hvilket er en voldsom oplevelse for hende. Derfor søger hun mod de glædelige minder og længslen i et forsøg på at slippe væk fra virkeligheden. Disse overvejelser kan være med til at belyse den voldsomme lidelse, som det lyriske jeg reelt befinder sig i. Herunder de store kontraster hendes følelsesliv har dannet ramme om gennem hendes liv, hvor hun nu forsøger at genskabe glæden fra fortiden.

Digtets sidste strofe slutter i den samme triste og melankolske stemning, som det startede med. Vi er tilbage i natten, mørket er igen kommet frem og knuser de lyse drømme:

Men tunge Tanker trak et kulsort Tæppe
henover Lyset og den blide Strand
til Natten kom, og dyb og tung af Vished
den knuste Drømmen om det tabte Land. (Ditlevsen 1939: 33)

Den solbeskinnede strand er forsvundet i mørket, og natten og dens tyngde og dybde har overtaget og knust de drømme, som før var til stede. Denne beskrivelse er på mange måder rammende for det følelsesliv, som mennesket gennemgår gennem livet. Hvordan transformationen fra barn til voksen bringer meget med sig, herunder ansvar, angst, uvished, knuste drømme og mørke. Noget det lyriske jeg mærker en stor lidelse ved at skulle gennemgå.

Melankolien kommer til syne flere steder gennem digtet, hvor især stemningen, omgivelserne og længslen er omdrejningspunkterne for dens udfoldelse. Melankolien skifter dog karakter flere gange, da den fremstår både i negative og nedtrykte henseender, men også i glædelige og lyse henseender. Dette bakker op om, hvordan melankolien kan have en stor rolle i menneskets eksistens, fordi den kan blive relateret til flere forskellige oplevelser, tilstande og følelser. I dette digt var det særligt angsten, meningsløsheden, længslen og minder om fortiden, som frembragte melankolien.

”Den skønne maske”

Et smukt ydre, et grimt indre. En skøn maske dækker for et hæsligt ansigt. Hvad gør man med dette ansigt? Vender man det blinde øje til? Konfronterer man grimheden, eller gemmer man sig bag den ydre skønhed? Ser andre dette grimme ansigt, eller kun det bedårende ydre? Er man ene om at forstå, hvad dette ansigt egentlig bærer rundt på? Disse tanker danner ramme om det lyriske jeg, hvis smukke ydre ikke er så smukt, som det ser ud til. Hun føler sig hjælpeløs i den situation, hun befinder sig i:

Jeg er hjælpeløs, langt mere
end den arme, nøgne Regnorm,
der maa trampes paa og knuses,
naar den, tvunget frem af Regnen,

Kryber over Vejens Fliser (Ditlevsen 1939: 36)

Det lyriske jeg sammenligner sig selv med en regnorm, som er tvunget fra sit skjul og ud i verden, hvor dens skæbne er endegyldig. Den flittige brug af billedsprog fremmer et billede af denne stakkels regnorm for læserens øje, hvilket ophøjer den medlidenhed, der kreeres for det lyriske jeg. Allerede fra første strofe bliver en stemning af frygt og lidelse formet, som de detaljerede beskrivelser af rummet og situationen er med til at fremme (Tygstrup 2013: 20-23). For de rumlige beskrivelser afspejler det lyriske jeks indre, hvor hjælpeløsheden står centralt.

Digtet er samlingens længste, med otte strofer, der udgør en lang beskrivelse af den skønne maske, i flere forskellige kontekster. Antallet af verslinjer varierer en del fra strofe til strofe, hvor den korteste udgøres af fem vers, mens den længste består af 32 vers. Dette store skift i verslinjer skaber en meget uligevægtig komposition, som fremstår lettere rodet, men også voldsom, i sit udtryk. Samme uligevægt kommer til udtryk i digtets indre, da det lyriske jeks tankestrøm veksler en del undervejs. Mange forskellige overvejelser kommer til udtryk, stemningen skifter karakter flere steder, og det samme gør det lyriske jeks sindstilstand. De to længste strofer i digtet er præget af en voldsomhed,

hvor følelserne hos det lyriske jeg eksploderer i en blanding af smerte, angst, frygt, fortvivelse og rædsel. Det er blevet nat, og stemningen skifter i takt med mørkets indtog i natten:

For det Ansigt, der i Drømme
bøjede sig ned imod mig,
skønt jeg var saa angst og nøgen
(...)
var saa kynisk, var saa grusomt,
at jeg ikke mer kan leve, (Ditlevsen 1939: 38)

Masken falder og et grusomt og kynisk ansigt kommer til syne. Det bliver tydeliggjort, at digtets handling udspiller sig mellem linjerne, hvor beskrivelserne af den skønne maske skal forstås i en metaforisk forstand. For denne skønne maske er ikke en reel maske, men fungerer i stedet som en smuk ydre facade, som det lyriske jeg opsætter, for at skjule al den indre smerte, hun bærer med sig. Smerten kan kun hun føle og se, da det hele skjules bag et smukt ydre:

Hvor skal nogen kunne hjælpe,
hvor skal nogen kunne trøste,
naar det hæsle og onde
skjules af saa skøn en Maske, (Ibid.: 38-39)

Gennem disse smertelige beskrivelser kommer digtets tema til udtryk. Jeget befinder sig i en dyb identitetskrise, hvor de følelsesmæssige aspekter står centralt. Hun er et sted i livet, hvor overgangen mellem barn og voksen fylder hele hendes liv og eksistens. Her oplever hun både frygten, angsten og hjælpeløsheden som en konsekvens deraf. Det kan blive anskuet, hvordan den eksistentielle angst kan være en af de tilstedeværende tilstande i det lyriske jeg, grundet den naturlige menneskelige udvikling hun befinder sig i (Kierkegaard 2022: 119-120). Det lyriske jeg er angst for det onde og de mørke sider af sig selv, der gemmer sig bag den skønne maske (Ibid.: 121). Men den skønne maske er kun midlertidig, og det lyriske jeg kan ikke opretholde den i nattens mørke og rædsel. For her overtager angsten og frygten hendes krop og sind:

ak, i Nat var al den Rædsel,
al den dybe, vilde Rædsel, (Ditlevsen 1939: 39-40)

I natten oplever hun et identitetstab og et masketab, fordi hendes indre ansigt kommer til syne. Dette tab kan ifølge Freud give anledning til, at både sorg og melankoli kan komme til syne (Freud 1917: 245). Men tabet er ikke relateret til et reelt tab, men nærmere frygten for at tabe den skønne maske for altid (Ibid.). Samtidig er det et indre anliggende for det lyriske jeg, hvor den nedsatte

selvværdsfølelse, der gemmer sig bag masken, starter denne lavine af angst og frygt. Ifølge Freud taler dette for, at det i højere grad er melankolien, frem for sorgen, der kommer til udtryk, selvom begge komponenter tydeligt er til stede hos det lyriske jeg (Ibid.: 244).

Rædslen og angsten, der udspiller sig om natten, varer dog ikke ved. For natten slutter, mørket ophører, og det lyriske jeg er tilbage bag den skønne maske:

Men naar Mørket henad Morgen

(...)

langsomt spredes og fortøner,

vil den maske som jeg elsker,

(...)

atter nærme sig og stirre,

stirre paa mig, mens jeg smiler (Ditlevsen 1939: 40)

Stemningen skifter sammen med lyset, hvor mørket langsomt forsvinder fra både rummet men også det lyriske jeks indre. Hun er klar til at tage den skønne maske på endnu en dag, efter en nat præget af angst og lidelse. Cyklussen fortsætter endnu engang, og masken er nu elsket og ikke hadet. Men samme maske vil igen vise sin hæslige side, når lyset forsvinder, og mørket igen oprinder.

Digtet fremviser den indre splittelse, som foregår i det lyriske jeg. Splittelsen og den skønne maske frembringer andre følelser og tilstande, hvor især angsten, frygten, hjælpeløsheden og melankolien står centralt. For det er ikke en sorg, men nærmere melankoli, som det lyriske jeg oplever gennem hendes identitetstab. Melankolien kommer også til udtryk i omgivelserne og den mørke nat, som udgør et sted, hvor de melankolske fornemmelser kan blomstre. For alle disse tilstande og følelser, som kommer til udtryk gennem digtet, er tydeligt af negativ og nedtrykkende karakter. De kan derfor blive relateret til netop melankolien og den enorme dybde, som ligger i begrebet.

Delkonklusion

Ditlevsens lyrik danner på flere måder ramme for et utal af følelser, som afspejler et ungt pigesind i forandring. Det rige følelsesliv og det store fokus på identitet vækker flere store følelser og sindstilstande i det lyriske jeg, hvor især angsten, frygten, længslen og fortvivlelsen står centralt. Disse tilstande kan på flere måder blive sat i forhold til melankolien, grundet måden de kommer til udtryk på gennem samlingen. Her bliver de sat i sammenhæng med menneskets udvikling i livet, de eksistentielle spørgsmål og kriser og kontrasterne mellem mørket og lyset. Disse forskellige komponenter bærer præg af flere nedtrykte og negative elementer, ligesom melankolien, og kan derfor blive sat i

relation til hinanden. For selvom angsten, sårbarheden og længslen rummer et utal af andre tilstande og følelser i deres begreber, så formår melankoliens rummelighed at indfange alle disse begreber.

Den melankolske tomhed, ensomhed og længsel

Efter at have beskæftiget sig med både sorgens, dødens, angstens og sårbarhedens relation til det melankolske vil denne analyse bringe et tredje og sidste perspektiv i spil. For der er stadig flere yderst relevante begreber med relation til melankolien. Disse begreber dækker blandt andet over ensomhed, tomhed og længsel, som er nogle tilstande, der er blevet berørt flere steder i de forrige analyser. Jeg ønsker at uddybe disse begreber yderligere, hvor *City slang* (1981) af Søren Ulrik Thomsen (1956-) vil fungere som udgangspunkt for denne analyse. For i digtsamlingen bliver der skabt et rum, hvor disse tilstande kan blive anskuet flere steder. I en undersøgelse af melankoli forholder det sig relevant også at inkludere disse aspekter af den menneskelige eksistens, grundet det negative og nedtrykte omdrejningspunkt som alle begreberne bærer præg af. For både i tomheden, ensomheden og længslen fremstår der nogle tomme pladser, som skal udfyldes af noget. Giver det mon anledning til, at melankolske tanker og fornemmelser kan opstå i sådanne situationer? Er det oplevelsen af melankoli, der skaber tomhed, ensomhed og længsel, eller er det ensomheden, tomheden og længslen, som skaber melankolien? Disse filosofiske spørgsmål er svære at svare på, men præsenterer et spændende omdrejningspunkt for, hvordan man kan anskue disse begrebers store ligheder. Samtidig sætter det en række tanker i gang, som denne analyse vil tage sit udgangspunkt i.

***City slang* (1981)**

Søren Ulrik Thomsen er en forfatter og lyriker, som har sat sit aftryk i dansk litteratur. Gennem et forfatterskab bestående primært af lyrik, men også essays, har Thomsen opnået stor beundring for hans æstetiske fordringer og drømmeagtige visioner (Larsen 1997: 55). Thomsen behandler flere temaer i sin litteratur, hvor hans fokus på menneskets eksistentielle møde med storbyen og byens voldsomhed kendetegner hans forfatterskab for mange. Specielt de menneskelige grundvilkår, som skabelsen, ensomheden og døden, er nogle af de emner, som Thomsen er optaget af, hvor også de eksistentielle spørgsmål er af stor interesse for ham. Thomsen er en del af 1980'er-generationen af lyrikere, hvor også Pia Tafdrup, Bo Green Jensen og Michael Strunge kan placeres (Vindum 2011). Alligevel adskiller Thomsen sig fra disse andre lyrikere, fordi afsmitningen af ældre dansk modernisme ikke på samme måde er til stede i hans forfatterskab (Larsen 1997: 55).

Det var i 1981, med debutdigtsamlingen *City Slang*, at Thomsen startede sit forfatterskab. En digtsamling der har rødder i 1960'ernes konfrontationsmodernisme, hvilket kommer til udtryk gennem dens fokus og kritik af det anonymiserede storbyliv (Ibid.: 56). For den konkret sansede storby, der beskrives detaljeret, står central for samlingen som helhed. Der er detaljer om de mekaniske, larmende, rungende og voldsomme elementer, som byen bliver udgjort af, med mørke baggårde, trafik, larm og blink der fylder verden. Sanseligheden og det stærke sanseapparat er i centrum gennem samlingen, som danner ramme for det ensomme lyriske jeks oplevelser af storbyen (Vindum 2011).

Thomsens lyrik er på flere måder et opgør med 1970'ernes følelsesladede poesi (Ibid.). Brugen af sproglige billeder, metaforer og sammenligninger afspejler samtidens opgør med metaformodernismen, hvor de sproglige billeder ikke indgår i større sammenhænge. Anderledes bliver fokus i stedet lagt på, at de sproglige virkemidler skal fremstå i en sansebåret kontekst, hvilket Thomsens brug af metaforer blandt andet er med til (Larsen 1997: 56-57). Farven blå er af stor betydning i Thomsens lyrik, hvor de blå toner skaber et cool men også fremmedgjort og ensomt indtryk, som er evigt tilbagevendende. Thomsen beskriver selv, hvordan han gør brug af termen "det blå rum", som en betegnelse for de aspekter 70'er-lyrikken ikke forholdt sig til. Rummet giver plads en repoetisering af den surrealistiske verden og den flimrende subjektivitet (Thomsen 1990: 10-11). Disse virkemidler er med til at fremme det dystopiske syn på en fremmedgørende verden, hvilket kommer til udtryk i *City slang*, som er denne analyses omdrejningspunkt. Her vil de tre digte "Levende", "Angsten" og "Hver dag" stå i centrum for samlingens forbindelse med melankolien, med afsæt i den melankolske tomhed, længsel og ensomhed der kan opstå i menneskets konfrontation og oplevelse af storbyen.

"Levende"

Jeg er levende. Eller er jeg egentlig det? Siger jeg det blot, for at minde mig selv om det? Det er koldt, og jeg er fanget. Alting suser forbi udenfor. Jeg græder. Jeg mærker en længsel i mit indre. Betyder det, at jeg er levende? Eller forsøger jeg at undslippe virkeligheden i dette selvbedrag. For hvem er jeg egentlig, og hvad sker der med mig i denne verden, jeg befinder mig i? Det lyriske jeg i digtet "Levende" står over for en række situationer, hvor han gang på gang må minde sig selv om, at han er levende:

jeg er levende
græder
lægger min hånd
mod min nakke

jeg er levende (Thomsen 1981: 17)³

Verset ”jeg er levende” (Ibid.: 17-18) bliver gentaget ni gange i løbet af digtet. Denne gentagelse er af stor betydning, da den understreger og tydeliggøre en pointe i digtets handling. Man kan overveje, om denne pointe er en påmindelse til det lyriske jeg om hans tilstand i verden, hvor han stadig er levende, selvom hans forbindelse til verden fremstår begrænset:

jeg er levende
telefonen ringer
røret er koldt i hånden
jeg er levende
græder (Ibid.: 17)

Telefonen ringer, men røret er koldt og stille. Forbindelsen til verden er præget af denne kulde, som røret bliver sat i forbindelse med gennem brugen af billedsprog. Det får det lyriske jeg til endnu engang at minde sig selv om, at han er levende, hvilket gentager sig gennem hele digtet. Til sidst ender digtet blot med verset ”levende” (Ibid.: 18). Ordet står som et kraftfuldt sprogligt virkemiddel, der optræder i et virkningsfuldt møde, fordi læseren bliver efterladt med denne kompakte og betydningsfulde konklusion (Mønster 2019: 1-2). Man får associationer til en tankestrøm, der har sin slutning, hvor det lyriske jeg rammer bunden i en erkendelse:

jeg græder
jeg er levende
græder
levende (Thomsen 1981: 18)

Det lyriske jeg er ikke længere et jeg, men nærmere en tilstand og en krop, hvilket er en position, som digtets handling har været med til at skabe. Man kan beskrive, at et affektivt rum kommer til syne i digtets slutning, hvor det lyriske jeg bliver overtaget af hans følelsers vold, hvilket tvinger ham ud i affekten (Tygstrup 2013: 27). Omgivelserne og den ydre virkelighed påvirker hans krop, der befinder sig i denne verden. Dette relationelle møde giver anledning til kraftfulde og følelsesmæssige tilstande i kroppen, som bliver anskuet i det lyriske jeks nedbrud til sidst (Ibid.: 24-27). Han er blot en krop i affekt, der græder og er levende. Hans tilstand fremstår voldsom og ubehagelig, hvilket danner en tristhed og nedtrykthed i digtet, gennem det lyriske jeks krop og følelsesmæssige udbrud.

³ Digtet er forsøgt gengivet i den form, som det reelt står skrevet i digtsamlingen, for at bibeholde det kaotiske og fragmenterede udtryk. Dette er gældende for alle gengivelser fra Thomsens *City slang* gennem specialet.

Det lyriske jeg bliver ikke kun konfronteret med nutiden men også med fortiden, da længslen indtager hans krop og sind. En længsel som er rettet mod en anden krop:

jeg er levende

længes efter din stemme

den er her ikke (Thomsen 1981: 17)

Længslen manifesterer sig gennem det lyriske jeks sanser. Han længes efter lyden af en stemme, som ikke længere er en del af hans eksistens. Det afsavn og den længsel, som kommer til udtryk, er tydeligt rettet mod noget. Dette er nok en kvinde, som har forladt ham i fortiden. Længslen til hende fremstår altopslugende, hvor minderne står centrale for denne oplevelse:

jeg er levende

finder gamle digte

breve erindringer

10 år 8 år 7 år 1 år (Ibid.)

Minderne omhandler de gamle digte og breve, som er blevet udvekslet mellem det lyriske jeg og kvinden. Disse minder fremstår overvejende negative, fordi de bliver sat i forbindelse med den triste længsel. Alligevel bærer minderne en stor betydning, da de ifølge Emily Brady og Arto Haapala kan være med til at vække melankolien i mennesket (Brady & Haapala 2003). For minderne er et tilbageblik på fortiden, og det der engang var, hvilket kan frembringe både en længsel, men også en tilstand præget af melankoli (Ibid.). De melankolske fornemmelser bliver samtidig sat i forbindelse med noget eksistentielt, da en længsel mod et tidligere liv kommer til udtryk. For det lyriske jeg er fanget et sted, hvor ensomheden, længslen og en søgen efter mening omkranser hans liv og eksistens:

græder

lægger min hånd

mod min nakke

jeg er levende

porten smækker

bilerne suser bag muren (Thomsen 1981: 17)

Livet suser forbi uden for portene, mens det lyriske jeg blot kan se på. Han sidder tilbage i længslen og lidelsen over det, som engang var til. Det fremgår derfor, at det er nogle tunge, hårde, negative og nedtrykte tilstande og følelser, der omkranser det lyriske jeg i dette digt.

Alle disse tunge, nedtrykte og negative komponenter giver anledning til at anskue digtets forbindelse med melankolien. Det er allerede blevet italesat, hvordan minderne og længslen mod en kvinde

i fortiden skaber en tilstand af melankoli hos det lyriske jeg. Samtidig kan det også blive overvejet, at den nedtrykte stemning og den grædende, levende og affektive krop også skaber melankolske fornemmelser i digtet. For det lyriske jeks væren i verden har store konsekvenser for hans krop og indre, hvor mødet med verden bærer præg af kulde, sorg og længsel. Disse komponenter giver anledning til, at melankolien kan blomstre som en tilstand, da verden er så overvældende, at en søgen efter mening bliver nødvendig for det lyriske jeg. De melankolske toner og fornemmelser kan også blive anskuet i forbindelse med sproget, hvor Julia Kristeva beskriver melankoli som en form for sprogpatologi (Kristeva 1992: 26). Digtets sproglige formindskelser, de fragmenterede vers og utallige gentagelser, som kommer til udtryk flere steder gennem digtet, er med til at skabe belæg for denne påstand (Ibid.). Derfor kan melankolien på flere måder blive sat i forbindelse med dette digt, hvor både sproget, stemningen, rummet og den indre længsel fremmer denne fornemmelse.

”Angsten”

Hvad er det, vi skal? Hvor er det, vi skal hen? Ting kommer, ting forgår. Kroppen mærker det hele. Eksploderer. Den bliver kastet frem og tilbage. Noget vil gerne ud, og noget vil gerne blive. Hvad skal det betyde? Kan man nogensinde regne med noget? Står verden aldrig stille? Står kroppen aldrig stille? Er der nogensinde noget, som ikke bliver ødelagt i et splitsekund? Flere af disse overvejelser kommer til udtryk i digtet ”Angsten”, som er udgjort af en eksplosion af tanker, følelser, oplevelser og tilstande. Digtet præsenterer ikke et tydeligt lyrisk jeg, men handlingen giver anledning til, at man fornemmer en digterisk bevidsthed bag linjerne. For kroppen står i centrum for digtet, hvor det indre kropslige bliver beskrevet flere steder:

En eksplosion i kroppen
en person bag øjnene der banker for at komme ud
pulsens slag der flakker i vinden (Thomsen 1981: 36)

De billedlige beskrivelser af eksplosionen i kroppen og pulsens slag i vinden giver indtrykket af, at en følende krop og et følende subjekt står bag disse oplevelser. For kroppen bliver beskrevet på meget subjektiv vis, da den står centralt for alle de indtryk, som kommer fra verden omkring den. Indtryk der opleves forskelligt fra krop til krop:

ham der sover dybt inde i kroppen og ikke er til at vække
(...)
ham der står i timer under den brændende bruser (Ibid.)

Flere kroppe og flere individer kommer til udtryk, som alle bliver beskrevet ud fra deres krops gøre. Disse forskellige beskrivelser danner ramme om en stemning, hvor både kroppen, dens møde med verden, og situationen, der kommer af dette, har meget at sige (Tygstrup 2013: 23). For alle disse kroppe, erfaringer og udgangspunkter, der kommer til syne, danner tilsammen et diagram, da alle har medbragt noget til situationen, som kommer til udtryk på kryds og tværs (Ibid.: 21). Derfor er det kompleks situation, som udspiller sig i digtet, hvilket har indvirkning på den lettere rodede og kaotiske stemning.

Det samme kaotiske udtryk udspiller sig også i digtets komposition, hvor den fragmenterede opstilling gør det svært at skelne strofer og vers fra hinanden. Længden på de forskellige vers varierer i en sådan grad, at det fysisk fremstår kaotisk for øjet. Der er ingen kommaer til stede i digtet, og teksten står som en lang tankestrøm, der indeholder flere refleksioner. Refleksionerne er dog af stor betydning, da de er med til at fremme tilstedeværelsen af melankoli, grundet de mange tanker og overvejelser om angsten, der kommer til udtryk (Brady & Haapala 2003). For angsten er ikke bare én angst, men mange former for angst. Angsten findes blandt andet i bevidstheden om de ydre farer, som verden og byen fører med sig:

armen der bliver lagt om skulderen
og fjernet igen
og fjernet igen (Thomsen 1981: 36)

Frygten for at blive frataget noget skaber en angst, som fremstår meget skadelig og derfor også ond (Kierkegaard 2022: 121-134). Samtidig kan man også fornemme en mere sund og god angst, da en angst for at bryde ud og benytte sin frihed kommer til syne: ”ham der sover dybt inde i kroppen og ikke er til at vække” (Thomsen 1981: 36). Der er noget indre, som ikke tør bryde ud af kroppen og ud i verden. En begrænsning kommer til udtryk, da angsten tilbageholder noget i mennesket. I et forsøg på at forstå hvad der lægger til grund for angsten, inkluderes psykiater Irvin Yalom. For med udgangspunkt i tre af hans i alt fire eksistentielle grundvilkår⁴ kan både friheden, isolationen og meningsløsheden blive anskuet i forbindelse med dette digt, som grunde til angstens fremkomst (Yalom 1998: 16-17). Dette indikerer, at angsten har grund i de eksistentielle aspekter af den menneskelige tilværelse.

Det er dog vanskeligt at definere og konkretisere angsten på subjektiv vis, da digtet ikke præsenterer et tydeligt lyrisk jeg. Angsten fremstår nærmere atmosfærisk, hvor den er til stede i en rumlig henseende, fordi den omkringliggende verden står central for dens tilblivelse og udfoldelse:

⁴ Yaloms fire eksistentielle grundvilkår: Døden, friheden, isolationen og meningsløsheden

telefonen der ringer men ingen i røret

telefonen om natten, om natten, om natten

byer af glas hvor alt forsvinder ved mindste berøring (Thomsen 1981: 36).

Den skrøbelige by, den manglende stemme i telefonen og den uendelige og mørke nat skaber en stemning, hvor det auditive og vejret har en indflydelse på det psykiske såvel som det fysiske (Gumbrecht 2012: 4). Kroppen står i disse dunkle, skrøbelige og stille omgivelser, hvilket påvirker den. Verden er flygtig og uholdbar, og stemningen bærer præg af den usikkerhed, som verden tilbyder mennesket og kroppen. Disse betingelser lægger grund for angsten, som bliver beskrevet i en metaforisk forstand. For de billedsproglige beskrivelser er med til at danne et billede af, hvordan mennesket kan opleve angsten:

Tung projektør der rettes mod øjnene opløser kroppen i

hvidt. (Thomsen 1981: 36).

Den tunge projektør der rammer øjnene og kroppen, og oplyser dem i hvidt, skaber indre billeder hos læseren, om den voldsomhed som angsten rammer mennesket med. De bliver tvunget i spotlightet, og deres krop nu er underlagt noget udefrakommende. Angsten kommer altså af det, der omringer kroppen, som påvirker den med al sin kraft og voldsomhed.

Digtets fokus på angsten frembringer altså en række stemninger, følelser og sindstilstande, som alle bærer præg af kaos, forvirring, nedtrykthed og en generel negativ oplevelse af kroppen i verden. Betragtninger der giver anledning til, at melankolien kan blive sat i forbindelse med disse stemninger, følelser og tilstande, grundet deres nedtrykte karakter. Melankolien kan samtidig blive anskuet i forbindelse med de utallige refleksioner og overvejelser, som kommer til udtryk gennem digtet, hvor også rummet og omgivelserne er af stor betydning. For det manglende lyriske jeg skaber en distance til det subjektive. Derfor er de atmosfæriske, rumlige og ydre beskrivelser af stor vigtighed for melankoliens tilstedeværelse, som kommer til udtryk i et virvar af alle de følelser, tilstande og fornemmelser, der opstår i mødet mellem kroppen og verden omkring den.

”Hver dag”

Det er det samme hver dag. Natten kommer, natten forgår. Lyset der oprinder og forsvinder igen. Dagen gentages igen og igen. Det er det samme hver dag. Bilerne fylder gaderne ligesom i går. Det slidte fortov er det samme som i går. Den evige gentagelse som verden er underlagt. Bliver det aldrig anderledes? Kommer vi nogensinde ud af den intethed, som verden har tilbudt os? I digtet ”Hver dag” bliver vi lukket ind i en tankestrøm hos den digteriske bevidsthed, hvor lignende overvejelser kommer

til udtryk. Verden udgøres af storbyens voldsomhed og larm, som den digteriske bevidsthed bliver konfronteret med:

Teenagere glimter langs motorgaderne. Huse tæt på og
fjernt fra.

(...)

S-togets hule kile skydes ind under byen (Thomsen 1981: 54)

Motorgaderne fylder i verden med deres larm og kaos, og S-togets hule kile bliver skudt afsted som en raket med et udryddende formål. Det er koldt, det er gråt, og det er grimt. Disse beskrivelser er med til at skabe en stemning i digtet, hvor den dystopiske verden står central:

En kvinde sover med ansigtet ind mod væggen. Bilernes
lysmur.

Det slidte fortov.

Samme digt hver dag.

Ordene nægter at forlade billederne, byerne. City slang.

Blå rum (Ibid.)

Omgivelserne bliver beskrevet i forbindelse med alle de teknologiske og unaturlige kilder, hvor lyset ikke kommer fra solen, men fra bilerne. Ordene er fanget i byens overvældende billeder og skaber blå rum og City slang. Disse forskellige beskrivelser kan ifølge Hans Ulrich Gumbrecht være med til at skabe en stemning, da de fysiske omgivelser påvirker mennesket psykisk (Gumbrecht 2012: 4). For den voldsomhed og nedtrykthed, der anskues i omgivelserne, påvirker mennesket negativt, hvilket er med til, at melankolske undertoner kommer til udtryk. Her er især det blå rum centralt for denne observation. Man kan anskue det blå rum i kontekst til Frederik Tygstrups affektive rum, grundet den lighed der findes i den rumlige kontekst (Tygstrup 2013: 27). For den blå farve bærer en betydning for, hvilke følelser, tilstande og affekter som udspiller sig i netop dette rum, hvor der er plads til at nye følelser, nye verdenssyn og nye sindstilstande kommer til syne (Thomsen 1990: 10-11). Det er tilstande, som er præget af den blå farve, hvilket lægger et cool, negativt, trykkende og melankolsk element over det, som rummet repræsenterer. Stemningen er derfor præget af den nedtrykthed og melankoli, som det blå rum er med til at forme.

Der forekommer flere sproglige virkemidler gennem digtet, hvor især gentagelser er af stor betydning. For verset: "Samme digt hver dag" (Thomsen 1981: 54) bliver gentaget seks gange i løbet af digtet. I sidste vers bliver det dog lavet om til: "Samme digt igen i dag" (Ibid.). Denne gentagelse skaber et cirkulært element i digtet, da læseren hele tiden bliver bragt tilbage til nulpunktet. Samtidig

fremmer det en ensformighed og ligegyldighed af digtets handling, som bare er det samme hver dag - dag ind og dag ud. Verden og storbyen står central for denne gentagelse, fordi det samme fremmedgørende og dystopiske syn møder den digteriske bevidsthed gang på gang:

Samme digt hver dag.

En mand forsvinder i sidegader. Min krop i glasset.

Containerne.

Gaber i baggården. Vi sidder i portene.

Samme digt hver dag.

De brugte støvler, den gamle jakke. (Ibid.)

De forskellige beskrivelser af verden bliver formidlet gennem et sprog, som fremstår negativt ladet, da ord som ”forsvinder”, ”containere”, ”brugte” og ”gamle” skaber et ussel billede af en verden i forfald. Verden er ikke smuk og pirrende for sanserne, men emmer i stedet af grimhed, hvilket kun bliver bekræftet gennem gentagelserne. Gentagelsen bliver samtidig forstærket af digtets komposition, hvor der på en og samme tid er en ensartethed i digtet, samtidig med at det fremstår fragmenteret i dets udtryk, grundet opstillingen af de forskellige strofer og vers (Rosengreen 2015). For selve kompositionen er opbygget således, at man fornemmer, hvordan det hele blot er et enkelt skub fra at bryde sammen. Denne fortolkning kan samtidig blive knyttet til den digteriske bevidsthed, og den ubalance han befinder sig i.

Man fornemmer en begrænsning i den digteriske bevidsthed, som præger hans eksistens. Det er som om, verden nærmest lukker sig om ham og indespærre ham i al dens kaos og substans. Det bliver beskrevet, hvordan kroppen er fanget i denne konstellation: ”Min krop i glasset” (Thomsen 1981: 54). Der er altså noget, der begrænser den digteriske bevidsthed, og som er med til, at alle disse gentagelser finder sted. Han kan ikke undslippe det sted, han befinder sig i, og tomheden og ensomheden står centralt for oplevelsen af verden, hvilket giver anledning til, at melankolien kan knyttes til dette. For en skjult længsel om at undslippe verden kommer til udtryk, fordi den fremstår som en form for fængsel for den digteriske bevidsthed.

Udover længslen viser melankolien sig også i sproget, med udgangspunkt i Julia Kristevas teori om melankoli som en form for sprogpatoologi (Kristeva 1992: 26). De utallige gentagelser, de korte fragmenterede sætninger, og de sproglige formindskelser, er alle med til at skabe belæg for denne påstand (Ibid.). Melankolien optræder derfor både i det ydre, gennem sproget og kompositionen, men også i det indre, hvor stemningen og den digteriske bevidstheds eksistentiale tanker fremmer de melankolske fornemmelser. Disse tanker kan samtidig blive sat i relation til de andre følelsesmæssige

tilstande, som udspiller sig i digtet, da tomheden, ensomheden og en søgen efter mening er central for den digteriske bevidsthed. Disse nedtrykte, tunge og negative tilstande er med til at frembringe melankolien i dette digt, grundet dens lighed og relation til disse komponenter. Derfor optræder melankolien på lige fod med både tomheden, ensomheden og en søgen efter mening.

Delkonklusion

Efter at have analyseret tre udvalgte digte fra *City slang* forekommer det tydeligt, hvordan ensomheden, længslen og tomheden står central for Thomsens lyrik. Disse emner giver anledning til, at andre lignende følelser og sindstilstande kan opstå, hvor også angsten og frygten kommer til udtryk. I samspil med den fragmenterede form, de mange gentagelser og den kraftfulde, men også negative, brug af sansende beskrivelser og billedsprog kommer en stemning og fornemmelse til udtryk, som kan blive relateret til det melankolske. En melankoli som har stor nærhed til Thomsens beskrivelser af den voldsomme og ofte dystopiske verden og storby, der omkranser det lyriske jeg/den digteriske bevidsthed. Ud over i omgivelserne anskues melankolien samtidig også i længslen, som skaber et refleksivt element, hvor flere tanker, minder og overvejelser kan komme til udtryk.

Samlet analytisk konklusion

For at opsamle på analyserne af de fire digtsamlinger; *Tarkovskijs heste*, *Ormene ved himlens port*, *Pigesind* og *City slang* kan det blive udledt, hvordan de alle på forskellig vis kan blive relateret til melankolien. For det er fundet i analyserne af *Tarkovskijs heste* og *Ormene ved himlens port*, hvordan melankolien kan relateres til døden og sorgen. Samtidig blev det tydeliggjort i analyserne af *Pigesind* og *City slang*, at melankolien i lige så høj grad kan blive sat i forbindelse med andre følelser og sindstilstande, herunder angsten, ensomheden, længslen, tomheden, sårbarheden osv. Sorgen og døden åbner op for, at mennesket kan opleve en række tilstande præget af nedtrykthed, længsel mod den døde og behovet for at se tilbage på fortiden og glædelige minder. Angsten og sårbarheden åbner op for, at menneskets krop og indre følelsesliv fremstår i en tilstand af ustabilitet, hvor det er modtageligt for andre nedtrykte og negative følelser. Ensomheden, tomheden og længslen skaber et tomrum i mennesket indre, som manifesterer sig på flere måder, både fysisk og psykisk. Melankolien, og alt det som begrebet indeholder og repræsenterer, kan i høj grad findes i dansk lyrik, hvor billedsprog, metaforer, komposition, ordvalg, længde og sammenligninger er med til, at melankolien kommer til udtryk. Samtidig er det blevet tydeliggjort, at melankolien kan blive relateret til et bredt spektrum af følelser, stemninger og sindstilstande, som på lige fod har et tilhørsforhold til det melankolske.

Diskussion

Efter at have analyseret fire forskellige digtsamlinger, der hver især er forsøgt at blive sat i forbindelse med melankolien, vil denne diskussion dykke længere ned i de pointer, som der er fremkommet gennem analysen. For melankoli er et utroligt alsidigt begreb, hvilket denne diskussion har interesse i at udforske yderligere. Første del af diskussionen vil tage udgangspunkt i en komparativ diskussion af de fire analyserede digtsamlinger, med fokus på hvordan de hver især kan blive knyttet til melankolibegrebet og hvorfor. Findes der mange ligheder eller forskelle mellem de forskellige samlinger, herunder de emner de beskæftiger sig med? Fremstår de forskellige emner ens eller forskellige? Hvordan kommer melankolien til udtryk i forhold til disse emner? Anden del af diskussionen vil trække melankolibegrebet i et større perspektiv. Her vil det blive diskuteret, hvorvidt det melankolske kan blive sat i forbindelse med noget mere positivt, herunder glæde og opløftende tanker. Historisk set bliver melankoli ofte forbundet med nedtrykthed, depression, tristhed og sorg, der nødvendigvis ikke er hele sandheden, hvilket denne diskussion har stor interesse i at udfolde og undersøge nærmere. Eksempler fra de fire digtanalyser vil også her blive inkluderet, da flere spændende analytiske pointer om brugen af melankolibegrebet kom til udtryk. Disse pointer vil derfor blive medtaget for at ophøje relevansen af selve diskussionen, som udspringer af flere konkrete observationer, hvilket har øget en undren om, hvor stort melankolibegrebet egentligt er.

Melankoliens mange ansigter

I arbejdet med de fire forskellige digtsamlinger har det fremgået tydeligt, at flere forskellige emner, følelser, sindstilstande, stemninger og fornemmelser er kommet til udtryk. Alligevel har langt de fleste af disse komponenter kunnet relateres til melankolien, hvilket er yderst interessant. For hvordan kan dette lade sig gøre, i et så stort spænd af forskellige digte og forfattere? Hvor alsidigt og rummeligt er melankolibegrebet egentligt, med udgangspunkt i de fire digtsamlinger som analysen har taget udgangspunkt i? Det vil denne komparative diskussion dykke ned i, med udgangspunkt i hvor forskellige, eller ens, de fire digtsamlinger er. Samtidig vil det også blive overvejet, hvordan dette påvirker udfoldelsen af melankolibegrebet, og de emner det bliver sat i forbindelse med.

Allerede fra indledningen, det metodiske afsnit og teoriafsnittet blev det synliggjort, at melankolibegrebet har ændret sig gennem tiden, herunder hvor forskelligt det bliver fortolket. Sigmund Freud beskriver melankolien i relation til sorgen, som en negativ tilstand (Freud 1917: 244). Samme negative tilstand beskriver Julia Kristeva, men med udgangspunkt i melankoli og depression, hvor sproget, frem for sorgen, er af interesse for hende (Kristeva 1992: 26). Anderledes sætter Emily Brady

og Arto Haapala melankolien i relation til refleksivitet og æstetisk kreativitet (Brady & Haapala 2003). Med udgangspunkt i de tre nævnte teoretiske synspunkter forekommer der allerede en meget bred vifte af fortolkninger på et så simpelt begreb, der slet ikke er så simpelt, som det måske synes. Dette støtter de fire ovenstående digtanalyser op om, gennem de emner de forskellige digtsamlinger tager udgangspunkt i, hvordan disse emner kommer til udtryk, og hvordan melankolien bliver knyttet til disse emner. Her kommer både ligheder og forskelle til syne.

Det er blevet fundet, at flere af de fire digtsamlinger kommer ind på mange af de samme emner. Ditlevsens store fokus på angsten i mennesket i *Pigesind* kommer også til udtryk hos Thomsen i *City Slang*, der med digtet "Angsten" også besøger angsten (jf. s. 56-58). Det er dog på ret forskellig vis, at angsten kommer til syne i de to samlinger. I *Pigesind* er angsten i nær relation til mennesket, hvor den på subjektiv vis kommer til udtryk i både kroppen og følelseslivet (jf. s. 43-46). Dette adskiller sig fra *City Slang*, hvor angsten ikke kun kommer til udtryk i det indre, men også i den voldsomhed, frygt og kulde der udspiller sig i det ydre, og i omgivelserne, hvilket smitter af på de mennesker, der befinder sig her. Angsten synes derfor mere objektiv og kollektiv (jf. s. 56-58). Fælles for begge digtsamlinger er dog den følende krop, der står centralt for angstens udfoldelse, som sker i et virvar af forskellige følelser og sindstilstande. Samtidig bliver den eksistentiale angst også sat i forbindelse med begge digtsamlinger, men fra ret forskellige grundlag. I *Pigesind* er det forandringer og overgange i livet, som fremmer den eksistentiale angst i mennesket (jf. s. 50). Anderledes er det nærmere en stilstand og livet som et evigt hamsterhjul, den eksistentiale angst bliver sat i forbindelse med i *City Slang* (jf. s. 59-60). Alligevel bliver det anskuet, at både forandringer og stilstand kan frembringe en angst i mennesket og samtidig også melankoli. Men hvordan? En af årsagerne findes i, at angsten har en nær relation til andre omkringliggende følelser, der er meget lignende angsten. Disse følelser er på flere måder en del af angsten, men også melankolien. Dette åbner op for, hvordan angstbegrebet kan blive bredt ud, og melankolien kan blive sat i forbindelse med flere forskellige variationer af angsten. Selvom de to forfattere behandler angsten på forskellig vis, så indkapsler melankolien stadig alle de sider, som angsten tilbyder, hvilket analysen også støtter op om. Dette indikerer, hvor stort og alsidigt melankolibegrebet egentligt er.

Hvis man bevæger sig videre til sorgen og dens relation til melankolien, finder man samme forskelle i brugen af sorgbegrebet, som hos angsten. I Tafdrups *Tarkovskijs heste* og Nordbrandts *Ormene ved himlens port* står sorgen central, som den tilstand der primært skaber melankolien i digtene (jf. s. 41-42). Anderledes bliver sorgen nærmest ikke berørt i analysen af Ditlevsens *Pigesind* og Thomsens *City slang*, der alligevel i høj grad bliver sat i forbindelse med melankolien. Dette er yderst

interessant, da melankolibegrebet ofte bliver sat i forbindelse med sorg og tristhed (Videbech 2024). Men hvordan kan melankolien være sat i forbindelse med digte, som faktisk ikke direkte berører sorgen? I *Pigesind* blev det tydeliggjort, at frygten og angsten er skaber af den sorg, som kommer til udtryk i de tre digtanalyser. Sorgen bliver udløst af andre sindstilstande, hvor døden ikke er grunden, men i stedet andre negative og nedtrykkende aspekter. Den fremstår nærmest indadvendt i en nedsettende selvværdsfølelse, og kommer til udtryk i en fortolkning af, hvorfor det lyriske jeg mon oplever angst, frygt og sårbarhed. I analysen af *City slang* bliver sorgen nærmest ikke berørt, da den ikke står fremtrædende i de tre digtanalyser. Thomsen besøger dog sorgen i digtet ”Sorgen” (Thomsen 1981: 59). Men det er bestemt ikke den samme sorg, som den meget person- og individorienterede sorg der kommer til udtryk hos Tafdrup og Nordbrandt (jf. s. 21-41). Anderledes bliver sorgen sat i forbindelse med omgivelserne, hvor rummet indkapsler den:

Sorgen er
soden der dækker husenes mure
de tomme natbusser og vinden i gaden uden træer
de våde blader der klæber til ruden
blæsten over stationen ved havnen (Ibid.)

Dette uddrag viser, hvordan sorgen kommer til syne i det ydre og omgivelserne, hvilket adskiller sig fra den sorgforståelse, som analysen fandt hos Tafdrup og Nordbrandt, hvor sorgen fremstod mere indre anliggende. Alligevel kan begge sorgforståelser og sorgpræsentationer blive relateret til melankolien på lige fod. Men hvorfor det? Man kan beskrive, at sorgen har en dybde i dens begreb, hvorfor den både kan komme til udtryk som en indre sorg, en ydre sorg, og som en sorg der manifesterer sig i omgivelserne. Samme dybde bliver anskuet i melankolien, hvilket åbner op for utallige måder, hvorpå disse to begreber kan blive sat i forbindelse med hinanden. Samtidig har sorgen, ligesom angsten, en forbindelse til mange andre omkringliggende følelser og tilstande. Sorgen vil derfor på en eller anden måde altid være til stede, selvom den ikke fremgår tydeligt, men som en del af en lang række af andre medfølgende tilstande og følelser. Sorgen behøver derfor ikke at være direkte til stede, for at melankolien kan komme til udtryk. For melankolien kan sagtens blomstre i forbindelse med andre følelser, herunder angsten, hvilket skaber melankolibegrebets enorme flade.

Et andet interessant aspekt af melankolien kan diskuteres i forbindelse med den litteraturhistoriske kontekst. Det er netop blevet anskuet, hvordan flere emner kan blive relateret til det melankolske. Men har det en sammenhæng med, hvornår værket er skrevet? De fire værker placerer sig med en litteraturhistorisk spredning på ca. 70 år, hvilket er relevant at anskue effekten af. Det ældste værk

Pigesind er fra 1939, det næstældste værk *City Slang* er fra 1981, det næst nyeste værk *Ormene ved himlens port* er fra 1995, mens det nyeste værk *Tarkovskijs heste* er fra 2006. Grundet denne tydelige litteraturhistoriske spredning er det interessant at beskue de emner, som de fire digtsamlinger berører. For det forholder sig sådan, at de to nyeste værker behandler sorgen og døden, mens de to ældste værker ikke berører sorgen i samme grad. Det kan derfor blive overvejet, hvorvidt dette er tilfældigt, eller om denne emneinddeling faktisk har en dybere mening bag sig.

Svend Brinkmann beskriver i bogen *Det sørgende dyr* (2018), at sorgen er blevet mere omtalt i nyere tid, da en stigende åbenhed over for sorg er kommet til, på tværs af flere kulturelle aspekter (Brinkmann 2018: 7-13). Denne bemærkning er utrolig interessant i forbindelse med denne diskussion, da de to digtsamlinger som beskæftiger sig med sorgen, *Tarkovskijs heste* (2006) og *Ormene ved himlens port* (1995), faktisk er de nyeste udgivelser. Man kan altså overveje, om dette er tilfældigt, eller om det skyldes en større åbenhed over for at behandle sorgen i litteraturen, hvor det er mindre tabubelagt end tidligere. Stigmaet omkring sorg og død forsøger bogen *Lindrende ord lad os tale om døden* (2023) også at åbne op for, hvor bogens udgivelse i 2023 støtter op om Brinkmanns pointe (Jenny, Albek og Dorrens 2023: 5).

I de to andre digtsamlinger *Pigesind* (1939) og *City Slang* (1981) er det ikke sorgen og døden, der står i centrum, men nærmere følelseslivet og de hårde, negative og mørke sider af eksistensen. Følelser og sindstilstande der hos Ditlevsen er meget subjektive og indre anliggende (jf. s. 44), mens de hos Thomsen er mere objektive, brede og ydre anliggende (jf. s. 57). Trods den manglende fokus på sorgen kommer alligevel en følelsesmæssig åbenhed til udtryk, der fremstår på lige fod med sorgen i *Tarkovskijs heste* og *Ormene ved himlens port*. Selvom åbenheden er til stede i alle fire digtsamlinger, så spiller Brinkmanns tese alligevel en betydelig rolle, da den bevidner om, hvilke emner litteraturen har omdrejningspunkt i rent litteraturhistorisk. For nyere værker kan være mere præget af sorgen, end de ældre værker. Dette kan blandt andet betyde, at en større sammenhæng mellem melankoli og sorg vil opstå. Det litteraturhistoriske aspekt kan derfor have indvirkning på menneskets forståelse af melankolibegrebet, hvor en større tendens til at forbinde melankolien med sorgen, frem for andre følelser og tilstande, kan komme til udtryk fremadrettet.

Gennem denne komparative diskussion af melankolibegrebet er det blevet tydeligt, hvordan melankolien på flere måder er et utroligt bredt, rummeligt og alsidigt begreb. For der findes ikke en tydelig afgrænsning af, hvilke former for sorg, angst, længsel, ensomhed, tomhed osv. der skal være til stede. Det blev fundet gennem analyserne af *Tarkovskijs heste* og *Ormene ved himlens port*, at melankolien kan findes i sorgen og døden, både før og efter døden har fundet sted. I analysen af

Pigesind og *City slang* blev det samtidig fundet, at melankolien også kan blive relateret til angst, sårbarhed, afsøgning af identitet, længsel, ensomhed, tomhed og en søgen efter mening. Melankolien kan derfor ikke stå alene som begreb, da dens store flade har brug for, at den kan blive relateret og sat i forbindelse med noget andet. Dette kan blandt andet være følelser, sindstilstande, stemninger, minder, længsel osv. For melankolien kan findes i det ydre, i det indre, i det stillestående men også i det dynamiske og eksplosive. Melankolien er en voldsomhed, men også en stilstand. Melankolien er så meget mere, end mange går og regner med, da dens relation til et utal af forskellige tilstande, fornemmelser, stemninger og følelser åbner op for en række aspekter, som aldrig rigtig ender. Derfor må den almægtighed, som melankolien bærer med sig, aldrig blive undervurderet.

Den glædelige melankoli

Efter at have anskuet den alsidige melankoli i forbindelse med de fire digtsamlinger i en komparativ diskussion vil melankolibegrebet nu blive beskuet i andre sammenhænge. Det fremgår flere steder af de ovenstående analyser, at melankolibegrebet ikke kun bliver anvendt i nedtrykte og depressive sammenhænge. Samtidig er det blevet observeret, hvordan melankolibegrebet også kan blive knyttet til sammenhænge, hvor glædelige minder, opløftende længsler og overvejelser om livet står centralt. Denne diskussion og perspektivering vil derfor dykke længere ned i, hvorvidt melankoli kan forbindes med mindre nedtrykte og mere glædelige elementer, som udgangspunkt for dens opståen. Her vil et af de teoretiske udgangspunkter udgøres af Emily Brady og Arto Haapala, og deres fortolkning af melankoli i forbindelse med æstetisk kreativitet. Den norske professor Kjersti Bale vil desuden blive inkluderet, med udgangspunkt i hendes fortolkning af melankolien. Henrik Nordbrandt, en af de fire forfattere bag de analyserede digtsamlinger, vil også tage del i denne diskussion, som en afsluttende perspektivering. Dette sker på baggrund af Nordbrandts brug og definition af melankolibegrebet, som rummer et opløftende element, hvilket er yderst interessant.

Som det fremgår af det teoretiske afsnit, så kobler de to teoretikere Emily Brady og Arto Haapala melankoli sammen med æstetisk kreativitet, hvor refleksiviteten er central for melankolien. Gennem denne refleksivitet er der plads til mange følelser og tilstande, der også kan være af mere positiv karakter, som glædelige minder og opløftende længsler (Brady & Haapala 2003). Deres forståelse af melankoli er derfor ikke kun forbundet med nedtrykthed, men med et spektrum af følelser og tilstande, hvor også kærlighed, refleksivitet og glæde kan komme til udtryk (Ibid.). Dette giver plads til både de negative og positive elementer i forståelsen af melankoli, hvilket skaber rum for, at mere glædelige elementer også kan komme til udtryk gennem begrebet. For den refleksivitet som

melankolien skaber plads til, fremmer muligheden for at se tilbage eller fremad. Det betyder, at mennesket faktisk kan ønske eller lyste det at opleve melankolien, da det giver mulighed for at hengive sig til en selvrefleksion, hvilket bestemt ikke er negativt (Ibid.).

Hvis man anskuer dette teoretiske perspektiv med udgangspunkt i analysen, så forekommer det meget interessant, hvordan refleksivitet, og de tilhørende minder og længsler, der kommer til udtryk, er af meget forskellig karakter. Det blev fundet i flere af de enkelte digtanalyser, at minder, længsler og tilbageblik på noget der engang var, har stærke relationer til det melankolske, hvor et stort spektrum af både negative og positive tilstande og følelser kommer til syne. For glædelige minder, samt lykke og varme omkring fortidens mange aspekter, kan også skabe en melankolsk stemning, ligesom de mere negative og nedtrykte komponenter kan. Dette blev blandt andet anskuet i analysen af *Tarkovskijs heste*, i digtene ”Tabets tabel” og ”Skyggepuls”, hvor selve minderne måske ikke opstod i en positiv sammenhæng, men de bar alligevel præg af en række lykkelige og glædelige elementer (jf. s. 25-30). For disse er minder om en lykkelig tid, der engang var, som både finder sted i det indre, men også i det ydre, gennem omgivelserne og fysiske objekter (jf. s. 28-29). Det er dog ikke kun glæde, der er på spil, da det er tanker om døden og sorgen, som frembringer disse minder. Derfor kan man diskutere, hvorvidt det glædelige element bliver overtrumpet af den sorg, der er medvirkende til, at man egentlig tænker tilbage på disse minder. Samtidig tager det ikke glæden ud af de oplevelser, som har fundet sted, da minderne forbliver gode, selvom de kommer til udtryk i en nedtrykt og negativ kontekst.

De samme overvejelser gør sig gældende i *Ormene ved himlens port*, hvor flere digte rummer minderne som en central del af deres udtryk. Både i ”Forhæng” og ”Næstenhed” spiller minderne en stor rolle, fordi de i flere sammenhænge står som et lykkeligt og glædeligt minde om en person, der ikke længere er til (jf. s. 33-38). Alligevel bliver de også forbundet med en sorgfuld længsel, hvilket tilføjer en mere negativ komponent til deres udtryk. For der kommer en smerte til udtryk hos det lyriske jeg gennem længslen, når han tænker tilbage på disse minder. Dette bidrager i stedet til en negativ side af den refleksivitet, han oplever gennem melankolien, hvilket nedtoner det glædelige element. Selvom minderne er glædelige og hjælper det lyriske jeg med at slippe væk fra verden i en tilstand af melankoli, så er det kun midlertidigt. Det glædelige element er derfor ikke vedvarende, men det er alligevel en essentiel del af melankolien, fordi begrebet rummer så mange følelsesmæssige tilstande. Det sidste analyserede digt ”Hjemvendt” fremstår dog anderledes end de to andre, da længslen bliver beskrevet i en positiv henseende, med udgangspunkt i sol, lys og varme, hvilket nedtoner

de negative elementer (jf. s. 40). Længslen kan derfor optræde både negativt og positivt, hvilket påvirker, hvordan melankolien fremstår.

Minderne og længslen kan samtidig fremstå nærmest udelukkende negative i deres udtryk. I *City slang* kommer dette til syne i digtet ”Levende”, hvor situationen bestemt ikke emmer af lykke og glæde. Minderne bliver sat i kontekst med en voldsom og nedtrykt længsel, og de fremstår derfor i en negativ kontekst (jf. s. 54-55). Det betyder, at det nødvendigvis ikke altid er et glædeligt aspekt, som refleksiviteten og minderne bringer med sig, da de her nærmere bliver kædet sammen med den melankolske tristhed, længsel og tomhed, frem for det opløftende og glædelige i melankolien. Det samme gør sig gældende i digtet ”Hver dag”, hvor det refleksive element står i tomgang, fanget i et loop af negative og triste tanker, følelser og tilstande (jf. s. 59). Der er intet håb eller opløftende over refleksiviteten, som i stedet kun bringer mere dårligdom med sig. Den måde refleksiviteten og minderne bliver sat i forbindelse med melankolien, gennem disse digte, modsiger altså Brady & Haapala’s teori på flere måder, hvor det forekommer en del vanskeligere at forbinde melankolien med noget glædeligt og lykkeligt.

I Tove Ditlevsens *Pigesind* opstår en dobbelthed i længslen og minderne, som både kan være positive og negative. Digtet ”Det tabte land” har omdrejningspunkt i frygt, angst og andre nedtrykkende sindstilstande. Her er det angsten og mørkets voldsomhed, der tvinger det lyriske jeg tilbage i minderne, som i sig selv er lykkelige minder om en tryghed hos hendes mor og far (jf. s. 47). Men konteksten nedtoner det glædelige i disse minder, hvilket betyder, at den opståede melankoli fremstår mere negativ, mørk og kold end den, som blev anskuet hos Tafdrup. Minderne skifter dog karakter i digtet, da mere glædesbetonede minder også kommer til syne (jf. s. 48). Længslen fremstår mere positiv i disse minder, hvor den før havde et større omdrejningspunkt i frygten og angsten. Denne refleksivitet, som det lyriske jeg gennemgår, er altså præget af både negative og positive elementer, blandt andet gennem de forskellige minder. Det skaber en dobbelthed, hvilket også bliver anskuet i den melankoli, som fremkommer, da både mørke, angstfulde og negative elementer er til stede, men også lyse, glædelige og lykkelige elementer.

På den måde kan man altså beskrive, at refleksiviteten, og de minder og længsler som kommer af denne, kan være af både positiv og negativ karakter. Dette har betydning for melankolien, som bærer præg af de tilstande og følelser, der er til stede. Men det betyder samtidig, at det ikke udelukker, hvordan mere glædelige, lykkelige og positive elementer, tilstande og følelser kan blive sat i forbindelse med melankolien.

Udover Brady og Haapala er der også andre teoretikere, som ser en sammenhæng mellem melankoli og refleksion, og melankoli og kreativitet. Den norske professor Kjersti Bale har i sin afhandling *Om melankoli* (1997) foretaget en række læsninger, hvor hendes udgangspunkt har været netop disse sammenhænge: ”Der er særligt tre elementer ved konfigurationen melankoli jeg har lagt vekt på: Det er forholdet mellem melankoli og kreativitet, forbindelsen melankoli står i til metafor og allegori, og relasjonen mellem melankoli og refleksjon” (Bale 1997: 18). Bale beskriver her, hvordan præcis disse konfigurationer er vigtige i hendes undersøgelse af melankolien, for at kunne indkapsle alle aspekter af begrebet. Disse forskellige elementer fremtræder på flere måder i en henseende, som kan blive anskuet som overvejende positiv. Denne observation er foretaget med grund i, hvordan kreativitet ofte udspringer af en inspirationskilde, som ikke bliver udgjort af mørke, nedtrykthed og negativitet, men åbenhed, lyst og nysgerrighed. Det er nødvendigvis ikke altid sandt, da kreativitet også kan udspringe af mørke og nedtrykthed, hvilket blandt andet kan komme til udtryk hos forfattere, der skriver om sorgen og døden. Alligevel kan det stadig blive udledt, at mere glædelige elementer også kan indgå i kreativiteten, hvilket muliggør det mere positive element i melankolibegrebet.

Kjersti Bale beskriver desuden, at der findes en dobbelthed i melankolien, som bliver udgjort af inspiration og desillusion, hvilket har ført til litterære refleksioner over det forhold, der findes mellem mening og meningsløshed (Ibid.: 21). Ud fra denne bemærkning kan man overveje, om det ikke signalerer noget positivt ved melankolibegrebet. For selvom meningsløsheden ofte vil være at forbinde med melankolien, så kræver det alligevel, at der fra start er en mening, som efterhånden kan bevæge sig over i meningsløshed for melankolikeren. Det samme gør sig gældende med inspiration og desillusion, hvor en ofte positiv og glædelig sindstilstand tillægges den inspirationsdrivende sjæl. En positivitet som desillusionen nemt kan ødelægge, men for at desillusionen overhovedet skal kunne indfinde sig, så er det på baggrund af nogle forhenværende forventninger, der ofte bærer en spændthed og et glædeligt element med sig. Selvom melankolibegrebet står for noget negativt i dets nuværende tilstand, så er der stadig nogle forhenværende tilstande, som også skal medtages. For uden lykke og glæde kan der ikke opstå sorg og nedtrykthed. Sorgen er netop et udtryk for kærligheden, som engang var. Glæden er derfor en vigtig faktor i forståelsen af, hvordan og hvorfor melankoli kan opstå, da den er en essentiel del af det menneskelige følelsesliv.

Et andet argument, for at den melankolske tilstand kan være mere end blot nedtrykthed, bliver anskuet i forbindelse med en af de fire forfattere fra analysen. Som det blev beskrevet tidligere i diskussionen, så bruger Henrik Nordbrandt melankolibegrebet meget bredt i *Ormene ved himlens port*. Gennem minderne og længslen bliver melankolibegrebet sat i forbindelse med både sorg,

nedtrykthed og tristhed, men også glæde, varme og positivitet (jf. s. 41). I bogen *Søg ingen sandhed her* (2025) beskriver lektor Louise Mønster, at Henrik Nordbrandt opfatter melankoli som en tilstand, hvor de opløftende tanker også er i centrum: ”Tilsvarende gælder det for Nordbrandt, at han opfatter melankoli som en tilstand, hvor man, i modsætning til når man lider af sorg, stadig er lidt ovenpå. ”Melankoli er også en form for godt humør”, siger han til Peter Øvig Knudsen” (Mønster 2025: 432; Knudsen 1995: 48). Nordbrandt knytter derfor ikke kun melankolien til en tilstand af nedtrykthed og sorg, men også til en tilstand af godt humør, hvor man stadig kan befinde sig i en mere opløftende stemning. Denne observation hænger godt sammen med den melankoli, som blev fundet i digtet ”Hjemvendt”, hvor de positive toner kommer til udtryk, i den måde Nordbrandt bruger melankolibegrebet på (jf. s. 40-41). Han beskriver: ”Melankoli efter sol” (Nordbrandt 1995: 25), hvilket fremhæver den opløftende side af, hvordan melankolibegrebet kan blive anvendt. For det er en længsel mod varme, sol og lys, hvilket fremhæver det positive i melankolien, der også kan rumme disse mere glædelige tilstande og følelser.

Dan Ringgaard beskriver i bogen *Nordbrandt* (2005), hvordan melankolien i Henrik Nordbrandts digte er dybt involveret i tiden. Ringgaard fremhæver, at Nordbrandts tidslige fokus, og bevidsthed om hvordan tiden bevæger sig, er med til skabe melankoli: ”Det er en fremherskende erfaring af at tiden er forpasset, (...), og af at man ikke kan sætte sig uden for tiden” (Ringgaard 2005: 242). Denne beskrivelse har ligesom Mønsters ikke fokus på de nedtrykte sider af melankolien. Det er nærmere en erkendelse af, at tiden har en stor rolle i den menneskelige eksistens, hvor den styrer mennesket, som aldrig kan vende tilbage til fortiden. En betragtning som kan blive anskuet ud fra både et positivt og et negativt synspunkt. Denne observation hænger godt sammen med den melankoli, der blev fundet i blandt andet digtet ”Du og De”, som starter i en trist og nedtrykt tone, men ender i en mere positiv og glædelig tone, gennem refleksionerne fra det lyriske jeg (jf. s. 38-40). Digtet viser, at netop tiden er med til at hele sorgen, samt hvordan melankolien fremstår mere positiv i forbindelse med sorgen, i takt med at tiden og eksistensen går videre. Melankolien starter dog i en mere trist henseende, hvilket er essentielt at have i mente. For selvom Nordbrandt bruger melankolibegrebet i en mere opløftende kontekst, så er det negative og triste stadig til stede. Det negative, nedtrykte og triste vil derfor fortsat være en essentiel del af melankolibegrebet i denne kontekst, men begrebet rummer alligevel meget mere end blot det mørke og depressive.

Gennem denne diskussion og refleksion af melankolibegrebet er det blevet fremhævet, at melankolien på flere måder kan blive sat i forbindelse med andre følelser og tilstande, end blot de triste, negative og nedtrykte. For melankolien kan også rumme en række mere glædelige, lykkelige og

positive elementer. Dette kommer blandt andet til syne i sammenhængen mellem melankoli og refleksivitet, hvilket giver anledning til, at længsler, tilbageblik og glædelige minder kan indgå som en del af melankolibegrebet. Samtidig er de nedtrykte, dunkle, triste og negative elementer stadig til stede, hvor de ofte trumfer de positive og glædelige elementer. Alligevel er det essentielt for flere teoretikere at koble melankolien sammen med blandt andet kreativitet, hvilket kan blive tolket som et mere opløftende element. Det opløftende element er forfatter Henrik Nordbrandt enig i, da godt humør og det at være ovenpå er en del af melankolien for ham.

Konklusion

I dette speciale har jeg undersøgt, hvordan melankoli kommer til udtryk i dansk lyrik, med udgangspunkt i fire digtsamlinger; Pia Tafdrups *Tarkovskijs heste* (2006), Henrik Nordbrandts *Ormene ved himlens port* (1995), Tove Ditlevsens *Pigesind* (1939) og Søren Ulrik Thomsens *City slang* (1981). Omdrejningspunktet har været en undren over, hvilke emner der typisk relateres til det melankolske, og hvorvidt sorgen oftest relateres til det melankolske, eller der forekommer andre muligheder. Ud fra analyserne kan jeg konkludere, at melankoli kan komme til udtryk på et utal af forskellige måder. Det kan ske i det indre, hvor følelser og tilstande af angst, sorg, ensomhed og tomhed skaber en virkningsfuld melankoli i mennesket. Det kan ske i det mellemliggende, gennem fornemmelser, refleksioner og overvejelser. Det kan ske i det tidslige, hvor længsler og minder trækker mennesket tilbage til en tid, der engang var. Det kan ske i det ydre, hvor stemningen, rummet og atmosfæren kan skabe en særlig situation, hvor melankolien kan manifestere sig.

I Pia Tafdrups *Tarkovskijs heste* er det sorgen, længslen og minderne, der kan blive knyttet til melankolien, hvor Tafdrups sanselige og metaforiske lyrik er med til at fremme de melankolske fornemmelser. Melankolien manifesterer sig som en del af en sorgproces, der gradvis skifter karakter i bevægelsen mellem helheder og fragmenter. Det samme gør sorgen og melankolien, da også mere glædelige aspekter kommer til udtryk i lykkelige minder om fortiden, og om det der engang var.

I Henrik Nordbrandts *Ormene ved himlens port* er det sorgen, minderne, stedløsheden og længslen, som danner ramme for det lyriske jeg, og den melankoli han gennemgår. Ligesom Tafdrup danner sorgprocessen omdrejningspunkt for samlingen, hvor den poetiske distance til virkeligheden fremmer de melankolske undertoner, både på godt og ondt. For der er også plads til glædelige minder, positive længsler og opløftende beskrivelser, som en del af oplevelsen med melankolien.

I Tove Ditlevsens *Pigesind* er det angsten, sårbarheden og længslen, hvis voldsomhed, smerte og negative præg kan blive sat i forbindelse med melankolien. Det lyriske jeg oplever overgangen fra

barn til voksen som et stort traume, da identitetsarbejde, tab og erindring står centralt for denne eksistentielle oplevelse af livet. Dette giver anledning til melankolske længsler og minder om fortiden, i et forsøg på at undslippe den ulykkelige virkelighed.

I Søren Ulrik Thomsens *City Slang* er det ensomheden, længslen, tomheden og en søgen efter mening, som kan blive knyttet til de melankolske fornemmelser. Kroppen og mennesket bliver konfronteret med den omkringliggende, voldsomme og fremmedgørende verden, hvor de blå rum og den ironiske distance danner ramme for de melankolske længsler. For melankolien manifesterer sig ikke kun i det indre, men også i det ydre.

I en komparativ diskussion af de fire digtsamlinger blev det tydeliggjort, at samlingerne både har en række ligheder men også forskelle. For melankolien kan blive sat i relation til alle fire samlinger, på trods af deres forskellige emnemæssige udgangspunkt. Dette tydeliggør, at de forskellige emner kan beskues meget bredt, hvor blandt andet sorgen og angsten har en stor dybde i deres begreb, som følelse og tilstand. Alligevel kan de på lige fod blive relateret til melankolien, hvilket bevidner om melankolibegrebets rumlighed og alsidighed.

Gennem en bredere betragtning af melankolibegrebet blev det diskuteret og perspektiveret til, hvorvidt det er muligt at knytte melankolien til nogle mere positive begreber, følelser og tilstande. Med udgangspunkt i flere teoretiske anskuelser blev det fundet, at melankolien på flere måder kan bære præg af en række positive og glædelige elementer. Elementer der kan findes i glædelige minder, positive længsler og opløftende drømme, som ikke bærer præg af de samme nedtrykte og negative tilstande, som melankolien oftest bliver sat i forbindelse med.

Dette speciale tilbyder et blik på melankolien, der adskiller sig fra det typiske syn på begrebet. Melankolien bliver bragt til nye højder, hvor der er plads til at definere begrebet ud fra mere opløftende elementer, end de tunge og dunkle elementer som begrebet ofte bliver sat i forbindelse med.

Litteraturliste

Archer, John (1999). *The Nature of Grief - The Evolution and Psychology of Reactions to Loss* (1st ed.). Routledge, s. 1-10.

Bale, Kjersti (1997). *Om melankoli*. Pax Forlag A/S, Oslo, s. 9-20.

Barlyng, Marianne & Schmidt, Michael Kallesøe (2022). *Poetiske partiturer – et portræt af Pia Tafdrups forfatterskab*. Forlaget SPRING og forfatterne.

Boysen, Benjamin (2004). "Dostojevskij og melankolien – Dostojevskijs lidelsesevangelium" i *K&K - Kultur og Klasse*, 32(98): *Fra den nye og den gamle verden*, s. 113-144.

Brady, Emily & Haapala, Arto (2003). "Melancholy as an Aesthetic Emotion" i *Contemporary Aesthetics (Journal Archive)*: Vol. 1, Article 6.

Bredsdorff, Thomas (2024). "Henrik Nordbrandt på" *Lex - Danmarks nationalleksikon* – https://lex.dk/Henrik_Nordbrandt - besøgt d. 20/10-25.

Brinkmann, Svend (2018). *Det sørgende dyr – om sorgen, selvet og samfundet*. 1. udgave. Aarhus. Forlaget Klim.

Busk-Jensen, Lise & Gregersen, Frans (2025). "Julia Kristeva" på *Lex - Danmarks nationalleksikon* – https://lex.dk/Julia_Kristeva - besøgt d. 18/12-25.

Ditlevsen, Tove (1939). *Pigesind*. Rasmus Navers Forlag.

Frantzen, Mikkel Krause (2019). "Litteratur og depression – Samtidslitteraturens depressive klager og anklager" i *LITTERATUR OG ... Litteraturvidenskabens tværfaglige engagement*. Jens L. Jørgensen & Martin R. Gregersen (red.) 1. OA udg. Aalborg Universitetsforlag, s. 31-57.

Freud, Sigmund (1917). *Mourning and Melancholia*. The Standard Edition of the Complete

Psychological. Works of Sigmund Freud, Volume XIV (1914-1916): On the History of the Psycho-Analytic Movement, Papers on Metapsychology and Other Works, s. 237-258.

Gumbrecht, Hans Ulrich (2012). "Reading for stimmung – how to think about the reality of literature today" i *Atmosphere, Mood, Stimmung: On a Hidden Potential of Literature*. Stanford University Press, s. 1-20.

Harbsmeier, Andreas (2013). "Søren Aabye Kierkegaard" på *Forfatterweb*. Sidst opdateret i 2025 – https://forfatterweb.dk/oversigt/kierkegaard-soeren-aabye?check_logged_in=1 – besøgt d. 15/9-25.

Holm, Isak Winkel (2020). "Den afsindige meningsløshed – Søren Kierkegaard" i *Dansk litteraturs historie II - 1800-1870*. Klaus P. Mortensen & May Schack (red.). Gyldendal, s. 493-532.

Hornbek, Birgitte Rasmussen (1992). "Episoder i melankoliens historie" i *Humaniora: et magasin om humanistisk forskning*, Årg. 6, nr. 2, s. 17-19.

Jenny, Emma; Albek, Ida & Dorrens, Maria Bruun-Schmidt (2023). *Lindrende ord lad os tale om døden*. København: Anekdotia Forlag.

Katzenelson, Boje; Koch, Carl Henrik; Arendt, Rudolph; Schaltz, Ulla (2017). "Sorg" på *Lex – Danmarks nationalleksikon* - <https://lex.dk/sorg> - besøgt d. 4/9-25.

Kierkegaard, Søren (2022). *Begrebet Angst*. Lindhardt & Ringhof Forlag A/S.

Klausen, Søren Harnow (2024). "Eksistentialisme" på *Lex - Danmarks nationalleksikon* – <https://lex.dk/eksistentialisme> - besøgt d. 12/12-25.

Knudsen, Peter Øvig (1995). *Børn skal ikke lege under fuldmånen. Forfatterportrætter*. København. Samlerens bogklub.

Kraft, Signe Juul (2015). "Henrik Nordbrandt" på *Forfatterweb*. Opdateret af cand.mag. Marie

Høher-Asmussen, april 2021. Blå bog og bibliografi opdateret marts 2025 –
<https://forfatterweb.dk/oversigt/nordbrandt-henrik> - besøgt d. 10/10-25.

Kristeva, Julia (1992). *Black Sun – Depression and Melancholia*. European Perspectives. Translated by Leon S. Roudiez. Columbia University Press. New York.

Larsen, Peter Stein (2009). *Drømme og dialoger: To poetiske traditioner omkring 2000*. Syddansk Universitetsforlag.

Larsen, Peter Stein (1997). *Digtets krystal*. 1. udgave, 1. oplag. Borgen.

Lübcke, Poul; Rosenberg, Nicole & Rosenberg, Raben (2025). "Angst" på *Lex – Danmarks nationalleksikon* - <https://lex.dk/angst> - besøgt d. 2/10-25.

Mønster, Louise (2025). *Søg ingen sandhed her – Henrik Nordbrandt forfatterskab*. Nord Academic / Gads Forlag.

Mønster, Louise (2019). "Forfattersignatur – Om Tua Forsström og poesiens påvirkningskraft" – i *Passage* – Online Årg. 34, Nr. 3. s. 1-16.

Nordbrandt, Henrik (1995). *Ormene ved himlens port*. 2. oplag. Gyldendal.

Olling, Anders (2017). "Pia Tafdrup" på *Forfatterweb*. Senest opdateret af cand.mag. Louise Rosengreen, marts 2022. Blå bog og bibliografi opdateret september 2024 –
<https://forfatterweb.dk/tafdrup-pia> - besøgt d. 22/9-25.

Olsen, Ole Andkjær (2024). "Psykoanalyse" på *Lex - Danmarks nationalleksikon* –
<https://lex.dk/psykoanalyse> - besøgt d. 17/12-25.

Pal, Amrit Marie (2013). "Tafdrup, Pia – Tarkovskijs heste" på *Litteratursiden*. Senest opdateret d. 30/6-24 - <https://litteratursiden.dk/analyser/tafdrup-pia-tarkovskijs-hest> – besøgt. d. 7/10-25.

Pedersen, John (2024). "Jean-Paul Sartre" på *Lex - Danmarks nationalleksikon* – https://lex.dk/Jean-Paul_Sartre - besøgt d. 5/9-25.

Peters, Rikke Alberg (2014). "Melankolien" på *Baggrund* – <https://baggrund.com/2014/08/31/melankolien/> - besøgt d. 17/12-25.

Ringgaard, Dan (2005). *Nordbrandt*. Forfatterne og Aarhus Universitetsforlag.

Rosengreen, Louise (2015). "Lyrik" under "Genrer" på *Forfatterweb*. Opdateret af cand.mag. Anne Vindum, 2021 og af Madeleine Saunte, februar 2024 - <https://forfatterweb.dk/oversigt/genrer-og-tematikker> - besøgt d. 26/9-25.

Sartre, Jean-Paul (2002). *Eksistentialisme er en humanisme*. 5. udgave, 9. oplag. Oversat fra fransk efter *L'Existentialisme est un humanisme*. Hans Reitzels Forlag, København.

Skyum-Nielsen, Erik (2023). *Ud af skyggerne. Kvindernes litteraturkanon*. 1. udgave, 1. oplag. Informations Forlag.

Sløk, Johannes (2013). *Kierkegaards univers – en guide til geniet*. 3. udgave. Lindhardt og Ringhof.

Svendsen, Erik (2007). "Opbrud og orientalisme – Henrik Nordbrandt" i *Dansk litteraturs historie V – 1960-2000*. Klaus P. Mortensen & May Schack (red.). Gyldendal, s. 383-390.

Svendsen, Erik & Busk-Jensen, Lise (2025). "Tove Ditlevsen" på *Lex - Danmarks nationalleksikon* - https://lex.dk/Tove_Ditlevsen - besøgt d. 9/10-25.

Tafdrup, Pia (2006). *Tarkovskijs heste – digte*. Gyldendal.

Thomsen, Søren-Ulrik (1981). *City Slang*. Vindrose.

Thomsen, Søren Ulrik (1990). "Farvel til det blå rum" i *Kritik* årg. 23, 91/92, s. 7-35.

Tygstrup, Frederik (2013). "Affekt og rum" i *K&K – Kultur og klasse, Årg. 41 nr. 116 – Affekt*. Aarhus Universitetsforlag, s. 17-32.

Vandborg, Lise (2023). "Kierkegaard og livets mørke sider" blog på *Litteratursiden* – <https://litteratursiden.dk/blogs/lise-vandborg/kierkegaard-og-livets-mørke-sider> – besøgt d. 5/9-25.

Videbech, Poul & Malt, Ulrik (2024). "Melankoli" på *Lex - Danmarks nationalleksikon* – <https://lex.dk/melankoli> - besøgt d. 3/9-25.

Viëtor, Karl (1997). "Den litterära genrehistoriens problem" (1931), i *Genreteori*. Eva Hættner Aurelius Thomas Götselius (red.). Lund.

Vindum, Anne (2011). "Søren Ulrik Thomsen" på *Forfatterweb*. Opdateret 2016. Bibliografi opdateret 2021. Blå bog opdateret februar 2025 - https://forfatterweb.dk/oversigt/thomsen-soren-ulrik?check_logged_in=1&searchterm=thomsen%20ulrik – besøgt d. 18/11-25.

Vindum, Anne (2022). "Tove Ditlevsen" på *Forfatterweb*. Blå bog og bibliografi opdateret september 2025 - <https://forfatterweb.dk/oversigt/ditlevsen-tove> - besøgt d. 9/10-25.

Yalom, Irvin D. (1998). *Eksistentiel psykoterapi*. 1. udgave, 11 oplag. Oversat fra engelsk efter *Existential psychotherapy* af Anders Johansen. Hans Reitzels forlag, København.